

Mustafa Kamal Atatürk – 135

***Türkiyə Cümhuriyyəti
azərbaycanlı gənc tədqiqatçuların
araşdırmalarında***

Respublika tələbə-gənclər konfransının

M A T E R İ A L L A R I

19-20 May 2016-cı il, Bakı

Bakı Dövlət Universiteti Türk xalqları tarixi kafedrası

Bakı - 2016

Mustafa Kamal Atatürk – 135

***Türkiyə Cümhuriyyəti
azərbaycanlı gənc tədqiqatçıların
araşdırmalarında***

mövzusunda

Respublika tələbə-gənclər konfransının

M A T E R İ A L L A R I

**19-20 May 2016-cı il, Bakı
Bakı Dövlət Universiteti**

Bakı - 2016

TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

- Abel MƏHƏRRƏMOV – Bakı Dövlət Universiteti,
Akademik, Sədr
- Aydın KAZIMZADƏ – Bakı Dövlət Universiteti,
f.r. elmləri doktoru, professor
- Sani HACIYEV – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Azad RZAYEV – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Əsməd MUXTAROVA – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Bariş ÖZDAL – Uludağ Universiteti (Bursa,
Türkiyə), fəlsəfə doktoru, dosent
- İradə SÜLEYMANOVA – Bakı Dövlət Universiteti,
Sabah qrupları, biologiya üzrə
fəlsəfə doktoru, dosent
- Sevda SÜLEYMANOVA – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Bəxtiyar NƏBİYEV – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Sevinc RUİNTƏN – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Elmar AXUNDOV – Bakı Dövlət Universiteti
- Səidə QULİYEVA – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
- İsa ARSLAN – Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
- Şəbnəm CƏFƏROVA – Bakı Dövlət Universiteti,
“Türk dünyası tarixi” üzrə magistr
- Cavid ƏLİSGƏNDƏRLİ – Bakı Dövlət Universiteti,
“Beynəlxalq münasibətlər” üzrə
magistr

- Gülnaz QASIMOVA - Bakı Dövlət Universiteti,
“Regionşünaslıq (Türkiyə üzrə)”
magistr
- Aynur MƏMMƏDOVA - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
- Lamiyyə NAMAZOVA - Bakı Dövlət Universiteti,
“Orta əsrlər tarixi” üzrə magistr
- Tərlan MƏLİKOV - Bakı Dövlət Universiteti,
Sabah qrupları
- Şahin MƏMMƏDRZALI - Bakı Dövlət Universiteti
- Elşad BAĞIROV - web-master
- Lamiyə RUİNTƏN - web-master

ELMİ KOMİTƏ

(əlifba sırası ilə)

- Abutalıb CƏLİLOV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Afət GÜLALIYEVA - Bakı Dövlət Universiteti,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
- Anar İSGƏNDƏROV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Azad RZAYEV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Bariş ÖZDAL - Uludağ Universiteti (Bursa, Türkiyə),
fəlsəfə doktoru, dosent
- Cəfər CƏFƏROV - Azərbaycan Turizm və Menecment
Universiteti, tarix elmləri doktoru,
professor
- Elman NƏSİROV - Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
siyasi elmləri doktoru, professor
- Ələmdar
ŞAHVERDİYEV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

- Əsməd MUXTAROVA - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Ferhat PİRİNÇÇİ - Uludağ Universiteti, Bursa, Türkiyə,
fəlsəfə doktoru, dosent
- Gülnar USEYNOVA - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- İqbal AĞAYEV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- İradə HÜSEYNOVA - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Kərəm MƏMMƏDOV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Kəmalə RUİNTƏN - Bakı Slavyan Universiteti,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru
- Qabil ƏLİYEV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Qismət DAVUDOV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
- Məmməd FƏTƏLİYEV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Mehriban BABAZADƏ - Bakı Dövlət Universiteti,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
- Niyaz NİYAZOV - Sankt-Peterburq Universiteti,
tarix elmləri doktoru
- Oqtay SULTANOV - Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Univer-
siteti, tarix elmləri doktoru, professor
- Pərvin DARABADI - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- Rafiq QURBANOV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
- R.Kutay KARACA - İstanbul Gelişim Universiteti, İstanbul,
Türkiyə, fəlsəfə doktoru, dosent
- Rövşən HƏTƏMOV - Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Sani HACIYEV	- Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru, professor
Sevinc QASIMOVA	- Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Sevinc RUİNTƏN	- Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Səidə QULİYEVA	- Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
Sənubər İSMAYILOVA	- Bakı Dövlət Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Şəhla NURUZADƏ	- Bakı Slavyan Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Şəlalə MƏMMƏDOVA	- Bakı Dövlət Universiteti,
tarix elmləri doktoru
Şirinbəy ƏLİYEV	- Bakı Slavyan Universiteti,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Tayyar ARI	- Uludağ Universiteti, Bursa, Türkiyə,
elmlər doktoru, professor
Vəkil HƏSƏNOV	- Azərbaycan Dövlət İqtisad
Universiteti, tarix elmləri doktoru,
professor
Ziya SƏMƏDLİ	- Bakı Slavyan Universiteti,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

**19 may 2016-cı il
AÇILIŞ TOPLANTISI***

Doç.Dr.Barış ÖZDAL (Uludağ Universiteti, Bursa, Türkiyə) –
ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Javid ALİSGANDARLI (Baku State University, Azerbaijan) –
CHALLENGES FOR TURKISH FOREIGN POLICY
IN THE NEW ERA

I Bölmə

TÜRKİYƏNİN CÜMHURİYYƏT DÖVR TARIXI

Aygün BAYRAMOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail: bayramova9595@gmail.com

**BATUM KONFRANSININ TÜRKİYƏ
VƏ AZƏRBAYCAN ÜZRƏ NƏTİCƏLƏRİ**

Elmi rəhbər: Sevinc RUİNTƏN

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Batum müqaviləsi, AXC-nin xarici siyasəti, “erməni məsələsi”, itirilmiş ərazilər

11 may – 4 iyun 1918-ci il tarixlərində Osmanlı və Zaqafqaziya Seymi nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilmiş Batum konfransında 45 nəfərlik Cənubi Qafqaz nümayəndə heyətinə Akaki Çxenkeli başçılıq edirdi. Qeyd edək ki, o, Zaqafqaziya hökumətinin

* *Açılış toplantısında dinlənəcək çıxışlar “Tarix və onun problemləri” jurnalının 2016-cil tarixli 2-cı sayında dərc olunacaqlar.* – Təşkilat Komitəsi

sədri və Xarici işlər naziri idi. Nümayəndəliyin xüsusi önəm kəsb edən 6 üzvü arasında Məmməd Əmin Rəsulzadə və Məhəmməd Həsən Hacinski də vardı. Bu vaxt Osmanlı nümayəndə heyətinə Ədliyyə naziri Xəlil bəy Mentşe rəhbərlik edirdi. O, Brest müqaviləsi şərtlərini indiki danışıqlar üçün əsas kimi qəbul etmədiyini bildirdi. Qeyd edək ki, bu dövrdə “erməni məsələsi” ilə bağlı Osmanlı siyasi dairələrində müəyyən fikir ayrılıqları vardır. Tələt və Ənvər Paşalar “erməni məsələsində” bölgədə erməni dövlətinin yarıdılmasına imkan verməmək, bunun mümkün olmayacağı təqdirdə isə yaşanmayacaq dərəcədə çox zəif bir Ermənistanın təşəkkül etməsi fikri ilə razılaşırdılarsa, Xəlil bəy və Vahid Paşa kimi siyasilər ən azından beynəlxalq aləm qarşısında ermənilərə bir mövcudiyət və müəyyən güzəştlər verilməsinin vacib olduğunu bildirdilər. Batum müqaviləsinə görə Azərbaycan da ərazi itkilərinə məruz qaldı. Müqaviləyə əsasən Şərur-Dərələyəz qəzasının Şərur hissəsi və Ordubad istisna olmaqla Naxçıvan qəzası Türkiyəyə keçdi. Bundan başqa İrəvan qəzasının Kəmərlı, Uluxanlı və Vedibasar bölgələri Türkiyəyə verildi, habelə Azərbaycan İrəvan şəhərini də Ermənistanə güzəştə getməli oldu. Trabzon konfransında Osmanlı dövlətinin Brest-Litovsk sülhü ilə bağlı tələblərini qəbul etməyən və nəticədə müharibəyə rəvac verən erməni və gürcülərdən fərqli olaraq Azərbaycan nümayəndələrinin sülh tərəfdarı olmalarına və sonadək Türkiyə ilə müharibəyə qarşı mübarizə aparmalarına baxmayaraq, Türkiyənin Zaqafqaziya ilə müharibədə axıdılmış qanların əvəzi olaraq Batum konfransında Ermənistan və Gürcüstanla paralel olaraq Azərbaycandan da ərazi tələb etməsini və son nəticə etibarilə buna nail olmasını təbii və normal qəbul etmək mümkün deyil.

Beləliklə, Osmanlı dövləti Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistanla imzaladığı Batum müqavilələrinin ikinci maddələrində təsbit edilən sərhədlərlə Qars, Ərdahan, Batum vilayətlərindən əlavə Tiflis quberniyasının Abastuman və Askueri istisna olmaqla, Axıska və Axalkəlik qəzalarını, İrəvan quberniyasının Aleksandropol (Gümrü) və Sürməli (İğdır) qəzalarını, Eçmiədzin qəzasının Sərdarabad hissəsini, İrəvan qəzasının Kəmərlı, Uluxanlı və Vedibasar

bölgələrini, Şərur-Dərələyəz qəzasının Şərur hissəsi və Ordubad istisna olmaqla Naxçıvan qəzasını əldə etdi.

Beləliklə, 1918-ci il may ayının 11-dən iyun ayının 4-ə qədər davam edən Batum konfransının Azərbaycan üçün aşağıdakı nəticələri oldu. Batum müqaviləsi 12 maddə və 3 əlavədən ibarət idi.

Birincisi, Osmanlı dövlətinin Trabzon konfransından fərqli olaraq, Batum müqaviləsinin daha da sərtləşən tələbləri qarşısında vahid fikirə gələ bilməyən Zaqafqaziya sülh nümayəndə heyəti, o cümlədən seym fraksiyaları arasında onsuz da mövcud olan fikir ayrılıqları və ziddiyyətlər daha da dərinləşdi və nəticədə Zaqafqaziya Federasiyası dağıldı. Gürcüstanın müstəqilliyi elan olunandan sonra seymdəki Müsəlman fraksiyası tərəfindən 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycanın da müstəqilliyi elan edildi. Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaranması ilə XIX əsrin əvvəllərində itirilmiş milli dövlətçilik bərpa edildi. Ümumiyyətlə qeyd etmək ki, bu müqavilə ilə AXC-nin xarici siyasətində ilk uğurlu addımı oldu və “Sülh və dostluq haqqında” müqavilə adlandı. Xüsusilə bu müqavilə ilə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini tanıyan ilk dövlət Osmanlı dövləti oldu. Bu müqavilənin 4-cü bəndi xüsusi önəm kəsb edirdi. Çünki, 4-cü bəndə əsasən, Azərbaycan hökuməti tərəfindən tələb edildiyi təqdirdə Osmanlı hökuməti ölkədə qayda-qanun və daxili asayışı təmin etmək və möhkəmləndirmək üçün Azərbaycana zəruri hərbi yardım göstərməyi öz üzərinə götürdü.

Batum konfransı başa çatdıqdan sonra erməni quldur dəstələri bu müqaviləni tanımadıqlarını bəyan edib türklərə qarşı silahlı mübarizəni davam etdirsələr də, bunun elə bir əhəmiyyəti olmadı. Osmanlı dövləti Batum müqavilələri ilə əldə etdiyi ərazilərə yiyələndi. 1918-ci il iyulun 20-də Osmanlı ordusu erməni quldur dəstələrinin müqavimətini qıraraq Naxçıvana girdi və beləliklə Naxçıvanda türk bayrağı dalğalanmağa başladı.

Qeyd etmək istəyirəm ki, Batum konfransının bizim üçün xüsusi önəm kəsb etməsi Azərbaycanın müstəqilliyinin elan edilməsi ilə oldu. Çünki bu dövrdə müstəqilliyimiz elan edilməsəydi Azərbaycan ərazisi Rusiya, Ermənistan, Gürcüstan arasında bölüşdürülməkdə. Eyni zamanda da Batum müqavilələri ilə Osmanlı dövləti,

Brest-Litovsk sülhünə zidd olmasına baxmayaraq, 1828-ci il sərhədlərini bərpa etmiş oldu.

ƏDƏBİYYAT

1. Vasif Qafarov. *Türkiyə-Rusiya münasibətlərində Azərbaycan (1917-1920)*. Bakı, Azərnəşr, 2011.
2. Cəmil Həsənov. “*Ağ ləkələrin*” *qara kölgəsi*. Bakı, Gənclik, 1991.
3. M.Ə.Rəsulzadə. *Azərbaycan Cümhuriyyəti*, səh.82-119. – “M.Ə.Rəsulzadə. Bakı və Azərbaycan tarixinə dair əsərlər (1918-1919)” kitabında. Tərtibatçı: Şirməmməd Hüseynov. Bakı, Qanun nəşriyyatı, 2013. – 160 səh.
4. Azərbaycan tarixi. 7 cildə. V cild, (1900- 1920). Bakı, Elm, 2008.

GÜLNAR BƏŞİROVA

*Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi,
E-mail: gyulnarbashir@gmail.com*

TURANƏ MƏMMƏDOVA

*Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi
E-mail: turana.mammadova443@gmail.com*

QARS MÜQAVİLƏSİ

Elmi rəhbər: Arzu MƏMMƏDOVA
tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Dövlət Uviversiteti

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, Rusiya və Ermənistan, Naxçıvan məsələsi

Qərblə Şərqlə arasında körpü rolunu oynayan Qafqaz hərbi-strateji əhəmiyyətinə görə, hər zaman dövrünün, o cümlədən, dünya dövlətlərinin mərkəzində olmuşdur. XX əsrin əvvəllərindən bu mübarizə daha kəskin şəkildə almış və Rusiya, Türkiyə, Böyük Britani-

ya, Fransa və s. dövlətlər regionda baş verən siyasi hadisələrin əsas iştirakçısı olmuşlar. Xüsusilə, I Dünya müharibəsi dövründə ortaya çıxan “Böyük Ermənistan” planları iri dövlətlərin Cənubi Qafqazda öz maraqlarını təmin etmək üçün istifadə etdikləri bir kart idi. 1920-ci illərdə Azərbaycan torpaqları hesabına Ermənistan ərazisinin genişləndirilməsi layihəsi Sovet hökuməti tərəfindən aparılır və Dağlıq Qarabağ, Naxçıvan kimi əzəli torpaqlar da təhdit altına düşür. Bu baxımdan “Qars müqavilə”sinin bağlanması çox mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. 1921-ci il oktyabrın 13-də Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistanın iştirakı ilə bağlanan Qars müqaviləsi Naxçıvanın öz statusunu qoruyub saxlamasında mühüm rol oynadı. Lakin, bu müqavilə tək Naxçıvan məsələsini həll etmirdi, eyni zamanda İstanbul boğazları, Gürcüstan-Türkiyə sərhəd əlaqələri kimi məsələlər öz həllini tapmışdı. Ümumiyyətlə, Qars müqaviləsinin əsas şərtləri, orada yer alan müddəalar bunlardır:

- 1) İstanbul etibarlı olduğu müddətcə boğazda ticarət edilə biləcəkdə;
- 2) Azərbaycan türklərinin sıx toplaşdığı Naxçıvan bölgəsinə muxtariyyət veriləcəkdə
- 3) Batum Gürcüstana veriləcəkdə
- 4) Müqavilə tərəfdaşlarından heç kəs müqaviləni məcburi imzalamayacaqdı
- 5) Hər bir dövlət qarşı dövlətin vətəndaşlarına yaxşı davranacaq, onlara qarşı tolerant olacaqdı.

Göründüyü kimi, Qars müqaviləsi bütövlükdə regionda siyasi, iqtisadi birliyi tənzimləmək hədəfi güdüdü. O səbəbdən, müqavilənin imzalanmasında tərəfdaşlar arasında məcburiyyət qoyulmurdu. Müddətsiz imzalanan bu müqavilə bu gün də regionda vəziyyətin az da olsa nəzarətdə saxlanmasında xüsusi rol oynayır. Çünki Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən sonra ermənilərin Naxçıvanda ərazi iddiası qaldırması və bunu reallaşdırmağa mane olan əsas səbəb Qars müqaviləsidir. Buna görə də, həmin müqavilənin daha dərin araşdırılmasına və şərtlərinin öyrənilməsinə ehtiyac var. Bizim də mövzunu götürərkən əsas hədəfimiz öz yaşadığımızı bacardığımız qədər müqavilə haqqında məlumatlandırmaq olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Mehmet Okur. *Gümrü, Moskova və Kars antlaşmaları çərçevesində erməni sorunu üzərinə genel bir dəyərlandırma*.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsi Prezident Kitabxanası. Azərbaycan tarixi.
3. H.Məmmədov. *Qars müqaviləsi*. Bakı, 2004.
4. https://tr.wikisource.org/wiki/Kars_Antlaşması

Nəsibə MİRZƏYEVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, Regionşünaslıq

(Qafqazşünaslıq) ixtisası üzrə III kurs tələbəsi

E-mail: flower_m.n@mail.ru

LOZAN KONFRANSININ TÜRKİYƏNİN CÜMHURİYYƏT TARİXİNDƏ ROLU

Elmi rəhbər: Məmməd FƏTƏLİYEV
Bakı Dövlət Universitetinin professoru

Açar sözlər: Antanta, konsessiya, kapitulyasiya, müqavilə, milli azlıqlar

I Dünya Müharibəsində məğlubluğa düşən Türkiyə Lozan konfransına qədər ağır məhrumiyətlərlə dolu tarixi yol keçmişdir. 1922-ci ilin oktyabrına qədər davam edən Yunanıstan-Türkiyə müharibəsində Antanta dövlətlərinin Yunanıstanı dəstəkləməsi, türklərə qarşı törədilən özbaşınalıqlar Türkiyənin zəifləməsinə gətirib çıxarmışdı. İngiltərənin xarici işlər naziri Lord Kerzon Türkiyədə genişlənməkdə olan milli azadlıq hərəkatının Sevr müqaviləsinin ləğvinə doğru apardığını irəlicədən duyduğu üçün Rusiya ilə Türkiyəni bir-birindən ayırmaq və münacişənin nizamlanmasında İngiltərənin aparıcı rolunu təmin etmək üçün taktika yeritməyə başladı. Bu plana əsasən, İngiltərə İsveçrənin Lozan şəhərində Türkiyə ilə münasibətləri nizamlamaq məqsədi ilə konfrans çağırılması təşəbbüsünü irəli sürdü. Konfrans ərəfəsində böyük dövlətlə

rin hər birinin müəyyən maraq çərçivəsində Türkiyə öz əhəmiyyətli mövqeyini tuturdu. Bəhs edilən bu dövrdə İngiltərə Ankara hökumətini rəsmən tanımamışdı. Fransa və İtaliya ilə müqayisədə İngiltərə Türkiyəyə qarşı qeyri-səmimi mövqe tutur və bütün məsələlərdə Yunanıstanın tərəfini saxlayırdı. İngiltərənin xarici işlər naziri Lord Kerzonun Lozan konfransında iştirak etməkdə ən ümdə məqsədləri Türkiyə ilə Yunanıstan arasında sülh yaratmaq, Ankaranı Rusiya, İran və Əfqanıstandan uzaqlaşdırıb, ölkəni Qərbi Avropaya doğru istiqamətləndirmək idi. Amerika Birləşmiş Ştatlarının Türkiyəyə qarşı müharibədə iştirak etməməsinə baxmayaraq, boğazların sərbəstliyinin qorunmasında, kapitulyasiya rejiminin müdafiə olunmasında, təhsil, xeyriyyə və dini institutların qorunmasında, milli azlıqlara təminat verilməsi məsələlərində xeyli maraqlı idi. Boğazlar məsələsində Türkiyə ilə siyasi cəhətdən maraqlı olan ölkələr Sovet Rusiyası, Ukrayna və Gürcüstan idi. Sovet Rusiyası məhz öz mənafeyi naminə Türkiyənin maraqlarının müdafiəçisi kimi çıxış edirdi.

1922-ci il noyabrın 20-də İsveçrənin Lozan şəhərində İngiltərə, Fransa, İtaliyanın iştirakı ilə Türkiyə ilə sülh müqaviləsi imzalamaq üçün beynəlxalq konfrans öz işinə başladı. Konfransda Türkiyə, Yunanıstan, İngiltərə, Fransa, İtaliya, Yaponiya, Rumınyə və Yuqoslaviya iştirak etmişdisə, boğzalarla bağlı görüşlərdə Sovet Rusiyası və Bolqarıstan da qatılmışdı. Türkiyə tərəfində İsmət Paşa, Rıza Nur bəy və Həsən bəydən ibarət olan komissiya çıxış etməli idi. Reqlamentdə qəbul edilən qanuna görə konfransa Türkiyə tərəfinin etirazına baxmayaraq, birinci komissiyaya İngiltərədən Kerzon, ikinci komissiyaya İtalyadan Harroni və üçüncü komissiyaya Fransadan Barrer təyin olundu. Konfransı İsveçrə federasiyasının prezidenti M.Haab açdı. Türkiyə tərəfinin konfransda həll olunmasını gözlədiyi əsas məsələlər bunlar idi:

- 1) Mudanya müqaviləsində göstərilən məsələləri gerçəkləşdirmək;
- 2) Kapitulyasiyaları aradan qaldırmaq;
- 3) Şərqi Anadoluda erməni dövlətinin yaranmasına əngəl yaratmaq;

- 4) Yunanıstanla mövcud olan mübahisələri həll etmək.
Konfransda həll olunması tələb olunan mühüm məsələlər:
 - 1) Türk-yunan sülhü;
 - 2) Yeni Türk dövlətinin sahib olacağı hüquqlar;
 - 3) Kapitulyasiya rejiminin aradan qaldırılması;
 - 4) Frakiya sərhədi, Egey adaları, boğzalar rejimi, Mosul məsələsi;
 - 5) Milli azlıqlar məsələsi;
 - 6) Konsessiyalar və iqtisadi-maliyyə məsələləri.

Müttəfiq dövlətlərə görə 4 fevral 1923-cü ildə konfrans görüşləri kəsilmiş və türk heyyyəti yenidən Ankaraya geri qayıdaraq yarana biləcək çətinliklərə qarşı tədbirlər gördü və 23 aprel 1923-cü ildə TBMM-in dəvəti ilə konfrans təkrar başladı. Lozana sülh müqaviləsinin maddələri xarakter etibarı ilə bu cür səciyyələndirilirdi:

- Sərhədlərlə bağlı olan;
- Boğzalarla bağlı olan;
- Adalarla bağlı olan;
- Kapitulyasiya rejiminin ləğvi ilə bağlı;
- Təzminat məsələləri ilə bağlı;
- Erməni dövləti ilə bağlı;

Lozan sülh müqaviləsi işğalçı dövlətlərə qarşı qələbənin parlaq göstəricisi idi. Bu müqavilənin nəticəsi olaraq Müttəfiq dövlətləri Türkiyə ərazisini tərk etdilər. Mustafa Kamal Atatürkün 4 il öncə dediyi kimi, gəldikləri kimi də geri qayıtdılar. Bu müqavilənin tarixi əhəmiyyətini M.K.Atatürkün kəlmələri ilə bu cür qiymətləndirmək olar: “Bu müqavilə türk milləti əleyhinə yüz illərdir hazırlanmış və Sevr müqaviləsi ilə tamamlandığı hesab edilən böyük bir sui-qəsdin çökdüyünü bildirən bir sənəddir”.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmməd FƏTƏLİYEV. *Türkiyə, Yunanıstan və böyük dövlətlər Lozan konfransında*. Bakı, Elm, 2013. – 235 s.
2. İqbal AĞAYEV. *Türkiyə 1918 – 1945-ci illərdə*. Bakı: N.Tusi adına ADPU-nun mətbəəsi, 1998. – 104 s.

Bənövşə SOLTANOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, Regionşünaslıq

(Qafqazşünaslıq) ixtisası üzrə IV kurs tələbəsi

E-mail: banovshasultan@gmail.com

Şahruz SULTANZADƏ

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, Regionşünaslıq

(Qafqazşünaslıq) ixtisası üzrə IV kurs tələbəsi

E-mail: sahruz.sultanzade@mail.ru

**XX ƏSR – XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ
OSMANLIDA VƏ TÜRKİYƏDƏ DÖVLƏTÇİLİK
İDEOLOGİYALARI HAQQINDA
(Osmançılıq – Kamalçılıq – Yeni osmançılıq)**

Elmi rəhbər: Cavid ƏLİSGƏNDƏRLİ

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: Osmanlı imperiyası, Türkiyə Cümhuriyyəti, ideologiya, osmançılıq, kamalçılıq, yeni osmançılıq

Günümüzdə Türkiyə dövlətini və hökumətini həm xarici, həm də daxili siyasətdə Atatürkçülükdən uzaqlaşmada, yeni osmançılıq siyasəti yürütməkdə ittiham edən fikirlər eşidilməkdədir. Bu fikirlərin nə dərəcədə əsaslı olduğunu müəyyənləşdirmək baxımdan aşağıdakı anlayışlara aydınlıq gətirməyi lazımlı hesab edirik:

- Kamalçılıq, yaxud Atatürk düşüncə tərzini nə deməkdir.
- Osmançılıq nə deməkdir. Yeni osmançılıq deyərkən nə nəzərdə tutulur.
- Osmançılıqla yeni osmançılığın oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır.

İlk olaraq, *Kamalçılıq*, yaxud Atatürk düşüncə tərzini anlayışına aydınlıq gətirək. Kamalçılıq – Türkiyə Cümhuriyyətinin Osmanlı sələfindən fərqli olaraq, qərbyönlü inkişafını nəzərdə tutan və

bu məqsədlə geniş siyasi, sosial, mədəni və dini islahatların keçirilməsini məqsədəuyğun hesab edən ideologiyadır. Qərbyönlü inkişaf deyərkən – cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi, qadınlara vətəndaş və siyasi hüquqlar baxımından kişilərlə bərabər hüquqların verilməsi, elmə və təhsilə dövlət qayğısı və s. məsələlər nəzərdə tutulurdu. Bu islahatların böyük qismi Atatürkün prezidentliyi illərində (1923-1938) həyata keçirilib və “Atatürkün 6 oxu” adı ilə də tanınır. Bu oxlar (Atatürk ilkeleri): cümhuriyyətçilik (respublikaçılıq); milliyətçilik; xalqçılıq; laiklik (dünyəvilik); dövlətçilik; inqilabçılıq

Osmançılıq. Osmanlıçılıq - bütün Osmanlı vətəndaşlarını irq, din və dil ayrı-seçkiliyi etmədən bərabər qəbul edən siyasi axın olub. Tənzimat dövrünün sonlarına doğru bəzi Osmanlı ziyalıları “Gənc osmanlılar” adlı bir cəmiyyət qurdular. Onlara görə, millətçi üsyanlarını dayandıraraq, ölkənin bütövlüyünü qorumaq üçün dövlətin sərhədləri daxilində yaşayan bütün millətləri osmanlıçılıq düşüncəsi ətrafında birləşdirmək lazım idi. Bunun üçün dil, irq və din fərqi güdmədən hər kəsin eyni hüquq və səlahiyyətlərə sahib olması şərt idi. Bu edilərdisə, Osmanlı birliyi reallaşar və dövlət yıxılmaqdan xilas ola bilərdi. Bu düşüncələr ancaq Məşrutə rəhbərliyində tətbiq edilirdi. Osmanlıçılıq, milliyətçilik axınının Osmanlı dövləti üzərindəki dağıdıcı təsirlərinə qarşı ortaya atılmış bir fikir axını idi.

Yeni osmançılıq. Adından da başa düşüldüyü kimi, bu siyasi axın Osmanlı imperatorluğu model alınaraq Türkiyənin xarici siyasətinin qurulmasını irəli sürür. Geniş mənası ilə Türkiyənin keçmiş Osmanlı torpaqlarında iştirakçı olaraq daha təsirli bir rol oynamasını nəzərdə tutur.

Turqut Özal hökumətinin yürütdüyü siyasəti ilk “yeni osmançılıq” addımları olaraq hesab edən yanaşmalar mövcuddur. 2002-ci ildən Ədalət və İnkişaf Partiyası-nın (AKP) iqtidara gəlməsindən sonra bu düşüncə təkrar gündəmə gəlmiş, 2009-cu ildə günümüzdə Türkiyə xarici siyasətinin müllifi olan Əhməd Davudoğlunun Xarici İşlər Nazirliyinə gətirilməsi artıq Türk xarici siyasətinin “yeni osmançılıq” istiqamətdə gedəcəyinə dair təəssürat oyandırmışdı. Əhməd Davudoğlu, İngiltərənin qurduğu Millətlər Birliyi təşkilatını

nümunə göstərərək, Türkiyənin də Osmanlı Millətlər Birliyi qura biləcəyini açıqlayır. Ayrıca Ə.Davudoğlu, 25 aprel 2011-ci ildə Çanaqqalada "Bizdən qoparılan dünya, bizimlə təkrar bütünləşək. Türkiyə önümüzdəki 12 il içində dünya dövləti olacaq" şəklində şərhlər etdi. Davudoğlu Osmanlı İmperatorluğundan qoparılan torpaqların yenidən sülh və sabitliyə qovuşmalarını istədiyini ifadə etmişdir.

Nəticə. Osmançılıq - osmanlı imperiyasının siyasəti idi və imperiyanın sərhədləri daxilində həyata keçirilirdi. Dövlətin möhkəmlənməsinə, güclənməsinə xidmət etməli idisə, neosmançılıq Türkiyə Cümhuriyyətinin sərhədlərindən kənarında, yəni keçmiş Osmanlı ərazilərinə aid edilir və bu, artıq Türkiyənin digər dövlətlərlə münasibətləri məsələsidir və Türkiyənin hazırkı vəziyyətinə mənfi təsir göstərdiyini qeyd edə bilərik.

ƏDƏBİYYAT

1. Mango ANDREW. *Atatürk: The Biography of the Founder of Modern Turkey*. Overlook Press, 2002. – 666 p.
2. Atatürk ilke ve inkılapları - <http://www.ataturkinkilaplari.com/ik/126/ataturk-ilke-ve-inkilaplari.html>
3. Ahmet Tamer KIŞLALI. *Kemalizm, Laiklik ve Demokrasi*. İmge kitap evi yayınlari, 1999.
4. Hami KARSLI. "Yeni Osmanlıçılık". - www.hamikarsli.com/yeni-osmanlicilik

Nuranə HÜSEYNOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, III kurs Sabah qrupu tələbəsi

E-mail: nurana.huseynova.1996@gmail.com

TÜRKİYƏNİN BOĞAZLAR MƏSƏLƏSİ LOZANNA KOFRANSINDA

Elmi rəhbər: Yeganə GÖZƏLOVA

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, konfrans, Rusiya, boğazlarda hegemonluq, diplomatik mübarizə, konvensiya

Lozanna konfransında ən mühüm beynəlxalq məsələ Çanaq-qala, Mərmərə dənizi və Bosfordan ibarət olan boğazlar məsələsi idi. Birinci dünya müharibəsi zamanı İstanbul və boğazlar Çar Rusiyasına vəd edilmişdi. Rusiyanın iflasından sonra Böyük Britaniya özü bu regionda hökmranlığa nail olmaq istəyirdi. Lozanna konfransında boğazlarla bağlı əsas diplomatik mübarizə Sovet Rusiyası ilə İngiltərə arasında gedirdi. Rusiya, Ukrayna və Gürcüstan nümayəndələri də problemin müzakirəsində iştirak edirdilər. Rusiyanın layihə təklifində Qara dənizin əsas dayağa çevrilməsi və Rusiyanın bu sularda və son nəticədə boğazlarda hegemonluq etməsi nəzərdə tutulurdu. Dekabrın 6-da keçirilən toplantıda Kerzon Çiçerinin boğazlarla bağlı planının əleyhinə çıxdı və müttəfiq dövlətlərin təkliflərini açıqladı. Boğazlarda rejimi haqqında müttəfiqlərin yeni sxemi dekabrın 18-də təqdim edildi. Yeni təkliflərə görə hərbsizləşdirilmiş zonalar azaldılır, Türkiyənin qoşunlarına bu zonalardan keçmək və Türkiyə donanmasına boğazlarda üzmək və ya qalmaq icazəsi verilir. Türkiyənin təqdim etdiyi layihədə boğazlar üçün məhdudlaşdırılmış sərəsəstlik nəzərdə tutulurdu. Layihə hərbi gəmilərinin məhdudlaşdırılması və tənzimlənməsində düzəlişlər etmək şərti ilə sərbəstlik prinsipi ilə razılaşıb və Türki-

yənin suverenliyinə təminatlar verilməsi ilə hərbsizləşdirilməni qəbul edirdi. Sovet Rusiyası boğazlar məsələsində Türkiyəni öz tərəfinə çəkmək üçün ciddi səy göstərirdi. Müqavilənin layihəsi 1923-cü il yanvarın 31-i üçün hazır oldu. Fevralın 1-də İsmət paşa Sovet Rusiyasının etirazına baxmayaraq, Geliboluya bir türk qarnizonu göndərilməsi və Frakiyadakı türk hərbi qüvvələri üçün qoyulan məhdudiyyəti qaldırmaq şərtilə boğazlar konvensiyasını qəbul etməyə hazır olduğunu bildirdi. Boğazlar haqqında konvensiyanın Rusiya tərəfindən imzalanmasına baxmayaraq, Türkiyə onu qəbul etdi. Bu konvensiya ilə müttəfiqlər boğazlardan keçidin sərbəstliyinə və Çanaqqala, Mərmərə dənizi və Bosfor zonalarının hərbsizləşdirilməsinə nail oldular.

ƏDƏBİYYAT

1. Аралов С.И. Воспоминания советского дипломата, Москва, 1960
2. Alexandris Alexis. The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations 1918-1974. Athens, 1983
3. Feridun Cemal Erkin. Türk - Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi. Ankara, 2001
4. Məmməd Fətəliyev. Türkiyə, Yunanıstan Və Böyük Dövlətlər Lozan Konfransında. Bakı, 2013
5. Şimşir Bilal. Lozan Teleqrafları. I.c. Ankara, 1990

Nərgiz BABAXANI

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail:babxaninergiz@gmail.com

TÜRKİYƏ VƏ PKK TERRORU

Elmi rəhbər: Səidə QULİYEVA

tarix üzrə fəlsəfə doktoru,

Bakı Dövlət Universitetinin böyük elmi işçisi

Açar sözlər: Türkiyə, terrorizm, mübarizə, PKK, geosiyasət, təhlükəsizlik

Türkiyə 1970-ci illərdən etibarən terrorizmin ən acımasız formalarıyla mübarizə aparmışdır. Terror hadisələri bir tərəfdən xarici təsirlərin nəticəsində meydana gəlsə, digər tərəfdən savadsızlıq, yoxsulluq, mədəni fərqlər, sosial dəyərlərin dəyişməsi və digər daxili təsirlərlə əlaqədar baş verir. Bundan əlavə, terror hadisələrini şərtləndirən daxili səbəblərin başında etnik qruplar və onlar arasındakı fərqlər gəlir. Müəyyən qruplar etnik qaynaqlı ideologiyadan terror məqsədiylə istifadə edirlər. Erməni milliyətçiliyi və kürdçülük Türkiyədə görülən etnik qaynaqlı terror fəaliyyətlərinin başında gəlir. Nəzərə alsaq ki, digər ölkələrdə də etnik qruplar yaşayır və Türkiyədə yaşanan hadisələr müşahidə olunmur, belə nəticəyə gəlmək mümkündür ki, Türkiyədə baş verən terror hadisələri xarici təsirlərlə birbaşa bağlıdır.

Türkiyə Avropa, Asiya və Afrika qitələrinin birləşdiyi nöqtədə bir körpü rolunu oynamaqla, dünyanın güc tarazlığına daim təsir edə biləcək bir mövqeyə malikdir. Bundan başqa, Türkiyə çox yönlü çıxar və güc mübarizəsi meydanına çevrilən Yaxın Şərqi neft yataqlarına yaxınlığı və eyni zamanda Mərkəzi Asiyadakı türk dövlətləri ilə inteqrasiya ola bilmə üstünlüyü səbəbiylə önəmli geopolitik və geostrateji mövqeyə sahibdir. Türkiyə Mərmərə dənizi və Boğazları əlində cəmləşdirməsi, Yaxın Şərq, Bəsrə Körfəzindən

Egey dənizinə qədər Şərqi Aralığı idarə edəbiləcək coğrafi mövqeyi ilə bölgədəki bütün ölkələrin təhlükəsizliyini təmin edə bilən strateji dövlətdir. Bu səbəblərə görə, bir çox ölkələr Türkiyənin geostrateji üstünlüyünü terrorla zəiflətməyə çalışırlar. Zəif dövlətlər gərgin siyasi oyunlar qarşısında öz mövqelərini qorumaq məqsədilə terrora istifadə edirlər. Bəzi güclü dövlətlər isə beynəlxalq aləmdə öz siyasətini həyata keçirə bilməsi eləcə də, rəqiblərini özündən asılı vəziyyətə sala bilmək üçün terrora bir vasitə kimi istifadə edirlər. Türkiyə kimi önəmli strateji mövqeyə malik ölkəni terror ortamında saxlamaqla, ölkəni hədəf olaraq seçən dövlətlər və bəzi qüvvələrin çıxarları baxımından terroru davam etdirmək zəruridir. Buna görə də, terrorizm bir siyasi nəticə əldə etməkdən əlavə, bir ölkənin digər ölkəni zəiflətmək və mövqeyini zədələmək üçün bir vasitə kimi istifadə edilir.

Türkiyədə terror idealarının yayıldığı əsas mərkəz universitetlərdir. PKK terror təşkilatı tələbələr, gənclər arasında millətçilik, ideoloji fikirlər yaymaqla öz fəaliyyətini təmin edir. Ölkədə fəaliyyət göstərən terror təşkilatlarının üzvlərinin yaşı 15-25 yaş arasında dəyişir.

PKK dəfələrlə adını dəyişmişdir, lakin adını dəyişsə də, yenə də terror fəaliyyətiylə məşğul olmuşdur. Bundan başqa PKK zaman-zaman “atəşkəs” yaxud “silahı buraxmaq” adı ilə əslində bu dövr ərzində terror fəaliyyətlərinin hazırlığında olmuşdur.

Terrorizimlə mübarizə mövzusunda beynəlxalq arenada birgə fəaliyyət haqqında sənədlər qəbul olunmuşdur. Türkiyə də terrora əziyyət çəkən bir dövlət olaraq beynəlxalq aləmdə anti-terror fəaliyyətlərində iştirak edir. Türkiyə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Terrorla Mübarizə Komitəsi”nin üzv dövlətlərdən biri olmaqla, terrorla mübarizədə beynəlxalq öhdəlikləri yerinə yetirir. Türkiyə PKK ilə yanaşı İŞİD-lə və digər terror qrupları ilə mübarizə aparır. Türkiyə İŞİD-lə mübarizədə başlıca olaraq, ABŞ-la müttəfiqlik edir. Lakin bir çox dövlətlər öz maraqlarına uyğun olaraq terrorla mübarizədə Türkiyəyə dəstək olmaq əvəzinə, terror qruplarını gizlədir və ya Türkiyəyə kömək etmirlər.

PKK terror qrupu 1996-cı ildən intihar yolu ilə yüzlərlə sivil vətəndaşın ölümünə səbəb olmuşdur. Buna cavab olaraq Türkiyə hökuməti geniş miqyaslı anti-terror əməliyyatlarına başlamışdır. Əməliyyatın nəticəsində PKK lideri ələ keçirilmişdir. PKK terror qrupunun lideri Abdullah Öcalanın 1999-cu ildə Nairobidəki Yunanıstanın səfirliyində gizlənmiş və saxta adla, Cənub Kipr Rum dövlətinə məxsus diplomatik pasportla ələ keçirilmişdir. Bu faktlar göstərir ki, Türkiyə bir çox hallarda terrorla mübarizədə tək qalır.

Bu gün Türkiyə “Xəndək mübarizəsi” adı altında PKK ilə mübarizəni davam etdirir. Fikrimcə, dünya dövlətləri özləri üçündə təhdid mənbəyi olan PKK-dan Türkiyəyə qarşı istifadə etmək əvəzinə, bu mübarizədə Türkiyəyə dəstək olmalıdırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Türkiye Ve Terrorism. TBB Tarafından Oluşturulan Proje Grupu Tarafından Hazırlanmıştır.
2. Türkiyedeki Terrörün Nedenleri / www.emniyet.gov.tr
3. Yunanistanın Türkiyedeki Bugünkü Terröre Etkileri / www.emniyet.gov.tr
4. Terrorun Yayılma Sebepleri / www.etarh.net
5. Terrörün Ekonomik, Siyasal Ve Yönetime İlişkin Nedenleri / www.kenandabiuyku.org
6. Türkiyenin Terörlemücadilesi / www.mfa.gov.tr
7. Terörle Mücadilede Uluslararası İşbirliği Ve Tanım Sonu / www.mfa.gov.tr
8. PKK /Kongra - Gel ile mucadelenin uluslararası boyutu / www.mfa.gov.tr

II Bölmə

TÜRKİYƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SISTEMINDƏ

Sevinc İBADOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, Sabah qrupu III kurs tələbəsi

E-mail: Sevincibadova.212@mail.ru

XX ƏSRİN 20-30-CU İLLƏRİNİN BİRİNCİ YARISINDA TÜRKİYƏ-İRAN MÜNASİBƏTLƏRİ

Elmi rəhbər: İqbal AĞAYEV

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, İran, diplomatik münasibətlər, dostluq və təhlükəsizlik müqavilələri

“Dünya adasının mərkəzi” hesab edilən Türkiyə tarixən çox ağırlı, lakin şərəfli mübarizə yolu keçmiş, I DM-dən sonra başlanan milli-azadlıq hərəkatı 1923-cü il oktyabrın 29-da Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılması ilə nəticələnmişdi. Lozannada əldə olunmuş diplomatik qələbə sonrakı dövrdə Türkiyə Cümhuriyyətinin xarici siyasətində ilk uğurlu addımların təməli oldu. “Yurdda sülh, cahan-da sülh” şüarı əsasında formalaşmış xarici siyasət xətti əsas tutularaq qonşu ölkələrlə əlaqələr yaradılmağa başlandı. Bu dövrdə Türkiyə Cümhuriyyətinin xarici siyasət fəaliyyətinin Şərq istiqamətində başlıca yerlərdən birini də yaxın qonşusu İranla münasibətlər tutur.

Mürəkkəb və ziddiyyətli inkişaf yolu keçmiş Türkiyə ilə İran arasındakı dövlətlərarası əlaqələr müasir dövrümüzdə də arzuolunmaz səviyyədədir. Hər şeydən öncə, Türk - İran əlaqələrini araşdırarkən nəzərdən qaçılmaması lazım olan faktor iki ölkənin xarici siyasətinin ortaq parametrlərə söykənməsidir. İki ölkənin də xarici siyasətləri təhlükəsizlik oxunda istiqamətlənməkdədir. Bu vəziyyətin ən əhəmiyyətli səbəbi iki ölkənin də geopolitik strateji əhəmiyyətə

sahib olmasıdır. Digər ortaq parametrlər isə hər iki ölkənin bu bölgədə regional bir güc mərkəzi olma istəyidir.

Bu dövr Türkiyə-İran əlaqələri münasibətlərə təsir edən amillər baxımından müsbət və mənfi məzmununda olub. Əlaqələrin müsbət məzmunu İran və Türkiyənin yeni rejimlərinin oxşar xüsusiyyət göstərməsi, mənfi məzmunu isə türkçülük, kürdçülük cərəyanları, məzhəb, sərhəd anlaşılmazlıqlarından doğan problemlər idi.

Türkiyə-İran diplomatik əlaqələri 1921-ci ildə başlamışdır. 1920-ci ildə Mustafa Kamal yeni rejimin təməllərini qoyduqdan sonra, İranda da Rza şah oxşar xüsusiyyətli yeni bir rejimə keçməyə çalışmışdır. Dövrün türk tədqiqatçılarının əksəriyyəti hesab edir ki, Rza şah Mustafa Kamalın həyata keçirdiyi reformlardan çox təsirlənmiş və buna görə də Mustafa Kamal örnəyindəki kimi İranda köklü reformalar etmək və ölkəsini müasirləşdirmək istəmişdir. Baskın Orana görə, rəsmi ideologiyalarının (din yerinə milliyətçilik), daxili (ənənəvi iqtisadi siniflər) və xarici düşmənlərin (İngiltərə) eyniliyi yeni rejimləri yaxınlaşdırırdı. Lakin 1924-cü ildə xəlifəliyin ləvği İranda mürtəcə qüvvələr tərəfindən yaxşı qarşılanmamış və bu da iki ölkə arasındakı əlaqələrə təsirsiz ötürməmişdi. İranın hakim dairələri yeni Türkiyə hökumətinin siyasi xəttinə şübhə və inamsızlıqla yanaşmağa başlamışdılar. Əlaqələrin mənfi məcrada inkişafında məzhəb, sərhəd məsələləri də öz rolunu oynamışdır.

İki ölkənin qarşılıqlı kompromisə getməsində SSRİ əlaqələndirici körpü rolunu oynamışdır. Öz cənub sərhədlərinin təhlükəsizliyi qayğısına qalan SSRİ-nin vasitəçiliyi ilə 1926-cı il 22 aprelə Tehrandə Türkiyə və İran arasında dostluq və təhlükəsizlik haqqında müqavilə imzalanmışdır. Tehran müqaviləsinin imzalanması ilə, əsrlər boyu davam edən düşmənçiliyə və sərhəd münaqişələrinə son qoyulmuş oldu, regional təhlükəsizlik bərqərar edildi.

SSRİ, Yaxın və Orta Şərqdə sülhü qorumaq bəhanəsi ilə Türkiyə, İran və Əfqanıstan arasında mövcud əlaqələri genişləndirib özünün iştirakı ilə dördtərəfli ittifaqa çevirmək fikrində idi. 1927-ci ildə Türkiyə və İran arasında müvəqqəti ticarət sazişi, 1928-ci ildə Tehrandə İran-Əfqanıstan və İran-Türk protokolu imzalanmışdır.

Kürd tayfalarının fəaliyyəti ilə əlaqədar olaraq 30-cu illərin əvvəllərində Türk-İran münasibətlərində soyuqlaşma yarandı. Lakin 1932-ci ildə Türkiyə-İran müqaviləsi ilə iki ölkə arasındakı sərhəd anlaşılmazlıqları aradan qaldırıldı. Əsası qoyulmuş dialoqun davamı olaraq 1934-cü ildə Rza şah Türkiyəyə rəsmi səfər etdi və ardınca iki ölkə kürd üsyanlarını yatırmaq barədə razılığa gəldi. 1934-cü ildə MC-nin X sessiyasında İran öz namizədliyini Türkiyənin xeyrinə olaraq geri götürmüşdü.

Fikrimcə, Türkiyə-İran siyasi əməkdaşlığının genişlənməsini 30-cu illərdəki beynəlxalq vəziyyət zəruri edirdi. 20-30-cu illərdəki Türk-İran diplomatik əlaqələri bu zəruriyyəti özündə birbaşa əks etdirən Səadabat paktının təməli oldu.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağayev İ.Q. Türkiyə 1918-1945-ci illərdə. Bakı, 2008.
2. Hüseynov V.İ. İkinci dünya müharibəsi ərəfəsində Türkiyə Cümhuriyyətinin Yaxın və Orta Şərq siyasəti (1923-1939). B., 1992.
3. Hüseynov Q.H. Atatürk dövründə Türkiyənin xarici siyasətinə dair. B., 1970.
4. Məmmədzadə G.M. İranın sosial-siyasi və beynəlxalq vəziyyəti (XX əsrin 20-ci illəri-XXI əsrin ilk illəri). B., 2010.
5. Baskın O. Türk dış politikası: kurtuluş savaşıdan bugüne olgular, belgeler, yorumlar (1980-2001). cild II, İstanbul, 2010.

İlahə KƏRİMLİ

*Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, “Türk dünyası tarixi”
ixtisası üzrə I kurs magistrant
E-mail: ilahekerim@gmail.com*

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN XARİCİ SİYASƏTİNDƏ QONŞULARLA “0 PROBLEM” DOKTRİNASI

Elmi rəhbər: Sevinc RUI NTƏN
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: “qonşularla 0 problem”, Türkiyə XXI əsrdə, Ahmet Davutoğlu, “Strateji dərinlik”, xarici siyasət prinsipləri

Avropa və Asiyada eyni zamanda yerləşməsi – iki qitəni bir-birinə bağlaması, eləcə də, önəmli tranzit yollarını özündə birləşdirməsi, zəngin neft-qaz qaynaqlarına sahib olan ölkələrlə qonşu olması və bu məhsulların dünya bazarına ən ucuz Türkiyədən daşınmasının mümkünlüyü, siyasi proseslərdə fəal iştirakı Türkiyənin region üçün əhəmiyyətini artırır ki, məhz bu baxımdan Türkiyənin hal-hazırda yeritdiyi xarici siyasət xətti diqqət mərkəzinə gəlir.

Müasir dövrdə Türkiyə xarici siyasətinin əsas istiqamətlərindən birini “qonşularla münasibətlərin bütünləşməsi” təşkil edir. Son dövrlər Türkiyə xarici siyasətinin müəyyən edilməsində Ahmet Davutoğlu isminin mövqeyinin analiz edilməsi vacibdir. Ölkənin xarici siyasətinin əsasları Davutoğlunun müəyyən etdiyi nəzəri əsaslara dayanmaqdadır. Bunlardan ən önəmlisi şübhəsiz ki, “Strateji dərinlik” nəzəriyyəsidir. “Strateji dərinlik” nəzəriyyəsinə görə Türkiyə hesab edir ki, yerləşdiyi coğrafi mövqe və zəngin tarixi-mədəni irsinin olması ölkənin tək tərəfli və tək ölçülü xarici siyasət aparmasını mümkünsüz edir. Bu baxımdan, Türkiyə regionun mənafeyi müzakirə olunarkən özünü daimi mərkəzdə görmək istəyir.

Türkiyənin xarici siyasətində “qonşularla 0 problem” prinsipi sülh prosesinə bütün regional qüvvələrin fəal cəlb edilməsini nəzərdə tutur. Türkiyənin bu prinsip çərçivəsində məqsədi qonşu ölkələrlə problemlərin sıfıra endirilməsi, qonşu regionlarla münasibətdə səmərəli diplomatiya yeridilməsidir. Türkiyənin qonşulara “0 problem” siyasəti elan olunduğu ilk dövəndə öz bəhrəsini verdi. Bunun nəticəsi kimi, 2005-2008-ci illərdə Türkiyənin qonşuları ilə ticarətinin həcmi üç dəfədən çox artmışdır. 2001-2002-ci illərdə müqayisədə 2008-ci ildə ticarətin həcmi 30%-ə qədər artmışdır.

Qonşularla “0 problem”inin davamı olaraq “uyğunsuzluqların çözümlü və vasitəçilik” siyasəti Türkiyənin yeni xarici siyasət mərhələsinin əsasını təşkil etməli idi. Türkiyə bu istiqamətdə regionda baş verən bir sıra mübahisəli məsələlərdə yaxından iştirak edir. İsrail və Suriya arasındakı mübahisəli məsələlərdə göstərdiyi fəallıq, İranın nüvə proqramı ilə bağlı problemin sülh yolu ilə, danışıqlarla həlli məsələsindəki mövqeyi, yenə 2001-ci il illərdə Amerikanın İraqa müdaxiləsi zamanı danışıqlar yolu ilə razılığa gəlmək üçün apardığı mübarizə və s. buna misaldır. Lakin qeyd edilməlidir ki, Türkiyənin ciddi cəhdlərinə baxmayaraq “qonşularla 0 problem” Türkiyənin istədiyi və gözlədiyi nəticələri vermədi.

“Qonşularla sıfır problem” yanaşması ətrafında formalaşan Türk xarici siyasəti son illər tükənmiş vəziyyətdədir. Ərəb Baharı əsnasında Türkiyənin təsirli bir xarici siyasət sərgiləyə bilmədiyi və son nəticədə bölgəsində arzu etmədiyi hadisələrin ortaya çıxmasına mane ola bilmədiyi fikiri getdikcə yayılmaqdadır. Bəzi siyasətçilərə görə “qonşularla sıfır problem”dən “problemsiz sıfır qonşu”ya doğru bir keçid etməkdədir. Belə gədersə Türkiyənin yaxın ətrafında yaxşı qonşuluq əlaqələrində olduğu ölkələrin sayının gədərək azalacağı irəli sürülür.

Türk diplomatiyası 2011-ci ilin əvvəlindən bir çox problemin həllində baş qarışıqlığı yaşamağa başladı. “Sıfır problem” strategiyasının tam tərsi bir strategiyaya keçdi. Belə ki, Amerika raketdən müdafiə proyektini təsdiqləməsi sonrası Rusiya ilə əlaqələrində bir gərginlik müşahidə edildi. Rusiya bu layihəni özünə is-

tiqamətli düşməncə bir layihə olaraq gördü. Həmçinin İran da eynilə belə hesab edirdi.

Türkiyə bu gün Rusiya, İran və Suriya ilə münasibətlərində bir sıra problemlər yaşayır ki, bu halda “0 problem” siyasətini fərqli tərəfdən nəzərdən keçirməyi məcbur edir. Davudoğlu “0 problem” nəzəriyyəsini Türk diplomatiyasının təməli olaraq irəli sürdüyündə bu nəzəriyyə Türkiyənin Şimali Atlantika Müqaviləsi Təşkilatı üzvü və Amerika Birləşmiş Ştatları ilə koalisiya strategiyası ilə “obyektiv olaraq” üst-üstə düşmürdü.

Bundan başqa Türkiyənin iqtisadi inkişafı qarşısında da ciddi problemlər yaranmışdır. Burada diqqət yetirilməli olan bir məsələ də dövlətlərin müdafiə sənayesinin necə inkişaf etməsidir. Demək olar ki, bütün silah ehtiyacını özü təmin edən ABŞ üçün Suriyaya hərbi müdaxilə onun silah arsenalının yenilənməsi və iqtisadiyyatının canlanmasına təkan verə bilər. Ancaq müdafiə sənayesi ABŞ-dakı qədər güclü olmayan Türkiyə kimi dövlətlərin Suriyaya müdaxilədən sonra iqtisadiyyatını canlandırması ehtimalı olduqca azdır.

Bütün bunlar yekun olaraq bizə bu fikri deməyə əsas verir ki, Türkiyə hökumətinin Yaxın Şərq siyasəti iflas etmişdir.

İstənilən halda, hesab etmək olar ki, Türkiyə “0 problem” siyasəti çərçivəsində münasibətləri nizama salmağa, qonşularla daha uğurlu siyasət mərhələsinə keçməyə cəhd etdi. Lakin nəticə olaraq deyə bilərik ki, Türkiyənin “0 problem” başlıqlı xarici siyasəti istənilən nəticəni vermədi. Bu məsələdə beynəlxalq aləmdə baş verən hadisələr də, təsirsiz ötürmədi.

ƏDƏBİYYAT

1. Ahmet DAVUTOĞLU. *Stratejik derinlik. Türkiyənin uluslararası konumu*. 80 Baskı. İstanbul; Küre Yayınları, 2012. – 585 s.
2. Ahmet DAVUTOĞLU. *Teoriden pratiğe. Türk dış politikası üzerine konuşmalar*. 4 Baskı. İstanbul; Küre Yayınları, 2013. – 441 s.

3. Sevinc RUIŦTƏN. *Türkiyə Cümhuriyyətinin xarici siyasəti (konsepsiya məsələləri)* // Tarix və onun problemləri, 2015, №2, s.198-216.
4. http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/09/Vision_Papers_no3_Azerice.pdf
5. <http://www.hurriyet.com.tr/davutoglu-sifir-sorun-politikasi-basarili-22873019>
6. <http://akademikperspektif.com/2015/01/23/turkiyenin-dis-politika-stratejileri-2/>
7. <http://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa>
8. http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2012619_tarikoguzlu2.pdf

Aygül ƏLİYEVƏ

Milli Aviasiya Akademiyası,

İqtisadiyyat və hüquq fakültəsi, I kurs tələbəsi

E-mail: ayguleliyeva99@gmail.com

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN BEYNƏLXALQ TƏŞKİLATLARDA İŞTİRAKI

Elmi rəhbər: Ellada KƏRİMOVA

tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,

Milli Aviasiya Akademiyasının baş müəllimi

Açar sözlər: Türkiyə, beynəlxalq təşkilatlar, münasibətlər, siyasət

1923-cü ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin birinci prezidenti Mustafa Kamal Atatürk tərəfindən əsas qoyulan Türkiyə siyasəti və beynəlxalq münasibətləri bugünkü günümüzdə böyük əhəmiyyətə malikdir. Müstəqil türk dövlətləri içərisində öz çəkisi və nüfuzuna görə seçilən Türkiyə Cümhuriyyətinin beynəlxalq arenada tutduğu mövqe də xeyli böyükdür. Digər türk dövlətlərinə nisbətən daha çox beynəlxalq təşkilatlarla üzv olan Türkiyə bununla ey-

ni zamanda global proseslərdəki mövqeyini ortaya qoymuş olur. Türkiyə BMT, İqtisadi İnkişaf və Əməkdaşlıq Təşkilatı, İslam Konfransı Təşkilatı, Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı kimi beynəlxalq təşkilatların qurucu üzvlərindən biridir. 1951-1952, 1954-1955 və son olaraq 2009-2010-cu illərdə BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasında müvəqqəti üzv olaraq fəaliyyət göstərmişdir. Türkiyə BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvəqqəti üzvü olduğu illərdə beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyin gücləndirilməsinə, terrorizm, narkotik qaçaqmalçılığı və mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizəyə, inkişafa dair mövzulara beynəlxalq cəmiyyət tərəfindən daha geniş yer verilməsinə əhəmiyyətli töhfəsini verməyi qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Avropa ilə münasibətlər hər zaman Türkiyə xarici siyasətinin mərkəz hissəsi olmuşdur. 1949-cu ildə Avropa Şurasına üzv olan ölkə 1963-cü ildə Avropa İttifaqının assosiyativ üzvü oldu. Uzun illər davam edən siyasi görüşmələrdən sonra 1987-ci ildə Avropa İttifaqına tamhüquqlu üzv olmaq üçün müraciət etdi. 2005-ci ildə Avropa İttifaqı ilə tamhüquqlu üzvlük barədə müzakirələrə başladı. Heç şübhə yoxdur ki, Avropa İttifaqının genişlənməsinin gündəliyində “Türkiyə ilə nə etməli?” sualı öz aktuallığını saxlamaqdadır. Avropa İttifaqı etiraf etməsə də onu həmişə qapalı “xristian bloku” adlandırıblar. Artıq 50 ildən çoxdur ki, Türkiyə Avropa İttifaqının assosiyativ üzvü statusuna malikdir. Bu ötən dövr ərzində Türkiyə cəmiyyətinin demokratik, hüquqi və dünyəvi Avropa modeli üzrə inkişaf etməsində olduqca böyük işlər görülmüşdür. Öz müsəlman və türk kimliyini qoruyub saxlamaqla bərabər Avropa dəyərlərinə sadıq olan Türkiyənin Avropa İttifaqına üzv qəbul edilməsini çağdaş reallıqlar da tələb edir. Türkiyənin NATO çərçivəsində oynadığı konstruktiv rol, habelə terrorizm əleyhinə mübarizədə ardıcıl siyasəti onun tezliklə Avropa İttifaqına üzv olmasının vacibliyini göstərir.

Türkiyənin xarici əlaqələrinin digər həlledici amili ABŞ ilə münasibətlər olmuşdur. Türkiyə SSRİ-nin yaratdığı ortaqlıq təhdid səbəbilə 1952-ci ildə NATO-ya üzv oldu və soyuq müharibə boyunca Vaşinqton hökumətləri ilə yaxınikili münasibətlər içində

oldu. Türkiyə Avropa Birliyinə üzv olmaq kimi önəmli mövzular da daxil olmaqla ABŞ-ın siyasi, iqtisadi, diplomatik dəstəyindən yararlandı. Lakin bu münasibətlərin sonrakı mərhələlərində bəlli oldu ki, ABŞ və Türkiyə siyasəti həmişə üst-üstə düşür. Belə ki, Türkiyənin ABŞ və Avropa dövlətləri tərəfindən terrorçu sayılan Həmasla əlaqələrə girməsi, “Mavi Marmara” məsələsi, Fələstin dövlətinin qurulması ideyasının dəstəklənməsi, İran siyasəti və s. göstərdi ki, ABŞ həmişə Türkiyəni, Türkiyə də həmişə ABŞ-ı dəstəkləmir. Lakin buna baxmayaraq sabit, demokratik və qərb yönümlü Türkiyə ilə yaxın əlaqədə olmaq ABŞ-ın beynəlxalq maraqları baxımından çox önəmlidir.

Əminliklə deyə bilərik ki, Türkiyənin beynəlxalq arenada tutduğu mövqe müstəqil türk dövlətlərinə nisbətən daha genişdir. Bu isə Türkiyənin uzunmüddətli təcrübəsindən, dünya miqyasında əhəmiyyətli yer tutmasından irəli gəlir. Osmanlı dövləti dağıldıqdan sonra öz müstəqilliyini qoruyub saxlaya bilən, uzun müddət dünya xəritəsində yeganə türk dövləti olan Türkiyə Cümhuriyyəti regional inteqrasiyanın təşəbbüskarı kimi çıxış edir. 1991-ci ildə SSRİ-nin əsarətindən xilas olmuş türk dövlətləri də istər iqtisadi, istər siyasi baxımdan Türkiyənin təcrübəsindən yararlanmaqda maraqlıdırlar. Bu mənada TÜRKSÖY və TÜRKPƏ kimi təşkilatların fəaliyyəti diqqətəlayiqdir. Xüsusilə Azərbaycan Türkiyə ilə münasibətlərin önəmini vurğulayır. Məhz bu münasibətlər illərin sınağından keçib bugünkü günümüzə qədər inkişaf edir. Hər zaman Türkiyə və Azərbaycan bir-birinə dəstəkdir. Bu isə iki dövlətin bir-birinə bağlılığının təməlidir. Hər zaman qürurla deyə bilərik: “Biz iki dövlət bir millətik”.

ƏDƏBİYYAT

1. Rza İbadov. Avropa İttifaqının əsasları.
2. Faruk Sonmezoglu. XXI yüzilyda Türk dış politikasının analizi. İstanbul, 2012
3. İpək yoluna və türk dünyasının birliyinə həsr olunan beynəlxalq konfrans – www.bizimyol.info

4. Əhməd Şahidov. Türk dövlətlərinin beynəlxalq təşkilatlarda təmsil olunması. - www.shadidov.com

Aygün ABDULLAYEVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, tarix müəllimliyi ixtisası,

II kurs tələbəsi

E-mail: aygun.abdullayeva.1997@mail.ru

AB-NİN TÜRKİYƏYƏ MÜNASİBƏTDƏ “İKİLİ STANDARTLAR” YANAŞMASI

Elmi rəhbər: Sevinc RUINTƏN

Bakı dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, Almaniya, İngiltərə, ikili standart, beynəlxalq təşkilatlarda əməkdaşlıq

İkili standart münasibətlər nədir? İnsanlar və insan qrupları arasında ayrışdırmalı etmək, eyni məsələdə müxtəlif və ya eyni prinsiplərlə baxmamaqdır. Geniş mənada desək, xalqlara, dövlətlərə, irqlərə, dinlərə və digər insan topluluqlarına fərqli yanaşmaq, tərəfkeşlik etmək (öz mənafeyi cəhətdən), haqqı və ədaləti birinin xeyrinə, digərinin əleyhinə həll etməkdir. Məsələn, ABŞ-ın İsrailə və Fələstinə, Azərbaycana və Ermənistanla münasibətini göstərmək yetərlidir. Ümumiyyətlə bir dövlətin digər iki dövlətə qarşı qərəzli yanaşması ikili standartların ən çox müzakirə edilən və ağırlı tələfidir.

Türkiyənin Avropa dövlətləri ilə sıx iqtisadi, siyasi əlaqələri var. Avropa dövlətlərinin Türkiyəyə münasibəti müxtəlifdir və ikili xarakter daşıyır. Fransa ilə Türkiyə arasında həmişə ikili əlaqələrdə müəyyən ziddiyyətlər olmuşdur. Bu əsasən Fransanın erməni tərəfkeşliyi ilə bağlıdır (məsələn, 2001-ci il). Hətta 2006-cı il 12 oktyabrda “erməni soyqırım”ını inkar edənlər cəzalandırılırdılar. 2011-ci ildə bu qərar rəsmi olaraq qəbul edildi. Bu isə Fransa ilə

əlaqələrin gərginləşməsinə gətirib çıxardı. 2012-ci il seçkilərində N.Sarkozi məğlub oldu, F.Olland hakimiyyətə gəldi və Türkiyə ilə münasibətlər yumşaldıldı.

Türkiyə ilə Almaniya arasında əlaqələr II Dünya müharibəsi və II Əbdülhəmidin dövründə hərbi əlaqələr də yaranmışdır. XI Baş Nazir 2011-ci ildə Almanyaya getmişdir. Almaniya ilə Türkiyə arasında ikili standart əlaqələrdə bir sıra gərginliklər yaranmışdır. Buna səbəb Almaniyanın PKK-a həm hərbi, həm də iqtisadi yardımını olmuşdur. Bununla yanaşı Almaniya Türkiyənin Aİ-na qatılmasına qarşı çıxmışdı. Bütün bunlara baxmayaraq Türkiyə ən böyük gəliri Almaniya ilə ticarətdən götürür.

Alman-türk-İngilis əlaqələri Türk Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra münasibət dəyişmiş, iki müstəqil dövlət arasında əlaqələr kimi qəbul edilmişdir. 1923-1932-ci illər türk-İngilis əlaqələrinin əsasını Mosul məsələsi təşkil etmişdir. Bu məsələ Lozanna müqaviləsinə uyğun olaraq Türkiyə ilə İngiltərə arasında görüşmələr başladı və 9 ay davam etdi. İngiltərə məsələni uzadaraq Millətlər Cəmiyyətinə qədər aparmağa çalışdı. Lakin Türkiyə bu zaman Millətlər Cəmiyyətinin üzvü belə deyildi. Türkiyə Millətlər Cəmiyyətinə üzv olduqdan sonra Mosul xalqı arasında sorğu keçirilməsi barədə fikir irəli sürdü. İngiltərə Mosul xalqının cahil olduğunu və sərhəd işlərindən anlamadığını bəhanə etdi. Mosul məsələsinin Türkiyənin əleyhinə həll edilməsi İngiltərə ilə münasibətlərdə durğunluq yaratdı.

Türkiyə NATO-da yeganə müsəlman dövlətdir. Bununla da Türkiyə bir özünün müdafiəsini artırmış oldu, NATO isə xristian birliyi olmaqdan çıxdı. NATO daxilində Türkiyənin rolunun məhdudlaşdırılması əsasən özünü bəzi layihələrdə iştirak edə bilməməsində göstərirdi. Hazırlanacaq əməliyyatlarda, logikoloji (məntiqi), psixoloji layihələrdə bütün üzvlər iştirak etməlidirlər. Lakin bəzi layihələrdə türk nümayəndələri iştirak edə bilmirdilər və bu fəaliyyətlər gizli təşkil olunurdu. Məsələn, məntiqi (logikoloji) layihələrdə iştirak edə bilmir. NATO Oficiər, Allied force yazan iclasların qapısından nəzarətçilər Türklər girə bilməz deyər xəbərdarlıq edirlər. Niyə? Çünki Türkiyənin bilməməsi lazım olan mə-

sələlər var. Nə üçün? Çünki şimali İraqda “kürd dövləti” NATO və ABŞ-ın dəstəyi ilə quruldu. Bütün bunlarla yanaşı NATO və qərbi Avropa dövlətləri “gizli” olaraq PKK-ya onun militanlarına hərbi və iqtisadi yardım edir.

1963-cü il 12 sentyabrda Türkiyə Avropa İttifaqına üzv olmaq istədiyini bildirdi. 1987-ci ildə isə rəsmi olaraq tam üzvü olmaq üçün müraciət etdi. Mərhələlərlə davam edən bu prosesdə 2013-cü ilə qədər üzv olmaq fikrinə Brüssel etiraz etdi. Nəticədə üzvlük müddəti 2023-cü ilə qədər vaxt uzadıldı. Aİ-na Türkiyənin üzv ola bilməməsini bir sıra amillərlə bağlayırlar: 1) Türkiyənin Aİ-a qatılması ilə Almaniya sonradan əhalinin sayı baxımından ikinci olacaqdı; 2) Türkiyə əhalisinin 99%-i müsəlmandır; 3) İslam dini Avropada heç bir güc sahibi olmadığına baxmayaraq, müsəlman bir ölkənin Aİ-nin xüsusiyyətini dəyişdirəcəyi kimi düşüncələr formalaşmışdı. Əsil səbəblər isə Kipr və ya islahatlar kimi həll edilməli məsələlər də kənar qalır.

Ümumiyyətlə, Avropanın ikili standart münasibəti - həm Türkiyənin geostrateji, iqtisadi və ticari mövqeyi onu Avropa üçün əvəz olunmaz edir, həm də regionda onun nüfuzunun yüksəlməsinin qarşısını almaq üçün münaqişələr yaradılır, təşkilat və qurumlara daxil olmasına məhdudiyətlər qoymağa çalışırlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Tarih.tumders.com
2. Wall Street Journal (WSJ) qəzeti və onun “Wheatcroft” internet sahifəsi
3. www.mfa.gov.tr
4. www.haber7.com

Nazlı QULİYEVA
Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakultəsi, I kurs magistrant
E-mail: quliyevanazli@gmail.com

MÜASİR DÖVRDƏ TÜRKİYƏ XARİCİ SİYASƏTİNİN UZAQ ŞƏRQ VEKTORU

Elmi rəhbər: Aida BAĞIROVA
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, Uzaq Şərq, Cənub Şərqi Asiya, iqtisadi əlaqələr, xarici siyasət

Beynəlxalq Valyuta Fondunun məlumatına görə, 6,2 milyardlıq dünya əhalisinin 3,5 milyardı Uzaq Şərq regionunda yaşayır və bu regionun dünya ticarətindəki çəkisi, təxminən, 50% təşkil edir. Hal-hazırda ABŞ və Aİ ilə birlikdə dünyanın üç böyük iqtisadi və ticarət mərkəzlərindən biridir. Asiyanın Sakit okean bölgəsi 35 müstəqil dövlətdən ibarət bir coğrafiyadır.

Uzaq Şərqlin bir region olaraq ilk baxışdan Türkiyənin maraqlarından uzaq olsa da, XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərindən Ankaranın xarici siyasət kursunda Uzaq Şərq istiqamətinin əhəmiyyəti artmağa başladı. Bu sırada bu coğrafiyada yerləşən ölkələrlə öz iqtisadi əlaqələrini eninə və dərininə inkişaf etdirməklə Sovet İttifaqının süqutundan sonra dünyada baş verən köklü dəyişikliklər kontekstində Uzaq Şərq regionunda mövqelərini gücləndirməklə, oradakı dövlətlərlə ilk növbədə ticari-iqtisadi əlaqələrini dərinləşdirmək imkanı qazanmaq idi.

Türkiyə xarici iqtisadi əlaqələrini genişləndirməyə əslində XX əsrin 80-ci illərin sonundan başlamışdır. O, T.Özalın sözləri ilə desək, «Avropa ilə müdafiə sahəsindəki əməkdaşlığın iqtisadi sahədə əməkdaşlıqla uyğunlaşdırmağın zərurətini» dilə gətirir, Avropa Birliyində tam təmsil olunmaq cəhdləri ilə yanaşı digər qonşu və uzaq ölkələrlə əlaqələrini genişləndirməyə çalışırdı. Bu

baxımdan ABŞ, Orta Şərqlə regionu ölkələri, Sovet İttifaqının dağılmasından sonra yaranmış müstəqil dövlətlərlə, Uzaq Şərqlə isə Yaponiya və Cənubi Koreya kimi ölkələrlə əməkdaşlığın 90-cı illərdən etibarən yüksələn xətlə inkişafını qeyd etmək lazımdır.

Ümumiyyətlə, 90-cı illərdə Türkiyənin xarici siyasətində əvvəllər formalaşmış və dönməz xarakter almış başlıca prinsiplərə sədaqətlə əməl olunmasına önəm verilməsi ilə yanaşı, bir sıra yeniliklərin də təzahür etdiyini söyləməliyik. ÇXR, Yaponiya, Cənubi Koreya və Hindistan başda olmaqla Asiya ölkələri ilə ticarətdə disbalansın Türkiyənin xeyrinə olmaması, bir tərəfdən, Asiya ölkələrinə ixracatı, digər tərəfdən isə, onlardan Türkiyəyə sərmayə qoyuluşu üçün cəhdlərin artırılması istiqamətində addımlar atılmalı idi. Uzaq Şərqlə regionu ilə Türkiyə arasında iqtisadi əlaqələrin inkişafını təmin etmək üçün ÇXR, Cənubi Koreya, İndoneziya, Filippin, Malayziya, Tayland və Vyetnam ilə ticarət sazişləri imzalanmış və Karma İqtisadi Komissiyası (KİK) mexanizmi yaradılmışdır. Digər tərəfdən, Yaponiya, ÇXR, Cənubi Koreya, Hindistan, Malayziya, İndoneziya, Filippin və Pakistan ilə İş birlikləri də mövcud idi. Bütün bunları nəzərə alaraq, region ölkələri ilə iqtisadi və ticarət əlaqələri üçün hüquqi zəmin yaradılmışdır.

Son illərdə istər regional, istərsə də dünya miqyasında kifayət qədər güclü xarici siyasət apararı və fərqli coğrafiyalarda möhkəmlənməyi bacaran Türkiyə həm də Uzaq Şərqlə, xüsusən də, Cənub Şərqlə Asiya istiqamətində irəliləyə bilmişdi. Türkiyənin o dövrdəki Baş nazir R.T.Ərdöğanın 2014-cü ilin ilk səfərini Uzaq Şərqlədən başlaması Türkiyə-Uzaq Şərqlə əlaqələri baxımından çox əhəmiyyətli idi. Bu çərçivədə səfərin ilk dayanacağı Yaponiya oldu. Texnoloji və iqtisadi cəhətdən böyük potensiala malik olan Yaponiya ilə Türksat 4-A peyki və Sinop Nüvə stansiyası layihəsi həyata keçirilirdi. Səfərin ikinci dayanacağı Sinqapur oldu. Texnoloji məhsulları emal və ixrac edən Sinqapur ilə Türkiyə arasında qısa müddətdə iqtisadi sahələrdə isgüzar əlaqələrin qurulması nəzərdə tutulmuşdur. Baş nazirin üçüncü dayanacağı Malayziya oldu. Yaponiya və Sinqapurdan fərqli olaraq, Malayziya-Türkiyə əlaqələri həm də dini, mədəni və tarixi yaxınlığı ilə seçilirdi.

Bütün dünyanın diqqətlə təqib etdiyi və yeni güc mərkəzinə çevrilməkdə olan Uzaq Şərq regionunun Türkiyənin xarici siyasət gündəminə birdəfəlik daxil olması böyük əhəmiyyət daşıyır. Bu nəinki, iqtisadi və ticarət əlaqələri baxımından, həm də siyasi baxımdan o mənada önəmlidir ki, ona beynəlxalq arenada dəstəkləyə biləcək yeni müttəfiqlər qazandıra bilsin.

ƏDƏBİYYAT

1. Mert Gökırmak, “Yeni Dünya Düzəni Kavramı və Uluslararası Sistem” Dəyişən Dünya və Türkiyə, Der: Faruk Sönməzoğlu, İstanbul, 1996
2. Oral Sander, Türkiyənin Dış Politikası, Ankara, 1998
3. www.mfa.gov.tr

Aysel HƏSƏNLİ

*Hacettepe Üniversitesi (Ankara, Türkiyə),
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümü,
Yüksek Lisans*

E-mail: siyasi.lady@gmail.com

TÜRKİYƏ-AVROPA BİRLİYİ ƏLAQƏLƏRİ TÜRKİYƏLİ TƏDQİQATÇILARIN ARAŞDIRMALARINDA

Elmi rəhbər: Sevinc RUİNTƏN
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, Avropa Birliyi, Türkiyə - AB münasibətləri, beynəlxalq əlaqələr, xarici siyasət

Türkiyə ilə Qərb arasındakı əlaqələrin əsasında ölkənin yerləşdiyi coğrafi məkan və malik olduğu tarixi-mədəni irsin əhəmiyyəti ilə bağlı təhlükəsizlik siyasəti dayanmışdır. Osmanlının daha çox qapalı və Şərqə meyilli siyasətindən fərqli olaraq, Türkiyə Cümhuriyyəti modern və inkişaf etmiş Qərbə meyilli ideoloji seçimi bu əlaqələrinin genişlənməsini asanlaşdıran əhəmiyyətli bir faktor olmuşdur.

Türkiyə ilə Avropa və ya onların başlıca birləşdiyi qurum olan Avropa Birliyi arasındakı əlaqələri anlamaq və təhlil etmək üçün, bu əlaqələrin qarışıq keçmişini mütləq nəzərə almaq lazımdır. Bu mövzu Türkiyə üçün olduqca mühüm əhəmiyyət daşıyır. Türkiyənin beynəlxalq münasibətlər sisteminə aid olan bu problemi araşdıran tədqiqatçılardan olan Doğu Perinçək, Tayyar Arı, Ümit Özdağ, Haydar Çakmak, Mehmet Ali Birand, Barış Özdal, Vedat Akman, Murat Erdoğan, Berdal Aral, Füsün Arsava, Hüseyin Bağcı, Nurettin Bilici və başqalarının kitab və məqalələri sözügedən mövzunu mənimsəmək üçün dəyərli araşdırmalardır.

Türkiyə ilə AB arasındakı əlaqələr, digər AB üzvü və ya namizədi olan ölkələrin əlaqələrindən olduqca fərqlənir. Türklərin 1071-ci ildə Anadoluya qalıcı olaraq gəlmələri ilə başlayan və günümüze qədər davam edən əlaqələr, yalnız Türkiyə üçün deyil, Avropa üçün də daha çox "milli kimlik" mahiyyəti ilə qorunub davam edir. Murat Erdoğan "milli kimlik" məsələsi ilə bağlı qeyd edir ki, həm Türkiyə, həm də Avropa üçün əsrlər boyu davam edən qarşıdurmalar, eyni zamanda "milli kimliyin" təyin edilməsi məsələsinin də ortaya çıxmasına səbəb olmuşdur. Hətta bu gün də avropa kimliyinin əksi kimi anlaşılan türk kimliyinin tarixən öz içində yaşadığı "qərbli", "avropalı" olmaq mübarizəsi, əlaqələri daha da qarışıq hala gətirir. Çünki müasir Avropanın meydana gəlməsində ən əhəmiyyətli rolun Osmanlı İmperatorluğunun olması düşüncəsi əsas kimi görülür (1).

Tayyar Arı Türkiyənin AB-yə üzvlük müddətindəki hadisələri şərh edərkən, hər iki tərəfin də maraqlarının qorunub saxlanması önəmli olduğunu vurğulayır. O, Türkiyənin AB-yə üzv olacağı təqdirdə demokratikləşmə, sivilləşmə və iqtisadi islahatlar kimi xüsusiyyətlərin qarşılıqlı əlaqələr baxımından önə çəkiləcəyini də qeyd edir (2).

Bir çox tədqiqatçılar hesab edir ki, Türkiyənin Avropa Birliyinə üzv olması bir növ onun xilas yoludur, gücünün qorunub saxlanmasıdır. Bu cür düşüncələrdən biri Mehmet Ali Birandır: "AB Türkiyəyə yeni düşüncə tərzini, daha doğrusu sistem verəcək. Bütün qapıların açarı budur. Tez-tez dəyişən iqtisadi islahatlar deyil, dünyanın qəbul etdiyi qaydalar, ictimai hüquqlar, demokratiya prinsip-

ləri mənimsənəcək. Türkiyə bunu reallaşdırsa, regionun ən güclü, ən möhkəm və lider ölkəsi olacaq. Bundan əminəm. Bu, Türkiyənin yenidən dirilməsi, böyüməsidir. Atatürkün başlatdığı inqilabın nəticələnməsidir. Türkiyə ancaq bu şəkildə xoşbəxt insanların ölkəsi olacaq" (3).

Türkiyənin AB ilə əlaqələrinin erməni məsələsi fonunda araşdırılması qaynaqlarda az təsadüf olunan məsələlərdəndir. Bəriş Özdal bu məsələyə fərqli yanaşaraq, Türkiyə AB əlaqələrində Türkiyə-Ermənistan əlaqələrini də nəzərə alaraq müqayisəli şəkildə araşdırmış və təhlil etmişdir. Onun önə çəkdiyi problemlər daha çox, 1915-ci il hadisələri ilə bağlı erməni iddiaları, Dağlıq Qarabağ problemi, sərhəd qapılarının açılması və digər bu kimi məsələlərdir. B.Özdal eyni zamanda qeyd edir ki, əlli ilə yaxın bir keçmişə sahib olan Türkiyə-AB/Aİ əlaqələrində müxtəlif faktorların təsiri ilə zaman-zaman ön plana çıxan/çıxarılan və ya unudulan "1915-ci il hadisələri ilə bağlı erməni iddiaları"nın təsiri daha çox qabardılmalıdır (4).

Türkiyə - Avropa Birliyi əlaqələrinə aid olan bu və ya bu kimi fərqli quruluşa, fərqli məntiqə sahib olan araşdırmaların ən önəmli ortaq nöqtəsi onlardan konkret nəticə çıxarıla bilinməməsidir. Zətən, AB-nin Türkiyə siyasətindəki qeyri-müəyyənlik, qərarlılıq və zaman-zaman da bacarıqsızlığın ortaya çıxardığı qarışıqlıq sağlam təhlillər etməyi daha da çətinləşdirir.

AB öz gələcəyini də yaxından maraqlandıran Türkiyə mövzusunda "tarixi-son" qərarını verə bilmədiyi müddətcə bu cür mövzular gündəmi ciddiləşdirəcək. Lakin, əgər Türkiyə birliyə inteqrasiya olsa, bu sıxıcı prosesin Türkiyədə yaratdığı təxribatın da AB tərəfindən nəzərə alınması lazımdır. Türkiyə AB-yə inteqrasiya edilməsə və fərqli bir status ilə əlaqələr davam etsə, bunun da AB tərəfindən konkret şəkildə müəyyənləşdirilməsi lazımdır. Belə bir münasibət, üzvlük vədinə baxmayaraq, Kipr ya da erməni problemi kimi başqa mikro bəhanələrin fonunda gizlənməkdən daha az sıxıcı olar. Avropa AB-dən ibarət deyil, amma Türkiyənin Avropaya siyasi, hərbi, mədəni, ictimai mənada bu qədər inteqrasiya olunduqdan sonra AB-nin qərar vermə müddəti xaricində,

müxtəlif xırda bəhanələrlə, bəzən isə təhqir şəklində Türkiyəni gözlətməsi, ciddi bir təxribat, hətta düşmənçilik yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Doç.Dr.Murat ERDOĞAN, (2006), *Soğuk savaş sonrasında Türkiyə-Avrupa Birliyi ilişkileri: 1990-2005*. s.32, 33
2. Prof.Dr.Tayyar ARI, (1997), *Full Membership- Utopia? Problems and Prosperity in Turco-European Relations*, Marmara Journal of European Studies (Istanbul) pp. 211-224.
3. Mehmet Ali BIRAND, (2001), *Türkiyə'nin Avrupa Macerası: 1959-1999*, s.78-81.
4. Doç.Dr.Bariş ÖZDAL, (2007). *Türkiyə-Avrupa Birliyi İlişkileri Bağlamında Ermeni Sorunu II*, Global Strateji Dergisi, Yıl 2, Sayı 8, ss.114-125.

III Bölmə

TÜRKİYƏ - AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ

Samir AĞABALAYEV

Bakı Ali Neft Məktəbi,

Neft-qaz mühəndisliyi, IV kurs tələbəsi

E-mail: sagabalayev@gmail.com

İKİNCİ DÜNYA MÜHARİBƏSİ İLLƏRİNDƏ TÜRKİYƏYƏ QARŞI SOVET İDDİALARININ BAŞLANMASI VƏ AZƏRBAYCAN

Elmi rəhbər: Ələmdar ŞAHVERDİYEV

Bakı Ali Neft Məktəbinin dosenti

Açar sözlər: Sovet İttifaqı, Türkiyə, Azərbaycan, ərazi iddiaları, boğazlar

Dünyanın ikinci dünya müharibəsindən sonrakı taleyi ilə bağlı məsələlər Sovet İttifaqı üçün olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edirdi. Hələ 1942-ci ilin yanvar ayının 26-da ÜİK(b)P MK-nın Si-

yasi Bürosu Xarici İşlər Xalq Komissarı V.Molotov başda olmaqla “Avropa, Asiya ölkələri və dünyanın digər yerlərində müharibədən sonrakı dövlət quruculuğunun layihəsi üzrə Komissiya haqqında” qərar qəbul etmişdi. Komissiyanın üç işçi qrupu müharibədən sonrakı dünyanın qurulması barədə Sovet təkliflərini Böyük Üçlüyün Tehran konfransında açıqlamışdılar. Həmçinin, prezident Ruzvelt Tehran konfransı ərəfəsində Böyük Üçlüyün görüşünü neytral ərazidə yerləşən və türklərin ev sahibliyi edəcəyi Ankarada keçirilməsini Stalinə təklif etmişdi, amma türklərin cəzalandırmağın müxtəlif planlarını cızan Sovet rəhbərliyi buna razılıq vermədi.

1943-cü ilin sentyabr ayının 9-da SSRİ Xarici İşlər Xalq Komissarının müavini M.Litvinov müharibədən sonrakı sülh konfranslarının hazırlanmasını həyata keçirən komissiyanın məşğul olacağı məsələlərinin siyahısını və əhatə dairəsini İ.Stalin və V.Molotova göndərmişdi. Burada Dodekanez adaları istisna olmaqla İtaliyanın əvvəlki sərhədlərinin saxlanması, Şərqi Avropa və Balakanda istisnasız olaraq yeni hökumətlərin yaradılması, Bosfor və Dardanel boğazlarının öyrənilməsi nəzərə çarpırdı. Əsas məqsəd Türkiyənin ərazi cəhətdən nüfuz dairəsini zəiflətmək idi.

1944-cü ilin yanvarında isə Xarici İşlər Xalq Komissarının müavini İ.M.Mayski SSRİ-nin maraqlarını özündə əks etdirən “Gələcək sülhün arzu olunan əsasları haqqında” qeydləri V.Molotova təqdim etmişdi. Bu sənədə görə, SSRİ hərbi bazanın Türkiyəyə yaxın olan ərazidə Rumıniyada yaradılması, Balkan ölkələri ilə qarşılıqlı yardım, SSRİ və Yunanıstan arasında üçtərəfli paktın bağlanması, Türkiyəyə gəldikdə isə, onun güclənməsinə mane olmaq təklif olunurdu. Sovet-bolqar və sovet-rumın paktları vasitəsilə Türkiyənin Balkan işlərindən uzaqlaşdırılması nəzərdə tutulurdu.

1944-cü ilin yazında Türkiyəyə qarşı sərtləşmə siyasəti Cənubi Qafqaz sovet respublikalarının Xarici İşlər Xalq Komissarlıqlarının yaranması fonunda baş verirdi. Bu daha çox SSRİ Xarici İşlər Xalq Komissarlığında Sovet-Türkiyə münasibətlərinin mübahisəli sayılan məqamlarını əks etdirən bir sıra sənədlərin hazırlan-

ması və onların Cənubi Qafqaz respublikalarına, o cümlədən, Azərbaycana göndərilməsində özünü büruzə verirdi.

Qeyd edilən istiqamətdə aprel ayının 22-də hazırlanan “1944-cü ilin aprel ayının 15-i üçün SSRİ ilə Türkiyə arasında həll edilməmiş məsələlər üzrə arayış” adlı tam məxfi sənəd Azərbaycan SSR Xarici İşlər Komissarlığına göndərilmişdi və bu sənədlə bağlı Yaxın Şərq şöbəsinin təklifləri Sovetlərin Türkiyəyə qarşı irəli sürəcəyi iddialarının rəsmi başlanğıcı kimi səslənirdi.

Kırım türklərinin öz tarixi torpaqlarından sürgün edilməsi Türkiyə ilə münasibətlərin pisləşməsi fonunda cərəyan edirdi. Kırım tükələrindən az sonra Gürcüstan Sovet Respublikasının Türkiyə ilə sərhəd rayonlarında yaşayan ahıska türkləri və onlarla yanaşı, çoxlu sayda azərbaycanlılar da deportasiyaya məruz qalması Azərbaycan SSR üçün əlavə çətinliklər yaradırdı.

Kırım konfransı ərəfəsində Sovet İttifaqı Türkiyənin ərazi suları olan Qara dəniz boğazları üzərində təkbaşına nəzarətinə son qoymaq üçün müxtəlif variantlar hazırlamışdı. Lakin bu, Türkiyəyə qarşı yönəlmiş Sovet tələblərinin ilkin mərhələsi idi. Qarşıda Ankaranı şərq vilayətlərinə yönəlmiş sovet torpaq tələbləri gözləyirdi.

ƏDƏBİYYAT

1. А.А.Данилов, А.В.Пыжиков. Рождение сверхдержавы: СССР в первые послевоенные годы М., 2001
2. А.Федосов və V.Корнев. 1944-cü ilin aprel ayının 15-i üçün SSRİ ilə Türkiyə arasında həll edilməmiş məsələlər üzrə arayış. 03.10.1944
3. Cəmil Həsənlı. İkinci dünya müharibəsi illərində Azərbaycan hərbi, siyasi və diplomatik münasibətlərdə (1939-1945). Bakı-2015
4. F. Ruzveltin İ. Stalinə məktubu. 25.10.1943
5. M.Litvinovun İ.Stalin və V.Molotova məktubu. 09.09.1943
6. Политбюро ЦК РКП (б) – ВКП. Повестки дня заседаний 1919-1952.

Bəhruzə NƏHMƏTOVA

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
Siyasi idarəetmə fakültəsi, II kurs magistrantı
E-mail: behruzenehmetova@gmail.com*

AZƏRBAYCAN-TÜRKİYƏ ƏLAQƏLƏRİNDƏ ENERJİ MƏSƏLƏLƏRİ

Elmi rəhbər: Elçin ƏHMƏDOV
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dosenti

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, enerji əməkdaşlığı, Bakı-Tbilisi-Ceyhan, TANAP layihəsi

Xəzərin enerji resurslarının dünya bazarlarına nəql olunması sahəsində Azərbaycan və Türkiyənin əməkdaşlığı hər iki dövlətin mənafeələrinin qorunmasına xidmət edir. Respublikamızın neft strategiyasının həyata keçirilməsi regional sabitliyin möhkəmlənməsi və qonşu dövlətlərlə, xüsusən Türkiyə ilə strateji tərəfdaşlığın dərinləşməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir. 1994-cü il sentyabrın 20-də “Əsrin müqaviləsi”ni imzalamış xarici neft şirkətləri konsorsiumunda “Türk petrolları” şirkətinin də təmsil olunması Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın inkişafının təzahürü idi.

Azərbaycanın yeni neft strategiyasının mühüm tərkib hissələrindən biri Bakı-Tbilisi-Ceyhan Əsas İxrac Boru Kəmərinin çəkilişinin gerçəkliliyə çevrilməsi idi. BTC kəməri Bakı-Supsa və Bakı-Novorossiysk neft kəmərlərinə alternativ olaraq Azərbaycan neftinin dünya bazarlarına təhlükəsiz şəkildə çatdırılmasında mühüm rol oynayır. Bakı-Supsa kəməri vasitəsilə aparılan neft qərb istiqamətində gəmilər vasitəsilə Bosfor boğazından keçirdi. Türkiyə dar Bosfor boğazından neft daşınmasını təhlükəli hesab etdiyindən BTC kəmərinə üstünlük verir. Ən dar hissəsi cəmi yarım mil olan bu “tıxac”lı su yolu ildə 50000 gəminin, o cümlədən, 5500 neft tankerinin hərəkətinə imkan verir. Hər il bu tıxanmış nöqtədən

150 milyon tondan çox neft hərəkət edir. Hər hansı terrorizm aktı, qasırğa, yaxud sadəcə insan səhvi həm beynəlxalq neft ticarəti, həm də 10 milyondan artıq İstanbul sakini üçün fəlakətli ola bilər. Bu həm də ekoloji cəhətdən təhlükəlidir. Türkiyənin Şərqlə Qərb arasında körpü olmaq istəyi BTC layihəsi vasitəsilə gerçəkləşdi və o, Qafqaz və Mərkəzi Asiyaya daha möhkəm bağlarla bağlandı.

Azərbaycanın yeni enerji strategiyasında Xəzərin dərinliklərində olan qazın hasil edilib istifadəyə verilməsi və dünya bazarlarına ötürülməsi də mühüm yer tutur. 1999-cu il noyabrın 18-də ATƏT-in İstanbul sammitində “Şahdəniz” yatağından hasil olunan təbii qazın Türkiyəyə nəql olunması üçün Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz boru kəmərinin inşası haqqında qərar qəbul olundu. Türkiyə bu kəməri vasitəsilə Azərbaycandan digər ölkələrdən aldığı qazla müqayisədə 30% ucuz qaz idxal edir.

Son illərdə iki ölkə arasında enerji sahəsində əməkdaşlıq genişlənmiş və bu, yeni layihələrin reallaşması ilə nəticələnmişdir.

2009-cu il aprelin 5-də Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə arasında elektrik şəbəkələrinin birləşdirilməsini nəzərdə tutan “Enerji Körpüsü” layihəsi üzrə Tiflisdə “Gürcüstan Dövlət Elektrik Sistemi”, “Azərenerji” ASC və Türkiyə Elektrik Enerjisinin Ötürülməsi Korporasiyası arasında memorandum imzalandı. 7 fevral 2016-cı ildən başlayaraq Azərbaycan Gürcüstan ərazisi vasitəsilə Türkiyəyə sutkada təxminən 80 meqavatt elektrik enerjisi ixracına başlayıb. Bununla Azərbaycan Türkiyənin Naxçıvan Muxtar Respublikasına verdiyi elektrik enerjisi borcunu ödəməklə, daha sonra Avropa bazarına çıxmağa biləcəkdir.

26 iyun 2012-ci ildə Azərbaycan Prezidenti İ.Əliyev və Türkiyənin Baş naziri R.T.Ərdoğan “Trans-Anadolu Təbii Qaz Boru Kəməri layihəsinə dair Hökumətlərarası Müqavilə”ni imzaladılar. TANAP layihəsi Azərbaycan qazının Türkiyə ərazisindən Avropaya tranzit daşınmasına imkan verəcək tarixi əhəmiyyətli layihə kimi qiymətləndirilir. Bu layihə ilə əvvəlcə 6 milyard m³, daha sonra 10 milyard m³ təbii qazın ötürülməsi mümkün olacaqdır. Əsas hədəf bu rəqəmi 50 milyard m³-ə çatdırmaqdır. TANAP, Cə-

nubi Qafqaz Boru Kəməri (BTƏ) və Trans Adriatik Boru Kəməri (TAP) birlikdə Cənub Qaz Dəhlizini əmələ gətirirlər.

Enerji layihələrinin həyata keçirilməsi Azərbaycan və Türkiyənin sosial-iqtisadi inkişafında, regional təhlükəsizliyin möhkəmlənməsində və hər iki dövlətin dünya birliyinə hərtərəfli inteqrasiyasında yeni səhifə açmaqdadır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Türkiyəyə elektrik enerjisi ixracına başlayıb - <http://az.trend.az/business/energy/2491551.html>
2. Cənub Qaz Dəhlizi - http://www.bp.com/az_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/SouthernGasCorridor.html
3. Elnur Hasan Mikail. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı siyasi ilişkiler. Konya, 2005
4. Həsənov Ə.M. Azərbaycanın geosiyasəti. Bakı, 2015
5. Sedat Laçiner. Hazar enerji kaynakları ve enerji-siyaset ilişkisi. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. Cilt 1, № 1, 2006

Şəhanə İSMAYILOVA

Milli Aviasiya Akademiyası,

İqtisadiyyat və hüquq fakültəsi, I kurs tələbəsi

E-mail: ismayilovashan@gmail.com

XX ƏSRİN SONU - XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN-TÜRKİYƏ SİYASİ-İQTİSADI MÜNASİBƏTLƏRİ HAQQINDA

Elmi rəhbər: Ellada KƏRİMOVA

tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,

Milli Aviasiya Akademiyasının baş müəllimi

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, əlaqələr, iqtisadi layihələri, Dağlıq Qarabağ

Azərbaycan-Türkiyə arasında əlaqələrin böyük tarixi var. Ortaq kök, dil, din birliyi, oxşar mədəniyyət, adət və ənənələr bu əla-

qələri şərtləndirən amillər sırasında yer alır. Türkiyə və Azərbaycan öz tarixlərinin ən mürəkkəb dövrlərində bir-birinə dəstək olduqlarını nümayiş etdirmişlər.

Azərbaycan - Türkiyə münasibətlərinin inkişafında hər iki tərəf maraqlıdır. Türkiyə Azərbaycan üçün beynəlxalq aləmdə müttəfiq və dayaqdırsa, Azərbaycanın da güclü dövlət olması Türkiyənin dünya siyasətində gücünün və rolunun artması deməkdir. Ona görə də bu iki dövlətin münasibətlərinin beynəlxalq hüquq normalarından irəli gələn prinsiplər arasında inkişafı zəruridir.

Mustafa Kamal Atatürkün “Azərbaycanın sevinci bizim sevincimiz, kədəri isə bizim kədərimizdir” və Heydər Əliyevin “Biz bir millət iki dövlətlik” fikirləri həm Türkiyədə, həm də Azərbaycanda iki ölkə arasındakı münasibətlərin tarixini, bu gününü və perspektivlərini özündə dəqiq ifadə edən ən mükəmməl formul kimi qəbul edilməkdədir.

Azərbaycan 1991-ci ildə öz müstəqilliyini bərpa edəndən sonra 1991-ci il noyabrın 9-da onu tanıyan ilk dövlət məhz Türkiyə oldu. İki ölkə arasındakı münasibətlərin ən vacib istiqamətlərindən biri də heç şübhəsiz ki, iqtisadi əlaqələrdir. İki ölkə arasındakı iqtisadi münasibətlərdə əsas diqqəti enerji sahəsindəki əməkdaşlıq cəlb edir. Türkiyə ilə Azərbaycan Azəri – Çıraq – Günəşli yataqları üzrə imzalanmış müqavilədə iştirak etməklə yanaşı, Şahdəniz, Kürdaşı, Alov layihələrində də hissələrə malikdir. Qlobal əhəmiyyət daşıyan Bakı – Tbilisi – Ceyhan, Bakı – Tbilisi – Ərzurum, Cənubi Qafqaz təbii qaz boru xətti layihələri çərçivəsində çoxtərəfli əməkdaşlıq uğurla davam edir.

1994-cü ilin sentyabrın 20-də imzalanmış “Əsrin müqaviləsi”nin xarici neft şirkətlərinin konsorsiumunda “Türk petrolları” şirkətinin təmsil olunması Türkiyə ilə Azərbaycan arasında strateji əməkdaşlığın inkişafının ilk əsas təzahürü idi. Belə müqavilələrin imzalanması iki dövlət arasındakı münasibətlərin ən real göstəricisi olaraq həm iqtisadi, həm də siyasi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycan regionda həyata keçirilən qlobal iqtisadi layihələrin həyata keçirilməsində Türkiyənin yaxından iştirakına daim

xüsusi diqqət yetirir. Avropa ilə Şərqi ölkələri arasında nəqliyyat kommunikasiya əlaqələrinin yaradılması sahəsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən “Avropa – Qafqaz – Asiya – Transqafqaz” nəqliyyat dəhlizi (TRASEKA) proqramının dəstəyi ilə 1998-ci il sentyabrın 7-8-də 32 dövlətin və 13 beynəlxalq təşkilatın iştirakı ilə tarixi “Böyük İpək Yolu” nun bərpasına dair Bakıda keçirilmiş beynəlxalq konfrans Azərbaycan-Türkiyə arasında strateji tərəfdaşlığın genişlənməsinə yeni stimula verdi.

Türkiyə dövləti beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın fəal tərəfdarı kimi çıxış edərək Azərbaycan-Ermənistan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli üçün Azərbaycanın göstərdiyi bütün səyləri həmişə müdafiə etmişdir.

Müstəqilliyin ilk illərində Türkiyə iki qardaş ölkə arasında qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq prinsiplərini əsas tutaraq dövlət quruculuğu yolunda respublikamızın səylərini dəstəkləməklə, hərtərəfli əlaqələrin inkişafına geniş yardım göstərmişdir. Azərbaycanın dünya birliyinə inteqrasiyasında, regional təhlükəsizliyin qorunmasında, ümumiyyətlə, ölkəmizin siyasi-iqtisadi və elmi-mədəni maraqlarının reallaşmasında Türkiyə dövləti ilə hərtərəfli əməkdaşlığın genişlənməsinə xüsusi əhəmiyyət verən ümumillidə lider Heydər Əliyev 1993-cü ildə yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra bu istiqamətdəki kursun yüksələn xətt üzrə inkişafını təmin etdi.

Ümumillidə lider Heydər Əliyevin xarici siyasət kursunu dinamik şəkildə, eləcə də çox uğurla davam etdirən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev qardaş Türkiyə dövləti ilə münasibətləri yüksələn xətt üzrə inkişaf etdirərək strateji müttəfiqlik səviyyəsinə qalxmasında əhəmiyyətli rol oynadı.

Prezident Rəcəb Tayyip Ərdəğan Dağlıq Qarabağ məsələsində Türkiyənin hər zaman Azərbaycanın yanında olduğuna diqqətli çəkərək bildirdi: “Dağlıq Qarabağ mövzusunda mövqeyimiz, düşüncəmiz, mübarizəmiz – bütün gücümüz Azərbaycan üçün Dağlıq Qarabağ mövzusu necə bir qaynayan yaradırsa, bilinməlidir ki, bizim üçün də elə bir qaynayan vardır. Bundan fərqli bir düşüncə bizdə əsla bilinməz. Bu məsələnidə sona qədər təqib edirik və bundan sonra da təqib etməkdə davam edəcəyik”.

Prezident İlham Əliyev iki ölkənin dövlət başçılarından qarşılıqlı səfərlərinin ikitərəfli siyasi və iqtisadi əməkdaşlığın inkişafında əhəmiyyətli rol oynadığını bildirərək qeyd etmişdir ki, “Türkiyə ilə Azərbaycan arasında bütün sahələrdə əlaqələr çox uğurla inkişaf edir. Bu əlaqələr dostluq, qardaşlıq əsasında qurulubdur. Bizim çox zəngin birgə tariximiz, ortağ dəyərlərimiz vardır. Bu gün Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələr bu möhkəm təməl əsasında qurulur. Son iyirmi ilə yaxın müddətdə Türkiyə ilə Azərbaycan arasında əlaqələr daim yüksək səviyyədə olmuşdur. Bu gün bu gözəl ənənələr davam edir və bütün məsələlərdə əməkdaşlığımız yaxşı nəticələr verməkdədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası
2. Azərbaycan Respublikası Dağlıq Qarabağ - www.karabakh.az
3. Ekspert jurnalı türkiyə - Azərbaycan iqtisadi münasibətləri
4. Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri / “Heydər Əliyev irsi”. Beynəlxalq elektron kitabxana.
5. Azərbaycan - Türkiyə strateji tərəfdaşlığın yeni mərhələsi - www.strategiya.az

Ləman AXUNDOVA

Milli Aviasiya Akademiyası,

Nəqliyyat texnologiyaları fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail: axundovaleman9@gmail.com

TÜRKİYƏ – AZƏRBAYCAN SİYASİ MÜNASİBƏTLƏRİ

Elmi rəhbər: Solmaz ƏLİYEVƏ

Milli Aviasiya Akademiyasının baş müəllimi

Açar sözlər: Türkiyə, Azərbaycan, Atatürk, Qarabağ, siyasi münasibətlər

Türkiyə ilə Azərbaycan, iki ölkə arasında yoldaşına rast gəlinməyəcək xüsusiyyətdə bir qardaşlıq bağına malikdir. Ulu öndər Atatürk "Azərbaycanın sevinci bizim sevincimiz, kədəri bizim kə-

dərimizdir", Umummilli lider Heydər Əliyevin "Biz bir millət, iki dövlətlik" sözləri də bu qardaşlıq bağının göstəriciləridir.

Türkiyə ilə müasir Azərbaycan arasındakı siyasi əlaqələr ilk dəfə - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 28 May 1918 tarixində müstəqilliyini elan etməsindən sonra başlamışdır. Nuru Paşa əmrindəki Türkiyə və Azərbaycan əsgərlərindən ibarət Qafqaz İslam Ordusunun 1918-ci ildə Azərbaycanı erməni və bolşevik Rus işğalından qurtarması iki ölkə arasındakı sarsılmaz qardaşlıq bağını daha da gücləndirmişdir. Çiyin-çiyinə döyüşərkən canını fəda edən və bir qismi eyni məzarda yatan Anadolulu və azərbaycanlı şəhidlərin ruhu bu sarsılmaz qardaşlıq bağının isbatı olmuşdur.

Türkiyə Böyük Millət Məclisinin açılmasının ardınca, güvən məktubu TBMM sədri Mustafa Kamal Paşa tərəfindən imzalanan Mehduh Şövkət Esendalin, 1920-ci ildə TBMM nümayəndəsi olaraq Bakıya təyin edilməsi də tarixi bir inkişaf təşkil etmişdir. Eyni şəkildə, Azərbaycan hökuməti də İbrahim Əbilovu Ankaraya nümayəndə olaraq təyin etmiş, Əbilov güvən məktubunu TBMM sədri Mustafa Kamal Paşaya 14 oktyabr 1921-ci ildə təqdim etmişdi. Mustafa Kamal Paşa bu mərasimdəki çıxışında, ölkələrimiz arasındakı qardaşlıq bağını "Azərbaycan türklərinin dərdləri öz dərdlərimiz və sevincləri öz sevinçlərimiz olduğu üçün onların muradlarına nail olmaları, azad və müstəqil olaraq yaşamaları bizi bir çox sevindirir" sözləri ilə ifadə etmişdir. 18 Oktyabr 1921-ci il tarixində Azərbaycanın Ankara nümayəndəliyinin açılışında da Azərbaycan bayrağı göndərən şəxsən Mustafa Kamal Paşa tərəfindən çəkilmişdir.

2016-cı ildə 25-ci ilini qeyd etdiyimiz Azərbaycanın yenicən müstəqilliyinin 18 Oktyabr 1991 tarixində elan edilməsindən sonra, onun müstəqilliyini ilk tanıyan dövlət 1918-ci ildə olduğu kimi yenə Türkiyə Respublikası olmuş və iki ölkə arasında 14 yanvar 1992-ci ildə "Diplomatik münasibətlərin yenidən qurulmasına dair Saziş" imzalanmışdır.

Azərbaycan 25 illik qısa müddət ərzində özünü yenidən inşa etmiş, 71 illik çətin bir dövrün ardından, beynəlxalq arenada haqq etdiyi mövqeyə çatmışdır. Bu uğurlar şübhəsiz ki, həm də Ümum-

milli lider Heydər Əliyev və Prezident cənab İlham Əliyevin ortaya qoyduğu vizyon və iradənin nəticəsidir.

Bu gün gəlinən nöqtədə, Türkiyə-Azərbaycan əlaqələri "strateji ortaqlıq" səviyyəsinə çatmışdır. 2011-ci ildən bu yana reallaşdırılmaqda olan "Yüksək Səviyyəli Strateji Əməkdaşlıq Şurasının" yığıncaqları, əlaqələrin hər sahədə daha da dərinləşməsinə dəstək təmin etməkdədir.

Ölkələrimiz arasında, qardaşlıq və qarşılıqlı güvən əsasında formalaşan siyasi, iqtisadi, ticarət, mədəni və hərbi əməkdaşlıq, iki ölkənin hədəflədiyi uğurlara birlikdə çatmasını asanlaşdırır. Türkiyə və Azərbaycan, sahib olduqları imkan və qabiliyyətləri, eyni zamanda, daha fırvan, daha ədalətli bir dünyanın təşkili üçün də səfərbər etmiş vəziyyətdədirlər. Ölkələrimiz bu məqsədlə, başda Birləşmiş Millətlər Təşkilatı olmaqla beynəlxalq və regional təşkilatlarla yaxın əməkdaşlıq edirlər.

İki qardaş ölkə, iqtisadi və digər bütün imkanlarını bəşəri dərinliyi bütünləşdirib, regional və global rifah ilə dincliyə xidmət etməkdədir. Bunun ən gözəl nümunəsi, inkişaf etdirdiyimiz ortaqlayihələrdir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft boru kəməri ilə başlayan, Bakı-Tbilisi-Ərzurum təbii qaz boru xətti ilə davam edən "sülh və rifah" koridorumuz, Bakı-Tbilisi-Qars dəmiryoluyla yeni bir ölçü qazanacaq. Artıq "XXI Əsrin müqaviləsi" olaraq adlandırılan, Xəzər təbii qazını Qərbi Avropaya nəql edəcək olan Cənubi Qaz Dəhlizi layihəsi də, yenə Türkiyə və Azərbaycanın imzasını daşıyır. Haqqında danışılan layihənin əsasını təşkil edən TANAP layihəsinin inşası planlandığı şəkildə sürətlə davam etməkdədir.

Türkiyə və Azərbaycan bu layihələrlə kifayətlənməyərək, beynəlxalq sülh söylərinə də aktiv şəkildə dəstək olmaqdadır. Bu gün, Əfqanıstanda NATO komandanlığı iştirak edən birliklərimiz çiyin-çiyinə vəzifə yerinə yetirməkdədir. Terrorla mübarizə sahəsindəki beynəlxalq söylərin ön cərgəsində yenə Türkiyə və Azərbaycan var. Çox mədəniyyətlik və tolerantlığa əsaslanan ictimai davranışlarımız hər cür ekstremizmlə müharibəyə bütün dünyaya nümunə təşkil edir. Türk dünyasının genlərinə işləyən və ən gözəl nümunələrini Türkiyə ilə Azərbaycanda tapa biləcəyimiz bu ən-

ənə, indiki vaxtda gedərək artmaqda olan ksenofobiya, irqçilik və ayrı-seçkilik axınlarının qarşısındakı ən primitiv və mənalı dayanaq. Bu çərçivədə 2016-cı ilin Azərbaycanda "Multikulturalizm ili" elan edilməsi, Azərbaycanın Mədəniyyətlər İttifaqı 7 Qlobal Forumunda, Türkiyənin isə ilk dəfə keçiriləcək olan Beynəlxalq Humanitar Zirvədə 2016-cı ildə ev sahibliyi edəcək olması mənalıdır.

Türkiyə və Azərbaycanın "rifaha və sülhə ortaq olmaq" şəklində yekunlaşdırılan yanaşmasını, qarşılıqlı söykənən əməkdaşlığın genişləndirilməsini, halqalar şəklində yayılmasını və xüsusilə bölgəmizin taleyini müsbət istiqamətdə dəyişdirilməsini qarşısına məqsəd qoymuşdur.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, bu vizyonumuzu bölgəmizdə tam mənasıyla həyata keçməsinə, çox təəssüf ki mane olmaqdadır. Şübhəsiz ki, Qafqazda davamlı sabitlik, sülh və əmin-amanlığın olması üçün Dağlıq Qarabağ probleminin sülh yolu ilə, Azərbaycanın tam suverenliyi, ərazi bütövlüyü və sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsipləri əsasında həll olunması lazımdır.

Türkiyə Cümhuriyyəti beynəlxalq hüququn lazımı olaraq oyandırdığı bu gözləntinin daha çox zaman keçmədən yerinə yetirilməsini arzu edir. Türkiyə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin danışıqlar yolu ilə həlli istiqamətində ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində və digər beynəlxalq platformalarda aktiv səy göstərməkdədir.

Türkiyə, enerji və nəqliyyat xətlərinin mərkəzində iştirak edən Qafqazda sabitliyin qarşısında maneə təşkil edən, hər şeydən əhəmiyyətli qardaş Azərbaycanın qanayan yarası şəklindəki bu problemin unudulmasına icazə verməyəcək və Azərbaycan torpaqlarının işğalının yaratdığı çətinlikləri hər platformada gündəmə daşımağa davam edəcək. Bu problem də gec və ya tez, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü içində həll ediləcək. Bunun tez vaxtda olması və bütün bölgə xalqlarının mənfəətinə xidmət edəcək dinamiklərin tezliklə işləməyə başlaması ortaq gözləntimizdir.

Bu gün Türkiyə və Azərbaycan, tam müstəqil və suveren, sürətlə inkişaf edən, hər keçən gün böyüyən və zənginləşən iki qardaş ölkədir. Ölkələrimiz tarix boyunca həyat birliyi içərisində olduqları

kimi, bu gün də ortaq bir pəncərədən gələcəyə baxmaqda; bu günümüzü və sabahımızı birlikdə şəkilləndirməkdədirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Atmaca Tayfun. XX əsrin axırlarında Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri: filologiya e. n. elmi dərəcəsinə almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiya: 23.00.04/ T.Atmaca; Az. Resp. Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akad. – B. , 2007
2. <http://www.baku.emb.mfa.gov.tr/AmbassadorsMessage.aspx>
3. <http://www.baku.emb.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=170188>

Jalə HÜSEYNOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail: huseynovajale5@gmail.com

ERMƏNİSTAN- AZƏRBAYCAN DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNƏ TÜRKİYƏNİN MÖVQEYİ

Elmi rəhbər: Səidə QULİYEVA

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,

Bakı Dövlət Universitetinin böyük elmi işçisi

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ problemi, Ermənistan, Türkiyə, Azərbaycan, Cənubi Qafqaz

Ermənistan – Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi meydana çıxdığı gündən aktuallığını itirməmişdir. Cənubi Qafqaz kimi vacib strateji əhəmiyyətə malik bölgədə bu münaqişənin həll olunmadan qalması ümumilikdə Qafqazın gələcəyi üçün təhlükə yaradır. Regionda təhlükəsizliyin yaradılması yalnız bölgə dövlətlərinin deyil, həmçinin böyük dövlətlərin mənafeyinə uyğundur. 1994-cü ildə Atəşkəs haqqında müqavilə imzalanmasına baxmayaraq Ermənistanın davamlı olaraq cəbhədə atəşkəsi pozması münaqişənin sülh yolu ilə həllinə razı olmadığını, dinc şəraitdə yaşamaq istəmədiyini göstərir.

Türkiyənin Soyuq müharibədən sonra beynəlxalq sistemdə daha çox təsir imkanına malik olmağa çalışması, bu istiqamətdəki siyasətində Qafqazın xüsusi rol oynaması, böyük dövlətlərin böl-gədəki nüfuzunu artırmaq istəməsi Qafqazda maraqlarının kəsişdi-yini göstərir. Azərbaycan Respublikasının münafişə sülh yolu ilə həll edilməsə hərbi yolla həll ediləcəyini vurğulaması beynəlxalq ictimaiyyəti narahat etməli məsələdir. Çünki müharibə başlasa münafişə məhəlli problem olmaqdan çıxacaq.

Türkiyə Ermənistanın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlətdir. İlk illərdə Qafqazdakı təsirini gücləndirmək üçün Ermənistanla qarşı yumşaq siyasət yeridən Türkiyə Ermənistanın Azərbaycanla müharibə şəraitində olmasına baxmayaraq 1992-ci ilin sonu 1993-cü ilin əvvəlində Ankara ərazisindən keçməklə Ermənistanla humanitar yardım aparılmasına icazə verdi. Ermənistanda da Türkiyəyə qarşı münasibət birmənalı olmamışdır. Levon ter-Petrosyan Türkiyə və Azərbaycanla münasibətləri düzəltməyə çalışmışdır. Lakin dövlətə güclü təsir imkanlarına malik diaspor ermənilərinin, Rusiyanın narazılığı ilə bu siyasət baş tutmadı. Levon ter-Petrosyanın isə siyasi hakimiyyətinin sonu oldu. Yəqin buna görə Erməni prezidentləri onun “səhvini” təkrarlamak istəmədilər.

Ermənistanın Türkiyəyə qarşı “soyqırım” və ərazi iddiaları, “4T” planı, təzminat almaq üçün erməni diasporunun geniş fəaliyyəti mövcud olan və xarici siyasətə təsir edən problemdir.

Beynəlxalq münasibətlərdə Türkiyə və Azərbaycan siyasətini realizm nəzəriyyəsi - “Milli maraq” amili müstəvisində dəyərləndirək. İki türk dövləti olsalarda müəyyən məqamlarda dövlət maraqları toqquşur. Türkiyə M.Atatürkün “yurdda sülh, cahanda sülh” təməli üzərində atdığı xarici siyasətində bu gün qonşularla 0 problem siyasəti yürüdür. Cənubi Qafqazda Ermənistanla olan problem Türkiyənin bu siyasəti qarşısında əngəldir. Türkiyə BMT-də, ATƏT-in Minsk qrupunun danışıqlarında, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatında Azərbaycanın mövqeyini müdafiə edir. Türkiyə və Azərbaycan arasında anlaşmazlıq 2009-cu ildə Türkiyə-Ermənistan arasında olan gizli danışıqlarda, sərhədlərin açılması üçün protokolların hazırlanmasında və “futbol diplomatiyasında” göründü.

Həmin ilin aprel ayında İstanbul şəhərində keçirilən “Mədəniyyətlər İttifaqı” zirvəsinə Azərbaycan Respublikasının prezidenti İ.Əliyev qatılmaqdan imtina etdi. Sərhədlərin açılması məsələsində Türkiyə Dağlıq Qarabağı şərt kimi irəli sürdü və danışıqlar prosesində Azərbaycanın da rəyini nəzərə aldı. Türkiyə düşünürdü ki, Ermənistanla sərhədlərin açılması Moskvanın İrəvana təsirini azaldar və Türkiyə vasitəçiliyi ilə münaqişə daha tez həll olunar. Azərbaycanın fikrincə Ermənistanın planları mərhələlidir. Əgər sərhədlər açılrsa Türkiyəyə qarşı ərazi və təzminat iddiaları güclənəcək. Azərbaycanın “ekonomik embarqo” siyasətinə də zərbə vuracaq. Sərhədlərin açılması Türkiyənin dövlət maraqları, Azərbaycanın təsiri ilə baş tutmadı.

Son günlərdə cəbhədə baş vermiş gərginlik göstərir ki, Azərbaycan balanslaşdırılmış siyasət və düzgün zamanda hərəkət etməklə torpaqlarını işğaldan azad edə bilər. Türkiyə hər zaman olduğu kimi Azərbaycanın mənafeyini müdafiə edir və lazım gəlsə hərbi yardım edəcəyini bildirdir.

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan” qəzeti, 2007-2009-cu illər.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident kitabxanası “Dağlıq Qarabağ münaqişəsi” Bakı, 2005.
3. Cabbarlı H. Ermənistanın xarici siyasəti (1991-2012). Bakı, 2005
4. Fatih Özbay. Türkiyə-Ermənistan ilişkileri. İstanbul, 2011 // Bilge Adamlar Stratejik Araşdırmalar Merkezi.
5. “Xalq” qəzeti, 2010-cu il, 26 avqust.
6. Qasımlı M. Azərbaycan Respublikasının Xarici Siyasəti (1991-2003). Bakı, 2015.
7. Quliyeva S. İslam Konfransı Təşkilatının Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasətinə mövqeyinin formalaşmasında H.Ə.Əliyevin rolu (1991-2003) “Diplomatiya Aləmi” jurnalı 27/2010.
8. Məmmədli M. AKP hakimiyyəti dövründə Türkiyənin xarici siyasəti. Bakı, 2015.
9. “Olaylar” qəzeti, 2009-cu il, 14 aprel.

10. Ruintən S. Azərbaycan türk dövlətləri ilə siyasi əlaqələr sisteminə (XX əsrin 90-cı illəri). Bakı, 2005.
11. “Şərq” qəzeti, 2009-cu il, 23 aprel.

IV Bölmə

ATATÜRK VƏ BİZ

Fəridə ALLAHVERDIYEVA
Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, Türk dünyası tarixi
ixtisası üzrə I kurs magistrantı
E-mail: faridaallahverdiyeva@gmail.com

ATATÜRKDƏ MÜASİR DÖVLƏT TƏSƏVVÜRÜ

Elmi rəhbər: MƏŞDİ İSMAYILOV
Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: Atatürk, Türkiyə Cümhuriyyəti, modernləşmə, Qərb modeli, milli dövlət, xalqçılıq, dünyəvilik

Müasir dövlət anlayışı, Avropada feodal sistemin ənənəvi teokratik dünyagörüşünün yerini İntibah dövrünün rəşadətçi-pozitivist düşüncələrinin alması nəticəsində formalaşmışdır. Avropada mərkəzləşmiş monarxiyaların yaranmasına paralel olaraq kapitalist münasibətlər sisteminin də təşəkkül tapması müasir dövlətlərin yaranmasının ictimai, siyasi və iqtisadi əsaslarını müəyyən etmişdir. Fransa inqilabının siyasi-ideoloji çərçivəsi isə müasir dövlətlərin, yəni digər bir ifadə ilə milli dövlətlərin tarix səhnəsində yer almalarının ən önəmli faktoru olmuşdur. Nəticə etibarilə bu gün müasir dövlət təsəvvürümüz 16-cı əsrdən etibarən Avropada özünü göstərən fərqli dinamik proseslərin ortaya çıxardığı milli dövlətlərlə bağlıdır.

Müasir siyasi təsəvvürdə milli dövlət anlayışı əsasən demokratiya, insan azadlıqları, hüquqi dövlət, sosial rifah, elm, təhsil, səhiyyə, yüksək texnoloji inkişaf və istehsalatın sənayeyə dayanması kimi sosial komponentləri özündə təcəssüm etdirir. Bu mənada ictimai-siyasi təşəkkülün bu cür modeli ilk olaraq Qərb ölkələrində formalaşmış və bu amillər onun ümumi inkişafını xarakterizə etməklə bərabər tədricən dünyanın geri qalan hissələri üzərində həlledici üstünlük əldə etməsinə səbəb olmuşdur. Tədricən bu tarixi təcrübə modernləşmə, yaxud da inkişafın Qərb modeli şəklində dəyərləndirilmişdir. 19-cu əsrdə formalaşmış Avropamərkəzci görüşlərə görə modernləşmə (Qərb modeli) ənənəvi dövlətlərin müasirləşmələrinin tək mümkün yoludur.

Türkiyədə modernləşmə prosesləri Atatürkün qurduğu Türkiyə Respublikasından daha əvvəllərə, əsasən 19-cü əsrin ortalarından başlayan Tanzimat adlandırılan dövrə təsadüf edir. Türk modernləşməsinin hərəkətverici düşüncəsi ictimai inkişafda Qərb dövlətlərindən geri qalmamaq və onların səviyyəsinə yüksəlmək məntiqinə söykənmişdir. Bu baxımdan Türkiyədəki modernləşmə prosesləri başlanğıcından etibarən iyerarxik mahiyyətdə, yəni cəmiyyətdə yuxarıdan aşağıya doğru tətbiq olunmuşdur. Atatürk tərəfindən 1923-cü ildə respublikanın elan olunması Türkiyədəki modernləşmə proseslərinin dönüm nöqtəsi olmuş və bu tarixdən etibarən radikal bir şəkildə Türkiyə siyasi elitası tərəfindən sistemli sosial-siyasi proqram şəklində həyata keçirilmişdir.

Atatürk Türkiyə Cümhuriyyətini Osmanlı dövlətinin siyasi və iqtisadi xarabalıqları üzərində qurub yüksəltmişdi. 1918-1923-cü illər arasında həyata keçirilən milli azadlıq hərəkatı uğurla başa çatdırıldıqdan sonra sülalə hakimiyyətinə dayanan Osmanlı idarəetməsi yerinə dünyəvi dəyərləri əsas alan və xalq hakimiyyətinə əsaslanan müasir dövlət modeli əsas götürülmüşdü. Osmanlı dövlətinin ənənəvi dəyərlərindən fərqli olaraq yeni dövlət İntibah dövrünün dünyagörüşünə, Fransa İnqilabının yüksək ideyalarına və 19-cu əsrin pozitivist dəyərlərinə söykənirdi. Dini xürafat, kütləvi təhsilsizlik və milli şüurun inkişaf etməmiş olması cumhuriyyətin qurucuları tərəfindən türk toplumun geriliyini, nəticə etibar

ilə də Osmanlı imperiyasının süqutunu səciyyələndirən faktorlar kimi qiymətləndirilmişdi. Bu istiqamətdə gənc Türk dövlətinin və millətinin gələcək inkişafı müasirləşməkdə, sivil dünyaya inteqrasiya olmaqda, müasir təhsil sisteminin qurulması və milli şüurun gücləndirilməsində görülürdü.

Atatürkün müasir Türkiyə təsəvvürü hər şeydən əvvəl Fransa inqilabının siyasi-mədəni nəticəsi olan milli dövlət anlayışına dayanırdı. Atatürk Türkiyə Cümhuriyyətinin ideoloji əsaslarını özünün altı prinsipi əsasında müəyyənləşdirmişdi. Respublikaçılıq, milliyyətçilik, xalqçılıq, dövlətçilik, inqilabçılıq və dünyəvilikdə ifadəsini tapan bu əsas altı prinsip ilk olaraq dövrün tək siyasi partiyası olan Respublika Xalq Fırqəsinin nizamnamə və programında öz əksini tapmış, daha sonra isə 5 fevral 1937-ci il tarixli dəyişikliklə konstitusiyaya daxil edilmişdir.

Bilindiyi kimi, Türkiyə Respublikası, Lozanna konfransı yekunlaşdıqdan sonra 29 oktyabr 1923-cü ildə elan olunmuşdur. Konstitusiyanın birinci maddəsində “Türkiyə dövlətinin idarəetmə forması respublika idarəçiliyidir” yazmaqdadır. Atatürkə görə ən düzgün idarəetmə xalqın seçimi ilə formalaşan idarəetmədir ki, burada əsas söz sahibi xalqın iradəsidir. Atatürk bu düşüncəni Türkiyə dövlətinin təməlinə yerləşdirmiş və beləliklə də Cümhuriyyət, Türk millətinin milli iradəsinə söykənən milli dövlət olaraq qurulmuşdur.

Xalqçılıq prinsipi Atatürkün müasir dövlət təsəvvürünün ən əsas meyarlarından biridir. Bu anlayışa görə xalq, fərdlər və zümrələr arasında heçbir ayrılığı və bərabərsizliyi qəbul etməyən ictimai birlikdi. Xalq eyni zamanda azaddı və özünü idarəetmə hüququna sahibdi. Bu cür düşüncələrə söykənən Atatürkün xalqçılıq anlayışı, hakimiyyətin və idarəetmənin də ona aid olmasını ifadə edirdi.

Atatürkün müasir dövlət modelinin digər bir önəmli ideoloji yönü dünyəvilik prinsiplərinə söykənməsidir. Mustafa Kamal tərəfindən bu prinsip belə izah olunmuşdur: “Dünyəvilik əsla dinsizlik olmadığı kimi, saxta dindarlıqla da mübarizəyə yol açır, həqiqi dindarlığın inkişafını təmin edir... Bunu dinsizlik mənasında anla-

maq yanlışdır. Hər kəs vicdanına tabe olmaqda sərbəstdir. Biz dinə hörmət edirik, düşüncəyə qarşı deyilik. Biz sadəcə olaraq din işlərini, millət və dövlət işləri ilə qarışdırmamağa çalışırıq”.

ƏDƏBİYYAT

1. Ali Yaşar Sarıbay, Ersin Kalaycıoğlu «Türkiyə'de Politik Değişim ve Modernleşme», Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul, 2000.
2. Sait Dinç, «Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi», Nobel Kitabevi, Adana, 2004.
3. Utkan Kocatürk, «Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri», Ankara, 1999.

XƏYALƏ ƏSGƏRLİ

*Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, IV kurs tələbəsi
E-mail: isabaku10@gmail.com*

ATATÜRK VƏ TÜRK QURTULUŞ SAVAŞI

Elmi Rəhbər: İsa ARSLAN
Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,
Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: Atatürk, Vətən qurtuluş mübarizəsi, türk qurtuluş savaşı

30 avqust 1922-ci il zəfərindən sonra əcnəbi bir şair öz hissələrini belə ifadə etmişdir: “Allah bir xalqa yardım etmək, istəyəndə, o xalqın başına Mustafa Kamal Paşa kimi bir lider gətirir”.

Deyilən bu fikir danılmaz bir faktdır. Dahi öndər M.K. Atatürk millətinin ən çətin günlərində Tanrının türk millətinə göndərdiyi xilaskar oldu. O, deyirdi: “Tarix yazmaq, tarix yaratmaq qədər önəmlidir”.

Məhv olmaq üzrə olan bir dövlət düşünün. Var olanı artırmaq, daha da güclü bir hala gətirmək asandır. Atatürk, artıq ümi-

dini itirib, məğlubiyyəti qəbullanmış millətinin ümidi oldu. I Dünya müharibəsindən sonra Osmanlı imperiyasının məğlub dövlət kimi ayrılması, İngiltərə, İtaliya, Fransa, Yunanıstan üçün çoxdan-kı arzularını həyata keçirmək üçün real imkan yaratmışdı. Hər şey onların xeyrinə idi, sanki Osmanlının tək çarəsi məğlubiyyətlə barışmaq idi. Lakin türklərin əlində olan tək şey mübariz iradə idi: Atatürk türkün belə məğlubiyyətini qəbul edə bilməzdi. Əgər bir xalqın başında güclü lider varsa, onun qarşısında heç kim dura bilməz. 1919-cu il Ərzurum, Sivas konfransları qurtuluş savaşının ilk addımları idi. Atatürk “Milli hüdudlar içərisində olan vətən torpağı bütövdür” deyərək milləti mübarizəyə çağırırdı. 1920-ci il 23 aprel Türkiyə Böyük Millət Məclisi (TBMM) yaradıldı. Sevr müqaviləsi artıq Osmanlının müstəqil dövlət hüdudlarından məhrum etmişdi. Türk qurtuluş savaşı zamanı baş verən döyüşlər isə həqiqətən bir xalqın fəxr oluna biləcək gücünün bariz nümunəsidir. Türk Qurtuluş mücadiləsinə dərin inam, vətən sevgisi hər şeydən güclü oldu. I İnönü və II İnönü qələbələri artıq xalqın qələbəyə inamını artırmışdı.

Sakarya zəfəri isə türk qurtuluş savaşının zirvəsi oldu. Türk milləti bu qələbə ilə özünü xilas etdi, Osmanlı imperatorluğunun yerində yeni bir çağdaş Türk Cümhuriyyəti yaratdı.

1922-ci il noyabrın 11-də “Antanta” dövlətləri və Yunanıstan Türkiyə ilə Mudanya sülh müqaviləsi imzaladı. Türk qurtuluş savaşı türkün böyük haqlı qələbəsi ilə başa çatdı. Türk xalqı yeni tarix yazdı, türk xalqının qurtuluş tarixi. Təbii ki, millətin bu mübarizə və qələbəsinin bir səbəbkarı vardı, o da Mustafa Kamal Atatürk idi. O, əsl lider idi, milyonlarla türk insanı onun arxasınca ölümə getməyə hazır idi. Hələ 1918-ci Çanaqqala savaşı zamanı öz əsgərlərinə “Mən sizə hücumə keçməyi yox, ölməyi əmr edirəm” deyən Mustafa Kamalın iradəsi, qətiyyəti hər kəsdə ona inam yaratmışdı. Düşünün, əgər Atatürk inamla “Gəldikləri kimi, gedərlər” deməsəydi, artıq işğal altında olan dövlətin xalqını buna inandırmasaydı, nə baş verərdi? Tarixdə yalnız var olmuş sonradan süquta uğramış Osmanlı imperiyasının adı qalardı, sonrası isə sadəcə bir heç, lakin bu belə olmadı. Özünün dediyi kimi, o, tarix

yazmağın, tarix yaratmaq qədər önəmini sübut elədi. Anadoluda apardığı siyasət iflasa uğrayan İngiltərənin baş naziri David Lloyd, ölkəsinin parlamentində üzləşdiyi ittihamlar qarşısında bu cavabı vermişdir: “Dostlar, yüzillər nadir halda dahi yetişdirir. Bu talesizliyə baxın ki, ... o böyük dahi çağımızda türk millətinə nəsib oldu”. Bu sözlər bir daha dünyanın türk dəyanəti qarşısında zəifliyin sübutudur. Türk qurtuluş savaşı bir millətin yoxdan var oluşudur. Bir gün İstanbulda Atatürkün qonağı olan V.Çörçil ona belə bir sual ünvanlayır: “Axı siz necə oldu ki, bu mübarizədə qalib gəldiniz? Cavabında Atatürk, bayırda dayanan bir yavəri içəri çağırır və əvvəlcədən içini boşaltdığı tapançanı ona verir və əmr edir ki, başına söykəyib tətiyi çəksin, Çörçil gördükləri qarşısında hey-rətə gəlin, əsgər Atatürkün əmrini gözünü qırpmadan yerinə yetirir. Atatürk deyir. “Biz bu mübarizədə belə qələbə qazandıq”. Fikirləşirəm ki, bu cavab bütün suallara cavabdır. Beləliklə, belə qə-rara gəlmək olar ki, bəzi qələbələr var ki, onlar hətta düşmən tərə-findən belə alqışlanır, türk millətinin qələbəsi belə qələbələrdən-dir”.

ƏDƏBİYYAT

1. Akyüz Yahya. Türk eğitim tarihi. İstanbul, 2015
2. "Nutuk Söylev", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984
3. Akyüz Yahya. Atatürkü kendi sözleriyle anlatmak. İstanbul, 2015
4. Abbasov Akif. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk. Ankara, 2016
5. Kurtuluş Savaşı Tarihi ,Celal Erikan , İstanbul, 2008

Tünzalə ÜZEYİROVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail: meherrem.uzeyirov@mail.ru

I TÜRKOLÖJİ QURULTAY VƏ ATATÜRKÜN DİL SİYASƏTİ

Elmi rəhbər: Səidə QULİYEVA

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,

Tarix fakültəsinin böyük elmi işçisi

Açar sözlər: Türkoloji qurultay, Türkiyə, Atatürk, hərf inqilabı, dildə sadələşdirmə hərəkatı, dil siyasəti

1926-cı il Bakı Türkoloji Qurultayı türkologiyanın inkişafı, dil və əlifba mövzusunda radikal qərarların alınması, Türkiyə-SSRİ əlaqələrinin gedişatı baxımından önəmlidir. XX əsrin əvvəlində türk dünyasında dil quruculuğu, əlifba islahatı ilə bağlı gedən proseslərə yeni elmi-siyasi yanaşma müzakirələrin birbaşa obyektini təşkil etmişdi. Qurultaya qatılan 131 nümayəndədən 93-ü türksoylu xalqlara mənsub idi. SSRİ-nin Azərbaycan, Tatarıstan, Başqırdıstan, Orta Asiyanın türk dövlətlərinin ərəb qrafikasından latın qrafikasına keçməsinə şərait yaratmasında məqsəd yalnız türk millətlərini maarifləndirmək ola bilməzdi. Bu məsələdə dövlətin başlıca məqsədi türksoylu xalqları SSRİ-dən xaricdə yaşayan türklərdən ayırmaq olmuşdur.

Qurultayla Atatürkün islahatları arasındakı əlaqədən az bəhs olunsa da, fikrimizcə, Türkiyədə yazı inqilabının sürətlə həyata keçirilməsində, dil məsələlərinin həllində, türkoloji araşdırmalarda qurultayın təsirini danmaq olmaz. Cümhuriyyətin ilk illərindən Türkiyənin türkologiyanın mərkəzi olması qarşıya qoyulmuşdu. Bu məqsədlə 1924-cü ildə Türkiyat İnstitutu qurulmuş və İstanbulda Türkoloji Qurultayın təşkili istənilmişdi. Bu tarixi hadisə Türkiyə ilə SSRİ arasında örtülü rəqabətə səhnə olmuşdu. SSRİ-nin məqsədi tərkibindəki türk xalqlarının yazı qrafikasını dəyiş-

məklə Türkiyə ilə ayrılıq yaratmaq olmuşdu. Lakin Atatürk gözlənilməz olaraq, Türkiyədə latın hərflərinin tətbiqinə qərar verdi.

Hələ 1922-ci ildə Atatürkə latın əlifbasının qəbulu barədə təklif verilmiş, lakin o etiraz etmiş və münasib vaxt gözləmişdi. Mövzə 1923-cü ildə Türk İqtisad Konqresində yenidən gündəmə gəlmişdir. Konqresin sədri Qarabəkir paşa qrafikanın dəyişdirilməsini Türkiyə ilə İslam aləmini ayırmaq üçün vasitə kimi qiymətləndirərək təklifi rədd etmişdir. I Türkoloji Qurultay yazı məsələsini təkrar alovlandırmışdır.

Əlifba islahatı ilə əsaslı şəkildə məşğul olmaq üçün 1928-ci ilin 10 iyununda “Dil Komissiyası” yaradılır. Əlifba inqilabı 1928-ci il avqustun 9-da başladı. O dövrdə əhalinin 4/5 hissəsi oxuma-yazma bilmirdi. Atatürkün məqsədi bütün xalqın yeni əlifbanı öyrənməsi idi. Yeni əlifba məktəblərdə yeganə əlifba kimi tətbiqə başlandı. Eyni zamanda “dildə sadələşdirmə” və “türkcələşmə” hərəkatı başlanmışdır. Türk dili Tədqiq Cəmiyyətinin qurulmasından sonra aparılan çalışmalar nəticəsində 26 sentyabr 1932-ci ildə I Dil Qurultayı toplanmışdır. Qurultayda türk dilinin kökü, digər dillərlə olan əlaqəsi, Osmanlı dövründə türkcənin vəziyyəti kimi mövzular müzakirə olunmuş, xalqın yazı dilini anlamadığı, dili bu vəziyyətdən qurtarmaq üçün sözlər tapılmasının vacibliyi ətrafında qərarlar qəbul olunmuşdur. Atatürk yazı inqilabında olduğu kimi, dil inqilabının ilk illərində də heç bir güzəştə yol verməmişdi.

1934-cü ildə II, 1936-cı ildə III Türk Dili Qurultayı keçirildi. Qurultaylarda “Türk Dili Tədqiq Cəmiyyəti”nin adı dəyişdirildi. III Dil Qurultayında əsas müzakirə obyektini türk dilinin ilk dillərdən olduğunun bildirən Günəş - dil nəzəriyyəsi idi. Bütün sözlərin kökünün türk dilinə calanması ifratçılığa səbəb olur, anlaşılmaqlıq yaranırdı. Bu səbəbdən də Atatürk mənasız zorlamalardan, zövqsüz uydurmamalardan dili qurtarmağa cəhd etmiş, hərəkatın gedişində mülayimləşmə dövrü başlatmışdır. İslahatın 1932-1934-cü illərini ifrat, 1934-1936-cı illərini mülayim özləşdirməçiliklə səciyyələndirmək olar.

Dil inqilabı Türkiyə türkcəsində uzun tarixi bir inkişafın qaçınmaz nəticəsi idi. Osmanlıcadan Türkiyə türkcəsinə keçid cə-

miyyətdə fikir ayrılıqlarına səbəb olmuşdur. İncilabın gedişindən narazı qüvvələr olsa da, islahatın həyata keçirilməsi davam etdirilmişdir. İndiki dövrdə də Atatürkün dil islahatının yanlış olduğunu, islahatın türkləri İslam dünyasından uzaqlaşdırdığını söyləyənlər var. 2014-cü ilin sonlarında osmanlıcanın orta məktəblərdə öyrədilməsi mövzusunda TBMM-də müzakirələr olmuşdur.

Bakı Türkoloji Qurultayı türkçülük hərəkatına qarşı atılan bir strateji addım kimi də dəyərləndirilə bilər. Qurultay SSRİ tərəfindən türk xalqları arasında uçurum yaratmaq üçün təşkil edilmiş, lakin Türkiyənin də qısa zamanda qrafikanı dəyişməsi gözlənilməz həmlə olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Faiq ƏLƏKBƏROV. *90 il öncə Bakıda Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin sirri* / Türküstan qəzeti, Bakı, 2016, səh.6.
2. *Güneş-Dil Teorisi Üçüncü Türk Dil Kurultayı`nda* / Türklər Ensiklopedisi.18-ci cild. Ankara, 2002, səh.40.
3. Mustafa ORAL. *Türkoloji Tarihində 1926 Bakü Türkiyat Konqresi*. Akdeniz Universitesi, Türkiyə / <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/tdded/article/viewFile/5000132319/5000121169>
4. Pərvin MƏMMƏDOVA. *Atatürkün dil siyasəti*. Bakı, 2004.
5. Seda Bayındır ULUSKAN. *Atatürk`ün sosial ve kültürel politikaları*. Ankara, 2010.

Fəridə NOVRUZOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail: faridanovruzova070@gmail.com

ATATÜRK VƏ TÜRKÇÜLÜK

Elmi rəhbər: Şəbnəm CƏFƏROVA

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: Atatürkçülük ideologiyası, türkçülük, türkçü kimdir

Osmanlı imperiyasının süquta uğradığı dövrdə, dünya səhnəsinə çıxan dahi şəxsiyyət Atatürk ideya və praktikanı öz şəxsiyyətində birləşdirmiş bir lider idi. Fikir və düşüncələrinin əsasını Atatürkçülük təşkil edirdi. Sual olunur, Atatürkçülük deyə fikir ola bilərmə? Əlbəttə ola bilər. Araşdırmamız göstərir ki, belə bir ideologiya var. Mustafa Kamalın üzərində israrla durduğu, dövlət və millət həyatında tətbiq etmək istədiyi fikirlər, prinsiplər ciddi bir şəkildə toplanılıb bir araya gətirilsə, belə sistemlər topluluğuna Atatürkçülük adı verilə bilər. Ziya Göyalpın dediyi kimi “Atatürkçü düşüncə ölkə gerçəklərindən, türk tarixinin yarpaqlarından qaynaqlanır. O, fərdi düşüncə deyildir, millətimizin müştərək arzu və meyillərinin ifadəsi olan bir düşüncədir”. Atatürkün düşüncə sisteminin əsasını təşkil edən prinsiplərdən biri Türkçülük ideologiyasıdır. Atatürk türk olmağı fəxarət hissi hesab edirdi. Bəs Türkçülük ideologiyası nədir? O, həmişə deyərki ki, “Əgər mənim fikirlərimin, mənim ideyalarımın və bütün düşüncələrimin qayəsi atam Əli Rza Əfəndidirsə, fikirlərimin, düşüncələrimin mayası məhz Ziya Göyaldan gəlir. Ziya Göyalp müəllimim olaraq mənə bu ideologiyanı öyrədib”. Artıq aydındır ki, Atatürkə bu ideyalar müəllimindən ötürülmüşdür.

Osmanlı imperiyasının son illərində 3 ideoloji prinsip var idi: Osmançılıq, İslamçılıq, Türkçülük. Türkçülük “Hər şey türk üçün”, “Türk görə” fikrini müdafiə edən Türk Millətçiliyinin adı-

dır. Türkçülük türk millətini yüksəltmək deməkdir. Türk millətin adıdır. Millət özünə xas bir mədəniyyətə sahib olan topluluq deməkdir. Yüz milyon türkün bir millət halında birləşməsi, Türkçülər üçün güclü həyəcan qaynağıdır. Türkçülük yüksəlmək üçün deyil, yüksəltmək üçündür. “O, Ərəb və Qərb mədəniyyətinə qarşıdır. Türkçülüyn ən böyük vəzifəsi türklüyə xidmətdir. O, yorulmadan türk soyunun üstünlüyünü anladacaq, yad ünsürlərin təhlükəsini söyləyəcək, barışmaz düşmənimizin Moskva olduğunu təlqin edəcəkdir”.

Atatürk əsl türkçü idi. Bunu Atatürkün sözləri ilə təsdiq edə bilərik. “Mən hər şeydən öncə bir türk millətçisiyəm. Belə doğdum belə öləcəm. Türk birliyinin bir gün həqiqət olacağına inan-cım vardır. Mən görməsəm belə, gözlərimi dünyaya onun yuxuları içində yumacam. Sabahın tarixi, yeni fəsillərini türk birliyi ilə açacaq. Türkün varlığı bu köhnə aləmə yeni üfüqlər açacaq, günəş nə demək, üfük nə demək, o zaman görülcək”. Türkçülük bir fikir olduğu qədər də bir inandır. Hər istəyən türkçü ola bilmədiyi kimi hər türkçüyüm deyən də türkçü ola bilməz. Türkçülük bir hədəfdir. O hədəf ki, Atatürk düşüncəsinin qayəsi idi. Hədəfsiz millətlərin ən talehlisi belə zəif olmağa məhkumdur. Hər türkçü yaşadığı yerin işini inancla edərsə, türkçülük hədəfi sağlamlaşar. Türkçü sərt yaşamaqdan xoşlanır və böyük sərtliyi nəfsinə qarşı göstə-rər. Türkçü millətine bir xidmət göstərərkən, bunu bəyənilmək üçün deyil, vəzifəsi bildiyi üçün edər. Türkçülər həmrəy yaşamağa məcburdur. Həmrəylik az qüvvə ilə çox iş görmənin tək və dəyişməz çarəsidir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin 12-ci il dönümündə “Atatürk bizim ən böyüyümüzdür”, “Atatürk bu millətin ən yüksəyidir” kimi şüarlar hazırlanmışdı. Şüarların siyahısını gözdən keçirən Atatürk hamısının üstündən xətt çəkərək, belə yazdı: “Atatürk bizim içəri-mizdən bir nəfərdir”. O, “Nə mutlu türkün deyənə” dedi. Mən isə deyirəm: Nə mutlu bizə, Nə mutlu Atatürkü sevənə.

ƏDƏBİYYAT

1. Atatürkün fikir və düşüncələri. Ankara, 1999

2. Atsız Nihal. Türkçülük / Orkun, 10 sayı, 1 Ekim 1943
3. David Kushner. Türk milletçiliyinin doğuşu. İstanbul, 1979
4. Göyalp Ziya. Türkçülüyn əsasları. Bakı , Maarif Nəşriyyatı, 1991
5. İbrahim Kafesoğlu. Türk milletçiliyinin meseleləri İstanbul, 1970
6. Qocatürk Utkan. Atatürk Bakı-Elm-1991

Ülkər KAZIMOVA

*Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, Yaxın və Orta Şərq ölkələri tarixi
ixtisası üzrə II kurs magistrant
E-mail: ulkerkazimova@yahoo.com*

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNİN SƏLƏFİ OSMANLI DÖVLƏTİ A.Y.KRIMSKİNİN GÖZÜ İLƏ

Elmi rəhbər: Rafiq İSMAYILOV
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: A.Y.Krımski, Osmanlı dövləti, Sultan I Süleyman Qanuni, Sultan I Səlim, Türk heyranlığı

1923-cü il 29 oktyabrda Mustafa Kamal Atatürkün başçılığı ilə Respublika elan edilən Türkiyənin sələfi olan Osmanlı dövləti möhtəşəm tarixi ilə iz qoymuş dövlətlərdən biridir. XVIII əsrdən etibarən Osmanlı dövlətində başlayan tənəzzül XX əsrin əvvəllərində uğursuzluqlar və I dünya müharibəsində məğlubiyyətlə özünü göstərdi. Lakin müasir Türkiyənin qurucusu Mustafa Kamal Atatürk apardığı siyasət ilə Osmanlı dövlətinin tarix səhnəsindən silinməsinin qarşısını aldı.

Bütün bunlara görə həm müasir Türkiyə, həm də Osmanlı dövləti həmişə tarixçilərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu tarixçilər içərisində A.Y.Krımskinin adını xüsusi qeyd etmək lazımdır. A.Y. Krımski Yaxın Şərqlin üç ən böyük etnosu və onların burada mövcud olmuş dövlətləri haqqında geniş şəkildə araşdırmalar aparmışdır.

Bu baxımdan A.Y.Krımskinin “История Турции и ее литературы от расцвета до начала упадка” əsəri (Moskva, 1910) Osmanlı tarixinin araşdırılması üçün istifadə edilə biləcək mühüm mənbə rolunda çıxış edə bilər. Əsərdə Osmanlı dövlətinin yaranması, Osmanlı sultanları, onların yaratdıqları dövləti möhkəmləndirmək cəhdləri, ərazilərini genişləndirmək üçün həyata keçirdikləri tədbir və yürüsləri, qonşu dövlətlər – Bizans, Slavyan, Teymurilər və Səfəvilər dövləti ilə münasibətlər öz əksini tapmışdır. Bundan başqa müəllif əsərdə Osmanlı dövlətinin qüdrətli dövrü haqda danışmış, bir çox tarixçilər kimi o da, bu dövrün Fateh II Mehmedin 1453-cü ildə Konstantinopolu (İstanbul) tutmasından başladığını qeyd etmiş və bu yöndə II Bəyazidin xidmətlərini də unutmamışdır.

A.Y.Krımskinin əsərdə xüsusi olaraq diqqət ayırdığı Sultan I Səlim və Sultan I Süleyman Qanunini olmuşdur. Qeyd edək ki, müəllif Sultan I Səlimin xristianları himayə etməsi diqqət mərkəzinə gətirsə də, sərhəd ərazilərdə 40000 şənəni öldürməsi məsələsindən də yan keçməmişdir. Bundan başqa əsərdə Sultan I Süleyman dövrü, onun apardığı siyasət də yüksək qiymətləndirilmişdir.

A.Y.Krımskinin əsas önəm verdiyi məsələlərdən biri də XVI əsrdə Avropa və Rusiyada “türk heyranlığı”nın meydana gəlməsi məsələsidir. A.Y.Krımskiyə görə «türk heyranlığı» öncə Almaniyada yayılmağa başlamışdır. Bunun isə əsas səbəbi o idi ki, bu ölkədə həmin dövrdə həyatın bütün sahələrində, xüsusilə də dini, sosial sahələrdə böyük və köklü dəyişikliklər edilməsinə ciddi ehtiyac yaranmışdı. Bunu başa düşən ziyalılar isə Osmanlı dövlətinin yaxşı nümunə olacağını düşündülər.

Ancaq biz daha çox Osmanlı dövlətçilik ənənələrinin Moskva-rus knyazlığı quruculuğuna təsiri haqda danışmaq istərdik. Mərkəzləşdirilmə siyasəti başa çatdıqdan sonra qonşu dövlətlərlə siyasi və diplomatik münasibətlər qurulmağa başlandı. Bununla bağlı olaraq Moskva-rus knyazlığı ilə Osmanlı dövləti arasında ilk diplomatik münasibətlər hələ 1492-ci ildə III İvan (1462-1505) dövründən başlamışdır. İki dövlət arasında diplomatik münasibətlərin qurulması Kırım xanı Məngli Gərayın adı ilə bağlıdır. Daha dəqiq desək, Məngli Gəray bir növ vasitəçi rolunda çıxış etmişdir. Və

elə Osmanlı təsiri də özünü bu vaxtdan göstərməyə başlamışdır. Araşdırmaların nəticəsi olaraq onu qeyd edə bilərik ki, Osmanlı dövlətçiliyinin təsiri daha çox III İvan və IV İvanın hakimiyyəti dövrlərinə aiddir. Bu təsiri inzibati idarəçilik, torpaq mülkiyyət formaları, ordunun təşkili və s. kimi sahələrə aid etmək olar. Məhz bu təsirin nəticəsi idi ki, XVI-XVII əsrlərdə Rusiyaya gələn Avropalı səfirlər və səyahətçilər Moskvanı şərq ölkəsi hesab edirdilər. V.O. Klyuçevski qeyd edirdi: "Moskva hökmdarlarının xarakteristikasının verilməsi zamanı onların Osmanlı sultanları ilə müqayisə olunması əcnəbi yazıçıların ümumi ortağ nöqtəsinə çevrilmişdir".

Sonda Osmanlı dövlətinin tarixinin bütün sahələrinin müəmməl araşdırılmasının nəzərə alınmasını göz önünə gətirərək, Osmanlı dövlətçilik ənənələrinin digər dövlətlərə təsiri məsələsinin də araşdırılmasına ciddi ehtiyac duyulduğunu qeyd etmək istərdik.

ƏDƏBİYYAT

1. İsmayılov R.İ. *A.Y.Krımski XVI əsr Avropasında "Türk heyranlığı" haqqında* // Bakı Universitetinin Xəbərləri, №1, Humanitar elmlər seriyası, Bakı, 2014, s.44-49.
2. Крымский А.Е. История Турции и ее литературы от рассвета до начала упадка, Москва 1910, 164 с.
3. Нефедов С.А. Реформы Иван III и Иван IV: Османское влияние, журнал Вопросы истории, Москва 2003, ст.30-52.
4. Selim Hilmi Özkan XVII yüzyıl sonları XVIII yüzyılın başlarında Osmanlı-rus ilişkileri ve Karadenizin güvenliği meselesi, Karadeniz Araştırmaları, Ankara 2007, №14, s.47-62.

Ağca BAXŞƏLİYEVƏ
Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, Yaxın və Orta Şərq ölkələri tarixi
ixtisası üzrə II kurs magistrant
E-mail: agca44@mail.ru

RZA ŞAH PƏHLƏVİNİN İSLAHATLARINDA ATATÜRKÜN ROLU

Elmi rəhbər: Aida BAĞIROVA
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə Cümhuriyyəti, İran, Atatürk, Rza Şah, islahatlar

I dünya müharibəsindən sonra həm İranda, həm də Türkiyədə mərkəzi hakimiyyəti möhkəmləndirmək və dövlətlərini müasir yönümlü istiqamətdə qurmaq istəyən şəxslər hakimiyyətə gəldi. Ona görə də müharibədən sonra hər iki dövlət demək olar ki, eyni mərhələdən keçdilər. Türkiyə və İran rəhbərləri eyni dövrdə yaşadıkları üçün onların həyata keçirdikləri islahatlarda da müəyyən oxşarlıqlar görmək mümkündür.

Bir çox tarixi şəxsiyyətlər kimi Atatürk də bütün sərhədləri aşan bir nüfuza sahib olub. O, I dünya müharibəsindən sonra Orta Şərqdəki müasirləşmənin əsas müdafiəçisi olaraq, texnologiyada geri qalmış xalqının Qərbə çatması üçün xeyli əmək sərf etdi. Atatürk həyata keçirdiyi islahatlarla təkcə öz xalqının inkişafına nail olmadı, eyni zamanda iranlılara, iraqlılara, əfqanlara da təsir etdi. Rza Şah Pəhləvi, Bəkir Sidqi, Əmənullah xan həyata keçirdiyi islahatlarda Atatürkdən ilham almışdılar.

Həm Mustafa Kamal, həm də Rza Şah ifrat dərəcədə qərb-pərəst idilər. 1925-1941-ci illərdə İranı idarə edən Rza Şah Atatürkün islahatlarından təsirlənərək Qərb modelindən istifadə etmiş və islahatlar keçirmişdir. İrandakı islahatların əsas memarları olan Avropa təhsilli Abdül Hüseyn Teymurtaş və Ali Əkbər Dəvəri də Rza Şah kimi Atatürkə böyük heyranlıq duymuşdular. Atatürk və

Rza şahın islahatlarını qarşılaşdırsa onlar arasında bənzərliklər olduğunu görə bilərik. Atatürkün mədəni qanunu 1926-cı ildə nəşr edildi, Rza şah mədəni qanununun ilk hissəsi 1928-ci ildə ortaya çıxdı; Atatürk cəza qanunu 1926-cı ildə, Rza şahın cəza qanun layihəsi də eyni ildə hazırlandı; Türkiyədə dünyəvi məhkəmələr ilk dəfə 1924-cü ildə, İranda isə 1936-cı ildə quruldu; Türkiyə kapitulyasiyaları 1923-cü ildə, İran isə 1928-ci ildə ləğv etdi; Türk Dil Qurumu 1935-ci ildə təsis edildi, bunun İrandakı bənzəri olan Fərhangistan da 1935-ci ildə açıldı; Türkiyədə örtük geyinilməsinin aradan qaldırılması söyləri 1925-ci ildən başlandı, İranda isə bunun üçün ilk addımlar 1928-ci ildən atılmağa başlandı.

Mustafa Kamal və Rza Şah qərbyönlü olduğu qədər laik idilər. Hər ikisi də insanların şəxsi həyatlarında dinlərini yaşamaqlarına tolerantlıq göstərən, ancaq ictimai sahələrdə dini davranışlara və işarələrə yer verməyən fransız laikliyini mənimsədilər. Mustafa Kamal Türkiyə Cümhuriyyətinin ilk illərində xilafəti ləğv etdi, dini məhkəmələri ləğv etdi, din işlərini idarə etmək üçün Döyənət İşləri Nazirliyi yaratdı. Rza şah İranda Türkiyəyə nisbətən bu siyasəti həyata keçirməkdə daha böyük çətinliklər yaşadı. Bunun əsas səbəbi İrandakı üləmaların Türkiyədəkilərə nisbətən siyasi həyatda və xalq arasında daha geniş üstünlüklərə sahib olmaları ilə bağlı idi.

Mustafa Kamalın keciriyi tədbirlər içərisində qadınlara hüquqların verilməsi mühüm yer tuturdu. O, ilk növbədə çoxarvadlılığı ləğv etdi. Bundan başqa daha mühüm addım qadınlar boşanmada və mirasda kişilərlə bərabər hüquqlara sahib oldular. 1930-cu ildə yerli seçkilərdə, 1934-cü ildə yəni Fransadan 11 il əvvəl ümumi seçkilərdə seçmək haqqı qazandılar. Məhz ümumi seçkilərdə qadınların iştirak etdiyi il Rza şahın Türkiyəyə səfəri İranda da qadınlara hüquqların verilməsi işinin təşkilinə ilham verdi. O qadınlara məcburi təhsil tətbiq etdi, ictimai sahələrdə qadınlara qarşı ayrıseçkiliyə son qoydu, kafe və kinoteatr kimi yerlərdə qadınların kişilərdən ayrı yerlərdə oturması qaydasını aradan qaldırdı. Amma yenədə İranda qadınlar seçkidə iştirak edə bilməzdilər.

Türkiyədə laikləşmə, qərbləşmə və xilafətin ləğv edilməsi bəziləri üçün qəbul edilməz olsa da, bir sıra dövlət başçıları bu siyasəti özlərinə nümunə hesab edirdilər. Onların içərisində Rza Şahın adını isə xüsusi olaraq qeyd etməliydik.

ƏDƏBİYYAT

1. Akgül H. *Rza Hanın Türkiyə ziyareti*, Yakın dönem Türkiye araşdırmaları, sayı 7, İstanbul 2005, s.1-42.
2. Can A. *Atatürk dönemi Türkiyənin Ortadoğu politikası*. Malatya, 2000, 315 s.
3. Gelvin J. *Modern Ortadoğu tarihi*. İstanbul, 2016, 480 s.

V Bölmə

TÜRK DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ

Şəbnəm NƏRİMANLI

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, IV kurs tələbəsi

E-mail: isabaku10@gmail.com

TÜRK EĞİTİM TARİHİNDE ATATÜRKÜN YERİ VE ÖNEMİ

Tez danışmanı: İsa ARSLAN

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,

Bakü Devlet Üniversitesi, öğretmen

Anahtar kelimələr: M.K.Atatürk, Türk eğitim tarihi, Türk eğitimi, Atatürkün Türk eğitim tarihinin önemi

Büyük insanlar hem geçmişin, hem de geleceğin batmayan güneşleridir. Türk halkının güneşi ise M.K.Atatürktür. Onun türk eğitim tarihinde evezsiz rölü vardır.

Atatürkün Türk eğitim tarihinde yer tutma sebeplerinden biri, türk eğitimine ilişkin gözlem ve teşhislerde bulunmuş, eğitimin temel hatalarını görmüş ve türk milletine göstermiş olmasıdır.

Atatürk, çocukluk ve gençlik yıllarını Osmanlı Devletinin en böhranlı dönemlerinde yaşamış, yıkılmakta olan Devletin çöküş sebeplerini ve kurtarıma yollarını bulmuştur. O İstiklal Savaşı ve inkılapları ile, türk milletinin yok olmasını önlemiş, yeni bir Türkiye Cümhuriyeti Devleti kurmuştur. Atatürk “Cehalet bir milletin felaketidir.” Milletin felakete uğramasını eğitimle, sanatla, ittifakla, ilim və hakikati bilerek ortadan kaldırmak gerektiğini belirtmiştir.

O, “Köylü bir milletin efendisir. Bu memleketin asıl sahibi köylülüdür ki, bu güne kadar bilgi ışığından yoksun bırakılmışlardır”. Öncelikle köylülerin eğitimine özen gösterilmesini belirtmiştir.

M.Kemal hocası Şemsi Efendinin yeni pedagoji yöntemlerine göre eğitim öğretim yapan ilkokulunda çok iyi yetişmiştir. O burada yeni yöntemlerin ve hecelemede yenilik yapılarak sesleri ve kelimeleri okuma yöntemine geçilmesinin öğrencileri güçlüklerden kurtardığını görmüş, Alfabe değişikliği fikri uygulamasında bunun da etkisi olmuştur.

O “Çocukluğumda elime geçen her iki kuruştan birini kitaplara vermeseydim, şu anda yapmış olduklarımın hiç birini yapmazdım” derdi.

Azərbaycanın Ümummilli lideri Haydar Aliyev dil yapılması alanında Atatürkün hizmetlerini bu değerli sözleriyle göstermiştir: “Türkiyede Türk dilinin geliştirilmesi büyük Atatürkün adıyla bağlıdır...”.

M.Kemal bir milletin yükselmesinin de, alçalmasının da o milletin eğitiminin milli olup-olmaması ile ilgili olduğunu söyleyerek, milli olmayan eğitim, yüzyıllardır süren felaketlerin temel sebeplerindendir.

O, istikrarlı türk eğitim politikasının olmadığını da dikkate çekerek 1923’te şu teşhiste bulunmuştur: “Her Maarif Müdürlüğünün, birer programı vardı. Memleketin eğitiminde, çeşitli programların uygulanması yüzünden öğretim berbat bir hale gelmiştir”.

Atatürk öğretmenleri gerçek kurtuluşun önderleri olarak görüp onlara seslenerek bu değerli düşüncelerini söylemişti: “Öğretmenlerimizin sayıca yetersizliği, yetişen öğretmenlerimizin ahlak

ve faziletteki yüksekliği ile ancak telafi edilebilir. Gelecek nesiller Vatanın bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir. Eğitim milli olmalı, bilime dayanmalı akli, mantiki, işe yarar, üretici ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmelidir. Eğitim çocuğa özgürlükler vererek, yeni nesillerde fazilet, fedakarlık, düzen, disiplin, kendine ve milletimizin geleceğine güven duygularını geliştirmelidir”.

Atatürkün gazetecilere seslenişi dikkatimizi çeker: “Hiç bir şeye muhtaç değiliz, tek bir şeye ihtiyacımız vardır: Çalışkan olmak. İlk işimiz toplumsal hastalıklarımızı esaslı surette tedavi etmek, milleti çalışkan yapmaktır”.

Devletin inkişafında eğitimin rolünü çok değerlendiren M.Kemal türk xalqlarının bilgisizliğini felaketlerin en önemli nedenleri arasında gördüğünden, bilgisizliğin suratla ortadan kaldırılması gerektiğini her zaman ifade etmiştir.

Azərbaycan Cümhurbaşkanı İlham Aliyevin yapmış olduğu açıklamada da bir daha şahit oluruk ki, “Biz kendi ekonomimizi petrol kaynakları üstünde değil, inkişaf etmiş insan kapitali üzerinde kuralmalıyık”.

Bir milletin güçlü geleceğini gençlikte gören Atatürk Türk bağımsızlığını ve Cumhuriyetini Türk gençliğine emanet etmiş, ilelebet korunmalarını gençliğe birinci görev olarak vermiştir. Gençlerin Avrupada eğitim almasına önem vermiş, yurtdışına eğitim almaları için gönderilen on bir öğrenciyə telegram yollayarak yazdığı sözlər adətə insana güç veriyor: “Her birinizi bir kığılcım olarak gönderiyorum, her biriniz bir alev olarak dönmelisiniz”.

Onun eğitimdeki amaçları milli, akılcı, insancıl, çağdaş bir eğitimin ilkeleridir. Bunlar gereği gibi uygulandığında türk milletin gelişme ve yükselmesi gerçekleşecektir. Atatürkün gözlem ve teşhislerini, öneri ve isteklerini bilmek, onlara uygun davranmak, eğitimciler, öğretmenler, öğrenciler, ana babalar, devlet adamlarının görevleridir.

“Eminim ki, Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürkün yolu ile ebedi olarak gidecektir. Türk halkı ne kadar ki, bu

yolla gidecek, o kadar da başarılar elde edecektir” (Azerbaycanın Ümummilli lideri H.Aliyev).

KAYNAKCA

1. A.B.Palazoğlu. Atatürkün okul günleri. İstanbul, 1995
2. Akyüz Yahya. Atatürkü kendi sözleriyle anlatmak. İstanbul, 2015
3. Akyüz Yahya. Türk eğitim tarihi. İstanbul, 2015
4. Abbasov Akif. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk. Ankara, 2016
5. Akyüz Yahya. Bazı dersler və düşünceler, Eğitimimize baxışlar. İstanbul, 1996
6. Akyüz Yahya. Resimlerle türkce alfabe ve Türk eğitim tarihindeki önemi. “Milli eğitim”, Ankara, 2000

Əhməd HƏSƏNOV

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, IV kurs tələbəsi

E-mail: ahmet1994hasanov@gmail.com

TÜRKİYENİN ORTADOĞUDAKİ RÖLÜ HAKKINDA

Elmi rəhbər: Səidə QULIYEVA

tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Bakı Dövlət Universitetinin böyük elmi işçisi

Anahtar kelimeler: Türkiye, Ortadoğu, Dış Politika

Üç kıtanın buluşma noktasında bulunan Türkiyenin dış politikasını tarih boyu bu coğrafya belirlemiştir. SSCB-nin düşmesiyle Batı için öneminin azalacağını düşünen Türkiye Ortadoğudaki hareketlenmeler nedeniyle Batıya gerekli olduğunu farketmiş, bölgedeki sorunların çözülmesinde Batıyla bölge ülkeleri arasında arabulucu, sorunlara çözüm üreten bir ülkeye dönüşmüştür. Türkiyenin en büyük avantajı Osmanlının hükmettiği 500 yıl boyunca bölgeyi tanıması, sorun ve perspektiflerini iyi bilmesidir. ABD-

nin desteklediği ülke olmasıyla birlikte askeri, ekonomik gücü açısından Türkiye bir NATO ülkesi gibi bölgede İsraille birlikte saygın ülke konumuna sahiptir. SSCB-nin tarih sahnesinden silinmesinden sonra ABD-nin tek güç olması dünyadaki dengeyi bozdu. Bunun ilk sonuçları SSCB-nin olduğu dönemde patlak veren 2. Körfez savaşıyla ortaya çıktı. 2003-de ABD-nin İraka müdahalesi, 2006-da İranla Batı arasındaki nükleer alandaki anlaşmazlık durumu zora soktu. Bu dönemde Türkiye için yeni süreç başladı: 2002-de seçimler oldu. AKP Türkiyede hükümet kurma hakkı aldı. İranın Batıyla ilişkilerinin bozulmasından sonra Türkiyenin İsrail ile iyileşen ilişkileri bir anda Mavi Marmara olayı ile 2010-da kötüleşmeye başladı. 2011-de Arap baharının başlaması halkın sabrını taşırdı. Tunusta iktidarın değişmesinden sonra Mısırda iktidar yönetimi devretti. Suriyede patlak veren demokrasi ayaklanmalarını terör örgütlerinin bölge ülkelerini tehdit etmesi izledi. 1990-da başlanan Körfez savaşında Kuzey Irakda bulunan boş araziye terör örgütünün yerleşmesi, savaş bölgesinden 3 milyon kürtün Türkiyeye yerleşmesi, kendi ekonomisine tehlike yaratsa da İraka uygulanan ambargoları desteklemesi Türkiyenin uluslararası hukuka saygısının, sulhun destekleyicisi olduğunun göstergesidir. ABD-nin İraka müdahalesinde sert tavrını koruyan Türkiye sonradan müttefikinin yanında yer almayı seçti. Bunun nedeni Kuzey Irakdaki boşluğu doldurmaktı. İrana uygulanan ambargolara sessiz kalamayan Türkiye Batıyla İran arasında arabulucu rolünü oynayarak İranın 2016-da üzerindeki ambargoları kaldırmasında mimar rolünü oynadı. Türkiyenin bölge ülkeleri arasındaki en dikkatli olduğu ilişkileri İsrailledir. İsrail bölgenin en güçlü hamisi olan, saygın kalitedeki askeri gücüne sahip, Türkiye gibi NATO üyesi, ABD-nin ihraç ettiği demokrasiyle yönetilen, Batının en sadık müttefikisi olan ülkesidir. Batıyla yaklaşma, bölgedeki düzensizliğin giderilmesi, Ortadoğunun tüm sorunlarının çözülmesinde iki ülkenin işbirliği yapması gerekir. İsrail Gazzede uyguladığı politikaya sert tepkiler vermesi, Osmanlının Halife statüsünü bir varis olarak uygulamak amacıyla Arap ülkelerini müdafaa etmesi Türkiyenin bölge halkları tarafından sevilmesine neden olmuştur. İs-

railin politikasının sert şekilde eleştirmesine karşın İsrail Türkiye'nin parçalanmasını isteyen politika izlemiş, gizli şekilde PKK terör örgütünü destekleyerek hayali "Kürdistan"ı yaratmak isteyenlerin yanında olmuştur. Bunca problemlerinin olmasına rağmen Ortadoğunun büyük perspektifleri vardır. Bölgenin enerji rezervleri dünya enerjisinin 65.3% -dir. Ülkelerarası sorunlar çözülmek için bölgeye uzak ülkeler yerine, bölge ülkeleri, ikili veya Organizasyonlar şeklinde kararlar alıp onların yürürlüğüne dikat etmelidirler. Bölgedeki istikrarsızlığın diğer ülkelere karışmadan önünü kesmeli, istikrarsızlığın nedeni olan dinlerarası savaşa son verecek politikalar izlenmelidir. Bölgenin büyük petrol rezervlerine sahip olması petrolden elde edilen gelirin diğer alanlara yatırılmasına - Batı kalitesindeki eğitim, tıp sisteminin düzenlenmesine yardım edebilir. Bölgenin bir diğer sorunu demokrasi sorunudur. Sorunun giderilmesinde Türkiye'nin ve İsrailin üzerine büyük iş düşüyor. Bu ülkeler beraber hareket etmeli, her ülkenin sorunlarına kendi sorunu gibi hassas yaklaşmalıdır. Sorunları çözerken uluslararası hukuka, ülkeye, o ülkenin vatandaşlarına saygın davranılmalıdır. Terör örgütlerine karşı birlikte mücadele etmeli, teröre destek veren ülkeler desteği durdurmalıdır. Terörle mücadele eden Türkiye'ye mali ve askeri destek vermedirler. Yalnız bundan sonra "yurtta sulh, cihanda sulh" içerisinde yaşayabiliriz.

KAYNAKÇA

1. Ali Çevik - Ortadoğu denkleminde İrak Türkiye ve ABD
2. Barış Adıbelli - Doğu Batı yolayrımında İran, ideoloji, devlet ve dış politika
3. Baskın Oran - Türk dış politikası 3.cilt
4. Bedirhan Doğan - İŞİD Gerçeği
5. Ersoy Önder - İranın nükleer programının analizi ve Türkiye
6. Fahir Armaoğlu - XX yüzyıl siyasi tarihi
7. H. Çomak C. Sancaktar - Ortadoğu Analizi
8. Oral Sander - Siyasi tarih 1918-1994
9. Serkan Yenal - İsrailin penceresinden Irak savaşı

10. <https://tr.boell.org/tr/2014/06/16/tuerkiyenin-ortadogu-politikasi-ve-yeni-cografya-algisi-yayinlar> (29.04.2016)
11. <http://www.sorubak.com/blog/korfez-savasi-ve-turkiyeye-etkileri.html> (29.04.2016)
12. <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=1966> (29.04.2016)
13. <http://m.sabah.com.tr/galeri/dunya/10-soruda-iran-ambargosu> (29.04.2016)

Ali ÇIRAK
Bakü Devlet Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü, III kurs tələbəsi
E-mail: ali.cirak@mail.ru

50 YILLIK YENİ TÜRK GELİŞİM POLİTİKALARI

Elmi rəhbər:Sevinc RUİNTƏN
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Anahtar kelimeler: Dünya liderliyi, Ekonomik Kalkınma, Milli Sermaye, yeni sistem

Her ülke, her millet ve her toplum, varlığını sürdürebilmek için kendi ideolojileri, milli menfaat ve çıkarları doğrultusunda mücadeleye girmek ve uluslar arası düzeydeki bu mücadelede güç dengelerini elinde bulundurmamak veya başlıca güç dengelerinden birisi olmak çabası içerisindedir.

Bu mücadele elbette bütün ülke ve milletler için haklı bir durumdur. Lakin bir ülke, kendi milli menfaatlerinin de ötesinde, sömürge ve baskıcılık anlayışı ile başka bir ülkeyi zayıflatmak, çökertmek ve onu himayesi altında bir sömürge beldesi haline getirmek amacıyla ise ve bu amacı işlevsel bir nitelikte yıkıcı, bölücü ve çökertici faaliyetlerle destekleyip uygulamaya koyuyorsa, yani hedef olarak gördüğü bir ülkeyi yok etmek ülküsüyle politikalar

üretiyorsa, bu milli mücadeleden çıkılıp, kasıtlı bir saldırı mekanizmasına dönüldüğünün göstergesidir.

Özellikle, başta İngiltere olmak üzere, sömürgeci Batılı Devletler “Bölücülük ve Yıkıcılık” taktiğini uygulamaktan asla vazgeçmemektedirler. Nitekim İngiliz Politikacısı Sir John Strachey şöyle demiştir. “Hâkim olmak ve bölücülüğü sokmak için yapılacak her şey, hükümetimizin siyasetine uygundur”.

Hedef gördükleri ülkelerin milli birlik ve bütünlüğünü parçalayıp, ekonomik ve siyasi yönden çökertmeyi politikalarına temel yapan dış güçler, toplumları bölmek, kültürel, bilimsel ve insani gelişimlerini durdurup, ülkesel ve toplumsal kalkınmalarını engellemek için Enformatik Cehalet ile hedef ülkeleri istedikleri yönde yönlendirirken, Kültür Savaşı ile milli kültürlerini tahrip edip, Ekonomik Savaş ile ekonomilerini çökertmekte, Diplomatik Savaş ile dış politikalarını etkisiz kılmakta, Psikolojik Harp ile de mücadele azimlerini kırarak, teslim olmalarını hedef almaktadırlar. Bu savaş “İdeolojik Savaş” olarak da bilinmektedir.

California Üniversitesi İletişim Profesörü Herbert Schiller’e göre; hedef ülkelerde enformatik cehalet, kültür savaşı ve psikolojik harp genel olarak birlikte yürütülür. Bir olay, ya da medya aynı anda hem enformatik cehalet, hem kültür savaşı hem de psikolojik harp etkisi yapabilir. Hedef ülkelerde enformatik cehalet ve kültür savaşı kesintisiz, psikolojik harp ise gerektiğe uygulanır.

Türk milletine uygulanan kültür emperyalizminin kökeni 1839 yılına kadar dayanmaktadır. Batı’nın kültür emperyalizmini devam ettiremediği yıllar; 1922-1938 yılları arasındır, yani Atatürk Türkiye’si. Yaklaşık 16 yıl süren Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki dönemde, Batı’lı güçler Türkiye Cumhuriyeti hudutları içerisinde hiçbir yıkıcı, bölücü ve gelişim durdurucu faaliyette bulunamamış, Türkiye Cumhuriyeti’nin gelişim ve kalkınmasını engellememişlerdir. Lakin 1938’den sonra Batı’nın kültür emperyalizmi devam etmekle kalmamış, buna ayrıca komünist kültür emperyalizmi de eklenmiştir.

Türkiye'deki Komünist kültür emperyalizminin öncülerinden, zamanın Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, kurulan Köy Enstitüleri aracılığı ile okullarda milli kültürden tamamen uzak eğitim yaptırmış, Türk çocuklarının milli tarihe ve milli değerlere yabancı olarak yetiştirilmesini hedef almıştır. Bu felaket CHP'de komünizme karşı olanlar tarafından fark edilince, Hasan Ali Yücel 1946 yılında Milli Eğitim Bakanlığı görevinden uzaklaştırılmış, 1954 yılında ise Köy Enstitüleri kapatılmıştır. 1940-1954 yılları arasında verilen milli kültüre aykırı eğitimin etkisi sonra da devam etmiş, 1961 Anayasa'sı ile Türkiye Cumhuriyeti'nde yeni bir dönem başlamıştır. 1961 Anayasasındaki boşluklardan hareket eden dış güçler, Türk milletini kısa zamanda kamplara bölerek, ülkede anarşi ve terör faaliyetlerini başlatmış ve Türkiye'nin gelişim-ilerleyiş sürecine büyük darbe vurmuşlardır.

Bir ülkenin yüksek medeniyet seviyesine çıkması ve gerek teknolojik, gerekse ahlaki olarak ilerlemesi için şart olan en önemli unsurlardan birisi eğitimidir. 1839 Tanzimat Fermanı'ndan sonra Batılılar, Milli Eğitimimize müdahale etmeye başlamışlardır. Bu müdahale yine sadece 1922-1938 yılları arasındaki Atatürk'ün liderliği döneminde uygulanamamıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün, 1938 yılında vefatını fırsat bilen dış mihraplar, en kısa zamanda yeniden harekete geçmişlerdir.

Milli Eğitim hususunda Türkiye'nin geçmişteki en yetkili bilim adamı Prof. Dr. Oktay SİNANOĞLU, 1945 yılında Amerika ile yapılan Eğitim anlaşmasına göre, Türkiye'de Milli Eğitim'i programlamak üzere kurulan 8 kişilik ortak eğitim kurulunun 4'ünün Türk, 4'ünün Amerikalı üyeden ibaret olduğunu, ancak kurul başkanının 2 oy hakkı bulunması sebebiyle, Türk Milli Eğitiminin 1945'ten bu yana Amerikalıların dediklerine göre çalıştığını ifade etmiştir.

Görüldüğü üzere 1938 yılından, yani Mustafa Kemal Atatürk'ün Vefatından hemen sonra gerek Milli Eğitim, gerek yönetimdeki Bakanlıklar, gerekse de ülkenin gelişiminden sorumlu pek çok kurum ve kuruluşlar yabancılar tarafından ele geçirilmiştir. Bunun adı açıkça savaştır. 1980'li yıllardan sonra başlayan terör

olayları, yıllarca soğuk olarak yapılan bu savaşın, sıcak savaşa dö-
küldüğünün ve onlarca yıldır alt yapısı hazırlanan yıkım projesi-
nin başlatıldığının en aydın göstergesidir.

Ülkemiz üzerindeki bölücü ve yıkıcı akınlar; bir yandan te-
rör, bir yandan yabancı sermaye istilası, bir yandan medya, diğer
yandan ise enformatik cehalet, kültür emperyalizmi ve psikolojik
harp ile daha da korkunç bir hal almıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin
bu kötü vaziyetten kurtuluşunun tek yolu ise 1922-1938 yılları
arasındaki Atatürk politikalarına dönmek ve bu politikaları mo-
dern dünya düzenine uygun biçimde geliştirerek, “Yeni Türk Geli-
şim Politikaları” oluşturmaktır.

Geliştirilen bu yeni politika; Türkiye Cumhuriyeti'nin önce
tam samimi ortaklar ile yarı milli, daha sonra tek başına tam milli
gelişimini ve ilerleyişini hedef almaktadır. Yazılacak makale ise
Türkiye'nin 2020-2071 yılları arasını kapsayan 50 yıllık “Yeni
Türk Politikası” oluşumunu kapsayacak, Teknoloji, Eğitim, Kal-
kınma, Askeri, Siyasi Ve İdeolojik konuları kapsayan Politikalar,
sistematik biçimde sınıflandırılarak anlatılacaktır. Yeni Türk Poli-
tikası'nın amacı, 1071 Malazgirt Savaşı ile Türk'lerin Anadolu'yu
yurt edinmesi ve Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi'ni oluşturduk-
ları zamandan tam 1000 yıl sonra, 2071 yılında, gelişmiş, ilerle-
miş ve ekonomi de tam bağımsız Türkiye ile Yeni Türk Cihan
Hâkimiyeti Mefkûresi'ni (Yeni Türk Dünya Hâkimiyeti Projesi)
başlatmaktır.

KAYNAKÇA

- 1.Rabi BAŞTÜRK. *Sessiz Savaş*. İstanbul, Kumsaati Yayınları, 2005.
2. Prof.Dr.Adem ÜZÜMCÜ. *İktisadi Büyüme*. İstanbul, Beta yayım evi, 2015
3. Prof.Dr.Haydar BAŞ. *Milli Ekonomi Modeli*. Bakü, Ayyıldız Matbaa, 2005.
4. Doç.Dr.Necdet EKİNCİ. *Siyasal İletişimin Temelleri*. İstanbul, Gece Kitaplığı Yayınları. 2016.
5. Yalçın KÜÇÜK. *Planlama, Kalkınma ve Türkiye*. İstanbul, Tekin Yayınevi, 1985.

Qəzənfər KƏRİMOV

Bakı Dövlət Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və İqtisadiyyat fakültəsi,

III kurs tələbəsi

Email: qezenferkerimov@gmail.com

Bəyim AĞASI

Bakı Dövlət Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və İqtisadiyyat fakültəsi,

III kurs tələbəsi

TÜRK KÜLTÜRÜNƏ BAXIŞ

Elmi rəhbər: Sevinc RUINTƏN

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: türk kultürü, türk gelenekleri, türk mutfaqı, türk müziği

Türk kultürü çok eski ve köklü bir kultürdür, hem göçebe hem de yerleşik özellikler taşır, karasal özelliklerin etkisinde kalmıştır. Yayılış alanının coğrafi konumu nedeniyle birçok kultürden etkileneş ve bu kultürleri etkilemiştir. Dedelerin adları genellikle to runlara verilir. Pek çok yörede her adın bir sıfatı vardır. Türk ahla kı yiğitlik, kahramanlık üzerine kuruludur. Alp ve gazilikten, yük sek karakterli ve temiz kalpli, korkusuz, inanç ve irfanlı, milliyet perverliktir. Ayrıca cesaret, onur, gurur, şeref, misafirperverlik, dürüstlük ve merhamettir. Türk kultürünün (Türkiye türklerinin) ocağı yani ilk ortaya çıktığı bölge Orta Asya'dır. (Bu bölge; ku zeyde Sibirya, güneyde Himalayalar, doğuda Kingan Dağları ve batıda Hazar Denizi ile çevrelenen geniş bir bölgedir). Türkler, çe şitli bölgelere göç etmişlerdir. (Bu göçler sonucunda Türk boyları nın önemli bir bölümü Anadolu'ya gelmiş ve yeni kultürlere kom şu olmuşlardır. Bu kultürler; İslâm kultürü, Yunan kultürü ve İran - Pers kultürüdür). Türkler, tarih boyunca asla esaret altında yaşa mayı kabul etmemiş ve 16 bağımsız devlet kurmuş bir millettir. Türklerin İslâmiyet ile şekillenen karakterinin en dikkat çeken özel

liği, haksızlığa ve zulme karşı olan tepkisidir. Türk halkı, tarih boyunca birçok imparatorluklar ve süper devletler kurmuş, üç kıtaya nizam vermiştir. Tarih sahnesinde Müslüman Türkler hemen her dönemde, yönetici vasıflarıyla boy göstermişler, adaletli ve merhametli yönetimleriyle örnek teşkil etmişlerdir. Farklı kültürlere ve inançlara sahip, farklı dilleri konuşan birçok milleti aynı bayrak altında ve büyük bir hoşgörü çerçevesinde sevgi ve saygı hudutları içinde yaşatabilmişlerdir. Orta Asya'daki göçebe hayat tarzından kalma Türk kültür simgelerini günümüzde de görmek mümkündür. Çadır, at, halı ve kilim dokumacılığı o dönemlerden günümüze ait simgelerdir. Ancak daha sonraları Orta Asya'dan çeşitli bölgelere göç eden Türkler yerleşik hayata geçerek şehirler ve devletler kurmuş ve yerleştikleri bölgelerde pek çok sanat eserleri yapmışlardır. Köprüler, çeşmeler, kervansaraylar, hanlar, hamamlar, camilere yüzyıllar öncesinde yapılmış eserlere günümüzde de rastlanabilmektedir. Dünyanın en eski yerleşim bölgelerinden biri olan Anadolu, binlerce yıllık geçmişi ve tarihinde var olan bir çok farklı kültürün etkisiyle ender görülen kültürel zenginliğe sahiptir. Bu öylesine bir zenginliktir ki, birbirine çok yakın yerleşim bölgelerinde bile bu zenginliğin yarattığı kültürel farklılıkları görebiliriz. Şehir ve kasabalarda bir şenlik havası içinde kutlanan bu bayramların askeri geçitler, fener alayları vb. "resmi" gösterilerinde gelenek olan tek öge seğmenler, zeybeklerin özel kıyafetleriyle gösterilere katılmalarıdır. Halk oyunları düğünlerde, nişanlarda, askere uğurlamada, yaylaya çıkış ve inişte, doğumda, dini ve milli bayramlarda, kazanılan zaferin sonucunda, ferfene, barana, sıra gezmesi, yaren sohbeti gibi toplantılarda oynanmaktadır. Oyunlar genellikle oyun oynamaya elverişli açık alanlarda oynandığı gibi kapalı yerlerde oynanır. Genel kültürel yapıdaki bu zenginlik doğal olarak müzik kültürümüze de yansımaktadır. Türkiye coğrafyasında oluşmuş ve yaşayan "müzik türlerini" genel bir yaklaşımla üç başlık altında toplayabiliriz: Geleneksel, çağdaş ve popüler müzik. Geleneksel Türk El Sanatlarını; halıcılık, kilimcilik, cicim zili, sumak, kumaş dokumacılığı, yazmacılık, çinicilik, seramik-çömlek yapımıcılığı, işlemecilik, oya yapımıcılığı, deri işçiliği, müzik aletleri yapımıcılığı, taş iş-

çiliği, bakırcılık, sepetçilik, semercilik, maden işçiliği, keçe yapım-cılığı, örmecilik, ahşap ve ağaç işçiliği, arabacılık vb. sıralanabilir. Geleneksel el sanatlarımızdan dokumaların hammaddeleri yün, tiftik, pamuk, kıl ve ipekten sağlanmaktadır. Türk mutfağındaki çeşit zenginliği bir çok etkene bağlıdır. Kısa bir ifadeyle orta Asya ve Anadolu topraklarının sunduğu ürünlerdeki çeşitlilik, uzun bir tarihsel süreç boyunca birbirinden farklı birçok kültürle yaşanan etki-leşim, Selçuklu ve Osmanlı gibi imparatorlukların saraylarında ge-lişen yeni tatlar, mutfak kültürümüzün yeni yapısını kazanmasında rol oynamıştır ve tanınmasına nail olunmuştur.

КАЙНАКСА

1. <http://turk-kulturunun-ozellikleri.bunedir.org>
2. Prof. Dr. Tuncer Baykara- “Türk Kültürü”
3. İbrahim Kafesoğlu – “Türk Milli Kültürü”
4. Şerafettin Turan – “Türk Kültür Tarihi”

VI Bölmə

RUS DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ

Инсафали САМЕДОВ

*Бакинская Высшая Школа Нефти,
Химическая Инженерия, IV курс
E-mail: samedov.insaf@gmail.com*

ПОЗИЦИЯ ОСМАНСКОЙ ИМПЕРИИ В ДОПОЛНИТЕЛЬНОМ ТАЙНОМ СОГЛАШЕНИИ БРЕСТ-ЛИТОВСКОГО МИРНОГО ДОГОВОРА МЕЖДУ ГЕРМАНИЕЙ И СОВЕТСКОЙ РОССИЕЙ

Научный руководитель: Элемдар ШАХВЕРДИЕВ
доцент Бакинского Государственного Университета

Ключевые слова: Германия, Турция, Советская Россия, Азербайджан, Брест-Литовский мирный договор

Брест-Литовский мирный договор был подписан 3 марта 1918 года между уполномоченными представителями РСФСР

(Советской России) и союзом Центральных Держав, куда входили Германия, Австро-Венгрия, Османская Империя и Болгарское Царство. Советская Россия (ранее вступившая в Первую мировую войну Российская Империя) потерпела поражение и была вынуждена принять и подписать данный мирный договор, который в той или иной степени был составлен не в пользу большевиков. РСФСР должна была провести полную демобилизацию своей армии, перевести свои военные суда в русские порты или разоружить их, а также очистить от русских войск и Красной гвардии такие территории, как Финляндия, Эстляндия, Лифляндия, Украина, Восточная Анатолия и другие, принадлежавшие ранее Российской Империи или захваченные ею во время войны, территории. Самым важным для этой исследовательской работы является пункт, который повествует о согласии со стороны России убрать свои войска из захваченных во время войны округов Восточной Анатолии. Более того большевики должны были отказаться от участия в Трабзонской конференции, где решались многочисленные вопросы, непосредственно связанные со странами Южного Кавказа. Данный договор был сильно раскритикован многими государствами и не признан державами Антанты, которые незамедлительно приняли определённые меры по отношению к этому.

Однако, далеко не всем известно, что в августе того же года Германия, которая предвидела неизбежность поражения второго рейха в первой мировой войне, смогла договориться с Советским правительством о дополнительных соглашениях Брест-Литовского мирного договора в условиях строжайшей секретности. Дополнительные соглашения носили не только политический, но и экономический характер, включая так же территориальные вопросы. Тем самым, РСФСР должна была признать независимость таких стран, как Грузия и Украина, и воздержаться от притязания на Эстонию и Ливонию, отдавать четверть производимой в Баку продукции Германии и многое другое. Германия, в свою очередь, обязалась вывести войска из

окупированных российских территорий, уступить контроль над Баку большевикам и не помогать антироссийским сепаратистским движениям. Тем не менее, интересным остаётся тот факт, что Германия предприняла определённые шаги, которые не соответствовали планам и амбициям, его как оказалось, недавнего союзника в первой мировой войне, Османской Империи. Она взяла на себя полномочия не только не совершать поддержку третьей стране в военных действиях на Кавказе, то есть Турции, которая имела определённые планы здесь, но и обещала воспрепятствовать любой стране, совершать военные действия рядом с Баку. Естественно, Турция не могла предвидеть такого недружелюбного шага со стороны своего «союзника», ведь все Гер­мано-Советские соглашения происходили в тайне и были открыты только спустя 8 лет. Именно, это событие содействовало изменению отношений между Германией и Османской Империей после первой мировой войны и способствовало принятию определённых решений со стороны Турции по отношению к действиям на Кавказе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Audrey L. Altstadt, “The Azerbaijani Turks: Power and Identity under Russian Rule, Hoover Institution Press; First Edition. hc and pub published simultaneously edition (April 1, 1992).
2. Е.Ф.Лудшувейт, «Турция в годы Первой Мировой войны 1914-1918 гг., изд. Московского университета 1966.

Джахангир АЛИЕВ
*Бакинская Высшая Школа Нефти,
Факультет инженерии по нефти-газу,
студент III курса
E-mail: cahangir.aliyev93@gmail.com*

РОЛЬ ОСМАНСКОЙ ТУРЦИИ В ДОСТИЖЕНИИ НЕЗАВИСИМОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНСКИМ ГОСУДАРСТВОМ В 1918 ГОДУ

Научный руководитель: Алемдар ШАХВЕРДИЕВ
доцент Бакинского Государственного Университета

Ключевые слова: освобождение Баку, Кавказская исламская армия, Азербайджанская Демократическая Республика, Османская империя, Нури паша

Освобождение Баку 15 сентября 1918 года - символ братства между турецким и азербайджанским народами.

15 сентября широко отмечается как день освобождения Баку Кавказской исламской армией, возглавляемой турецким генералом Нури пашой. Эта дата является, пожалуй, самым ярким символом братства между турецким и азербайджанским народами.

Молодая Азербайджанская Демократическая Республика (АДР), первая на мусульманском Востоке, была провозглашена 28 мая 1918 года в Тбилиси, но, тем не менее, первое азербайджанское правительство в течение некоторого периода из-за русско-армянского беспредела, учиненного в Азербайджане, не могло переехать в Баку и расположилось в Гяндже.

4 июня был подписан договор о дружбе между Османской империей и Азербайджанской Республикой. Включение в договор пункта о военной помощи на деле означало, что бесчинствующие в нагорной части Карабаха армянские банды бу-

дут ликвидированы, и в Баку, очищенном от иностранных врагов, воцарятся спокойствие и безопасность.

В соответствии с договором для помощи Азербайджанской республике были направлены две дивизии турецкой армии: 5-я, а затем и 15-я, общей численностью до 15 тысяч человек. Сначала прибыла 5-я дивизия, считавшаяся одной из лучших в турецкой армии. За оборону Дарданелл в период 1-й мировой войны она получила наименование Чанагкалинской. В конце мая 1918 года турецкие войска вступили в Елисаветпольскую губернию и начали стягиваться к Елисаветполю (Гянджа), куда прибыл и их штаб во главе с Нури пашой. Азербайджанское население с большой теплотой и радостью встретило союзные турецкие войска.

16 июня 1918 года в Елисаветполь из Тифлиса переехало правительство Азербайджанской Республики. Союзные азербайджанские и турецкие войска были объединены в Кавказскую исламскую армию, командование которой было возложено на Нури пашу. При штабе Нури паши было организовано Управление гражданской частью во главе с его политическим советником Ахмед бекком Агаевым. В июне 1918 года турецкие войска под командованием Кязим Карабекир паши заняли Нахчыван. На Кюрдамирском фронте 16-18 июня состоялись первые бои у селения Карамарьям. Здесь сражался 10-й турецкий полк. Противнику удалось захватить Карамарьям. 19 июня на фронт был направлен отряд азербайджанских аскеров, состоявший из 600 человек. Затем прибыл отряд азербайджанских добровольцев из Далляра и Дзегамы. 30 июня советские войска были отброшены на свои исходные позиции - к востоку от Карамарьяма. Победа Кавказской исламской армии в сражении под Гейчаем явилась поворотным пунктом в ходе вооруженной борьбы за воссоединение Азербайджана, освобождения Баку. 10 июля турецкие и азербайджанские аскеры освободили Кюрдамир. А 14 июля турецкий полк с боем занял станцию Керар.

В накаленной до предела политической атмосфере в Баку 25 июля 1918 года состоялось заседание Бакинского Совета, на котором в результате голосования было принято решение о приглашении английских войск в Баку. Большевистская власть в Баку пала.

1 августа сформировалось правительство «Диктатуры Центрокаспия и Президиума Временного Исполнительного комитета Совета рабочих и солдатских депутатов». 4 августа 1918 года в Баку высадился первый британский отряд под командованием полковника Стокса, прибывший на военном транспорте из иранского порта Энзели. Англичане высадились 9-17 августа силами намного меньше того, что ожидалось и даже слабее сил Красной Армии.

Решающий штурм города Кавказской исламской армией начался утром 15 сентября. К концу дня англичане на своих кораблях беспорядочно покинули Баку. Вслед за ними бежали члены Диктатуры и десятки тысяч армян. Освобождение столицы стало после 28 мая 1918 года в жизни Азербайджана вторым важным событием: правительство Азербайджана в полном составе переехало в Баку.

ЛИТЕРАТУРА

1. Азербайджанская Демократическая Республика (1918-1920). Армия. (Документы и материалы). Баку, 1998.
2. Мехман Сулейманов. Кавказская исламская армия и Азербайджан. Баку, 1999.
3. Кадишев А.Б. Интервенция и гражданская война в Закавказье. М.: Наука, 1960.

Гумру МАМЕДОВА

Бакинский Государственный Университет,

Исторический факультет, III курс

E-mail: gumru20@gmail.com

ВОПРОС О ПРОЛИВАХ В СОВЕТСКО-ТУРЕЦКИХ ОТНОШЕНИЯХ (1945-1953)

Научный руководитель: Ситара МУСТАФАЕВА

Доктор философии по истории,

преподаватель Бакинского Государственного Университета

Ключевые слова: Турция, СССР, Потсдамская конференция, Черноморские проливы, послевоенная обстановка

Во внешней политики России, начиная с начала XIX века особое место занимал “восточный вопрос”. СССР не было исключением. Территориальные претензии Советского Союза к Турции имели место ещё в период между двумя мировыми войнами. С началом II Мировой войны этот вопрос принял новую окраску. Взоры держав-победителей обратились на Восток. После неоднократных обращений армянской делегации, возглавляемой А.Саркисяном и Г.Арутиновым, советское руководство, наконец, занялось подготовкой мероприятий, направленных против Ирана и Турции. Положение последней к этому времени было крайне тяжёлым.

Состоялись встречи между народным комиссаром иностранных дел В.Молотовым и турецким послом С.Сарпером. Территориальные требования СССР к Турции носили характер шантажа и политического давления.

22 июня 1945 года С.Сарпер официально отверг все советские предложения. После этого Турция приступила к планомерной работе по защите своих позиций сперва с помощью Англии, затем США. Британское правительство 18 июня об-

ратилось к правительству США с просьбой обратить внимание на политику СССР, не соответствующую решениям Крымской конференции, а потому накануне Потсдамской конференции необходимости выработать совместную англо-американскую линию поведения. Правительство США также не сидело сложа руки: различные учреждения США занялись вопросом Проливов и отношением к Турции и подготовили несколько меморандумов, отражавших позицию США.

Три дня спустя после открытия конференции в Потсдаме, 20 июля, В.Молотов ответил на британскую ноту от 7 июля по турецкому вопросу. Молотов прекрасно понимал, что турецкий вопрос не будет разрешён с первой попытки.

22 июля турецкий вопрос был официально вынесен на шестое заседание Потсдамской конференции под председательством президента Г.Трумэна. Была обсуждена важность проблемы Черноморских проливов. Советская делегация представила британской и американской стороне предложения, включавшие отмену международной конвенции в Монтрё об установлении режима проливов, размещении советских военных баз в Дарданеллах, присоединение восточных турецких провинций – Карса и Ардагана к СССР.

Позиция И.Сталина не была поддержана партнёрами, ибо ущемлялись права “не воевавшей на стороне фашистской Германии” Турции. Требования советского руководства не были включены в заключительное решение конференции. Стороны обещали лишь пересмотр “ненавистной СССР” конвенции Монтрё.

По окончании Потсдамской конференции в НКВД СССР 18 августа был разработан специальный документ “К советско-турецким отношениям”. В документе было отмечено важное значение Черноморских проливов для Советского Союза, нежели Панамского канала для США.

Позже, с выдвижением иранского вопроса на первый план, давление СССР на Турцию было заметно ослаблено. Однако, это ещё не означало решение турецкого вопроса. СССР не от-

казывалось ни от своих территориальных требований, ни от совместного контроля над проливами.

20 августа МИД Турции вручил послам США и Великобритании ноту, в которой была выражена возможность согласия Турции на интернационализацию управления Проливами при условии, если США дадут гарантии охраны района Проливов от СССР и свободного прохода судов, сохранения суверенитета Турции. Однако, точного ответа от правительства США получить не удалось. Откладывая обсуждение ноты, США всё же вынесло турецкий вопрос на очередное обсуждение, послав Великобритании собственную ноту. Англичане были возмущены тем, что теперь для прохода английских военных кораблей в Черное море приходилось спрашивать разрешения у бывших противников – Болгарии и Румынии.

Позиция СССР оставалась неизменной вплоть до 1953 г. Только после смерти И.Сталина СССР был вынужден отказаться от своих претензий на проливы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Поцхверия Б.М. Советско-турецкие отношения и проблема Проливов накануне, в годы Второй мировой войны и послевоенные десятилетия // В кн.: Россия и Черноморские проливы (XVIII–XX столетия). М., 1999
2. Печатнов В.О. Сталин, Рузвельт, Трумэн: СССР и США в 1940-х гг. Документальные очерки. М., 2006
3. Дж.П.Гасанлы. СССР–Турция: от нейтралитета к холодной войне (1939–1953). М., 2008

Лейла НАДЖАФОВА

*Азербайджанский Университет Языков,
Факультет «Регионоведение и
Международные отношения», I курс
E-mail: leila_najafova@mail.ru*

АТАТЮРК

Научный руководитель: Гюлара КЕРИМОВА
преподаватель Азербайджанского Университета Языков

Ключевые слова: Мустафа Кемал Ататюрк, отец народа, главный архитектор Турции, великий спаситель, турецкий народ

«Ататюрк» в переводе с турецкого означает «отец народа», и это в данном случае не преувеличение. Человека, носившего эту фамилию, по заслугам именуют отцом современной Турции.

Мустафа Кемаль Ататюрк - главный архитектор Турции, который заложил основы современной мысли и демократичной системы управления. Мустафа Кемаль Ататюрк – великий турок, великий человек. Он научил турецкий народ не только обороне, он научил турецкий народ любви. Поэтому весь турецкий народ всегда вместе с ним, на показанном им пути. Этот человек, которого весь мир принял как гения, он имел гениальные ответы на все вопросы. Никто не мог знать его мысли заранее. Мустафа Кемаль Ататюрк был человеком, который в зависимости от ситуации мог принимать самые лучшие решения.

Ататюрк был врагом империализма и насилия, сторонником позитивных мыслей, современной цивилизации, социального правового государства и прав человека. Он был лидером народа, который жаждал свободы. Ататюрк своими словами: «Мир на Родине - мир во всём мире», - стал самым великим примером миролюбия и цивилизованности.

Великий полководец на полях сражений, великий сторонник мира, демократии, свободы, национального суверенитета и независимости, Мустафа Кемаль Ататюрк завещал республику молодежи и показал ей современные ценности, которые заключаются в знании и науке. Самый большой идеал его состоял в том, чтобы увидеть турецкий народ образованным, экономически сильным.

Турецкий народ научился у него воле, победе и вере в себя. Турецкий народ, продолжая своё движение по показанному им пути, будет всегда успешным.

Ататюрк представлял весь турецкий народ. Его наставления стали светом в самые тёмные времена жизни народа. Начиная освободительную войну, он взял самую сильную черту народного характера - веру, с которой он и победил.

Он был гениальным полководцем, великим реформатором и государственным лидером. Мустафа Кемаль Ататюрк стал символом вдохновения не только для турецкого народа, но и для всего человечества. Сделанное и сказанное Ататюрком, является символом высокого патриотизма, глубоких мыслей и понимания жизни. Реформы выдающегося государственного деятеля Турции Мустафы Кемалья Ататюрка позволили полуразрушенной войной стране, находящейся под бременем султана и всецело зависящей от религиозных исламских деятелей, превратиться в процветающее буржуазное государство, ориентирующееся на европейские нормы и стандарты, имеющее достаточно развитые промышленность и сельское хозяйство и являющееся безусловным лидером среди стран исламского мира.

Турецкий народ в лице Ататюрка нашёл спасителя, которого ждал два столетия. Сделанное всё Ататюрком можно сформулировать, одним словом: «Спасение». Эта мысль лежит не только в умах просвящённых людей, это полностью осознаёт турецкий народ - всё, что особенно свято чтится народом, когда Мустафа Кемаль Ататюрк руководил страной.

Турецкий народ является завоевателем и владыкам двадцатого столетия, потому что самый великий человек (Мустафа Кемаль Ататюрк) родился, именно, у этого народа.

Если бы Мустафа Кемаль Паша не начал свою борьбу, то сегодня не было бы турецкого государства. На территории Анатолии, которая была в опасности, на западе, на востоке и на юге начались освободительные движения, которые были начаты под воздействием патриотических чувств народа. Паша Мустафа Кемаль объединил эти слабые центры народного сопротивления, и, создав мощный народно-освободительный фронт, освободил государство. Ататюрк – великий спаситель!

Ататюрк умер 10 ноября 1938 года в возрасте 57 лет. Его ранняя смерть стала трагедией для Турции. «Видеть меня - это не значит видеть моё лицо. Если вы понимаете мои чувства и мысли, это значит, что вы видите меня. Этого ДОСТАТОЧНО», - Мустафа Кемаль Ататюрк.

ЛИТЕРАТУРА

1. Atatürkün soylev ve demecleri, İstanbul, 1945
2. Пашаева Г. А. «Великий человек, которого потерял мир» о Мустафе Кемале Ататюрке, Баку, 2010
3. <http://www.ataturk.az>
4. <http://www.azerbaijan-news.az>
5. <http://www.azertag.az>

VII Bölmə

İNGİLIS DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ

Seyran SHARBATOV

Baku Higher Oil School

Chemical Engineering, 4th year student

E-mail: seyran.sherbetov@gmail.com

THE ROLE OF OIL FACTOR IN THE STRATEGIC PARTNERSHIP BETWEEN AZERBAIJAN AND TURKEY

Academic advisor: Alemdar SHAHVERDIYEV

Lecturer of Baku Higher Oil School

Keywords: Oil, partnership, consumer, SOCAR, energy

As a country Turkey is an energy consuming country, which market's demand is supplied by imports. In order to ensure economic growth continuation, the country should find reliable energy imports at affordable prices. Although as all energy consuming states, Turkey is trying to diversify their energy supply, but also they are looking for reliable and reach supplier in order to provide energy security which is a energy strategy. Another point is that in terms of geological location the country is located is a such position that many strategic energy routes are passing through the country which makes it transit country. If Azerbaijan's energy resources and geological position is considered these two counties are potential energy partnership.

After designing oil strategy and The Contract of the Century, genius leader of Azerbaijani nation Heydar Aliyev chose Turkey as main energy partnership. Historical bonds between two countries enabled us to build our oil strategy with Turkey in deep strategic partnership

After the 1994's contract during decade Turkey became the main transit country of the Azerbaijani oil. As the best examples to these Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) Oil Pipeline and Baku-Tbilisi-

Erzurum (BTE) Natural Gas Pipeline can be shown. These pipelines are considered as a part of the East-West Energy Corridor.

Nowadays, Turkey-Azerbaijan energy partnership shines with the Trans-Anatolian Gas Pipeline (TANAP) project which is a part of the Southern Gas Corridor. By realizing this project, Shah Deniz II field gas will be delivered to Europe which is deadly important for Europe in order to decrease gas dependency of Russian gas. Moreover, Turkey is very keen on the realizing TANAP, because 6 bcm of the pipeline will be given for the domestic needs of local Turkish market. In terms of Azerbaijan, it is the safest and reliable way of providing our gas to Europe.

Furthermore subsidiary of The State Oil Company of Azerbaijan Republic (SOCAR) started to invest to Turkey's local petrochemistry section by buying Petkim petrochemical complex which is the biggest in that sector. Another mega-project of SOCAR in the country is Star Oil refinery which will make SOCAR to provide the complex with cheap and more raw material. This project is considered as a biggest project of Turkey's history. At this moment SOCAR is the top investor of Turkey market.

As it was mentioned by SOCAR Turkey's CEO, Kenan Yavuz, The Star Refinery will contribute to the Turkish petrochemical industry. After that, it will be possible to reduce Turkish petrochemical market dependency of import products such as naphtha, diesel oil, jet fuel and LPG.

As a conclusion, it can be said that energy projects of Azerbaijan in Turkey increase mutual interdependence between Turkey and Azerbaijan. This results in strong strategic partnership between two counties not only in the field of energy as well as in other sections.

REFERENCES

1. www.socar.com.tr
2. www.socarenerji.com
3. http://www.hazar.org/blogdetail/blog/increasing_energy_cooperation_between_turkey_and_azerbaijan_912.aspx

Elmira HASANOVA
*Baku State University,
Department of international relations
and economics, master I course
E-mail: elmira.hesenova@bk.ru*

TENSIONS IN TURKEY-RUSSIAN RELATIONS AND FUTURE EXPECTATIONS OF RELATIONS

Supervisor: Tarana TAGHIYEVA
deputy of associate professor at Baku State University

Keywords: Tensions in Turkey-Russian relations, economic sanctions, escalation, restoration

Relations between Russia and Turkey have been rapidly deteriorating since Turkey's downing of a Russian warplane in November 2015, but it is not only the Russian jet that makes these relations particularly difficult: a set of other contradictory interests makes the war in Syria is another bone of contention between the two countries.

The relations between Russia and Turkey have been locked in a spat over the downing of a Russian Su-24M bomber on November 24 by the Turkish Air Force's fighter jet. Ankara claims the bomber violated the Turkish air space in the area of the border with Syria. However, Russia's Defense Ministry said the Su-24M plane stayed exclusively over the Syrian territory and "there was no violation of the Turkish air space.

"President of Russia Vladimir Putin described the incident as "a stab in the back by the accomplices of terrorists" and further stated that "today's tragic events will have significant consequences including for relations between Russia and Turkey". On November 28, Russian President Vladimir Putin signed a decree on measures to ensure Russia's national security and to protect its citizens from criminal and other illegal activities and to impose

special economic measures against Turkey. In line with the decree, the Russian tour agencies and tour operators are instructed to suspend selling tours to Turkey and the government is ordered to impose a ban on chartered flights between the two countries. As well, Russia suspends employment of Turkish workers starting from January 1, 2016, imposes bans or restrictions on imports of certain goods and tightens control over activities of Turkish haulage companies. Russian football clubs were banned from signing Turkish players and discouraged from organizing winter training camps in Turkey. The day after the jet was shot down, a Russian law-maker, Sergey Mironov, introduced a bill to the Russian parliament that would criminalize the denial of the Armenian Genocide, a political move that Turkey has strongly opposed when countries like France and Greece adopted similar laws.

How will be future relations between the two countries? The future expectations this type of conflicts are as follows:

Escalation. This possibility can not be excluded so long as the chance exists of future clashes between Russia and Turkey in the Syria-Turkey border zone.

Freezing. The two sides maintain their current positions, continuing with their sharp political rhetoric but hold themselves back from actions that could further exacerbate the situation.

Warming. Ankara and Moscow, through the mediation of a closely connected country (the attempts of Azerbaijan and Kazakhstan in such a role have been reported), agree on regular contacts with a view to gradually restoring contacts at least at the level of military and diplomatic agencies.

Restoration. For this to happen, there needs to be a meeting at the highest level: Putin and Erdoğan. After such a meeting, it is possible that Moscow will announce the repeal of the sanctions imposed earlier.

REFERENCES

1. <http://www.neweasterneurope.eu/articles-and-commentary/1898-is-there-going-to-be-a-war-between-russia-and-turkey>

- 2.<http://www.russia-direct.org/opinion/four-scenarios-what-happens-next-russian-turkish-relations>,
 - 3.<http://www.russia-direct.org/opinion/russia-turkey-relations-are-slipping-chaos>
 - 4.<http://tass.ru/en/economy/845630>
 - 5.https://en.wikipedia.org/wiki/Russia%E2%80%93Turkey_relations
 - 6.<http://news.am/eng/news/309147.html>
 - 7.<http://www.mynet.com/haber/dunya/rus-uzman-turkiye-ve-rusya-savas-in-esiginde-2295163-1>
 - 8.<http://www.mynet.com/haber/dunya/rusyadan-turkiyeye-tehdit-2314978-1>
 - 9.<http://anasayfahaberleri.com/gundem/rusya-turkiye-iliskilerinde-son-durum/30149>
 - 10.http://www.bbc.com/turkce/haberler/rusya_turkiye_ucak_krizi
 - 11.<http://www.aljazeera.com.tr/konular/turkiye-rusya-iliskileri>
 - 12.<http://www.iktisadi.org/rusya-krizinin-turkiyeye-etkileri.html>
 - 13.<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/21/rusya-ile-ikinci-ucak-krizi>
 - 14.http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151204_rusya_krizin_10_gunu
 - 15.<https://otvet.mail.ru/question/97784027>
 - 16.<http://www.gazeta.ru/news/seealso/7936919.shtml>
 - 17.<http://znaniya.com/task/1097542>
 - 18.http://www.bbc.com/russian/international/2015/11/151124_russia_turkey_plane_comment
 - 19.<http://www.vesti.ru/theme.html?tid=109129>
 - 20.<http://www.vz.ru/economy/2015/11/26/780255.html>
-

Nigar HUSEYNOVA

Baku State University

Faculty of history, freshman

E mail:nikka.huseynova@gmail.com

TURKEY'S SUPPORT FOR PALESTINE

Academic advisor: Javid ALISGANDARLI

Lecturer at Baku State University

Key words: Turkey, Palestine, Israel, XXI century, support

The Israeli-Palestinian conflict is the ongoing struggle between Israelis and Palestinians that began in the mid-20th century. The conflict is wide-ranging, and the term is sometimes also used in reference to the earlier sectarian conflict in Mandatory Palestine, between the Jewish and the Arab population under British rule. It has been referred to as the world's “most intractable conflict”.

As we know for the majority of the 20th century since the inception of the new Turkish Republic, Turkey maintained minimal relations with the newly independent nation-states in the Middle East. However this politics has changed soon.

On the Palestinian problem Turkey advocates a two-state solution that would result in a viable and sustainable Palestinian state. It believes that the SC ought to take more robust action against Israel's aggressive policies towards Palestinians. This question is a central issue at both the state and society level in Turkey. Thousands of Turkish people protested the Israeli aggression against the Palestinians in Gaza in different parts of Turkey. Turkish PM Erdoğan responded to the Israeli action by labeling it an act of disrespect to Turkey and suspended Turkey's facilitating role for indirect talks between Israel and Syria. Erdoğan also initiated an intensive diplomatic campaign at the regional and international levels, utilizing Turkey's seat in the United Nations Security Council. Turkey calls for an immediate ceasefire between Israel and Hamas, and urges a compromise between Palestinian groups. Finally, the war on Gaza

will have far-reaching consequences for the future of the region as well as for Turkish-Israeli relations.

After a terrible mistake by Israeli administration which was attacking Turkish Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan blamed Israel for the human tragedy in Gaza. This response may not seem extraordinary if we remember how he criticized Israel in the same way in response to former Israeli aggressions in the occupied territories. This time, however, Erdoğan stated that the attack on Gaza, which began four days after the Israeli Prime Minister Ehud Olmert's visit to Ankara, "is an act of disrespect toward Turkey". The major issue on the meeting agenda for Olmert's visit was the Turkish-led, indirect talks between Israel and Syria. In response to the latest Israeli attack, Erdoğan suspended the talks, and paid visits to Jordan, Syria, Egypt and Saudi Arabia to search for a solution to the Gaza situation. He also talked to the President of the Palestinian Authority, Mahmud Abbas. Erdoğan's response to Israel, his suspension of talks, and his increase of shuttle diplomacy in the Middle East indicates the high level of Turkish involvement in the Palestinian question.

Erdoğan said at that time that "Turkey has the capacity to help the Palestinians after the redeployment in the economic field". This capacity is best exemplified by the initiative of the Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey.

Turkey should be ready to assist in the reconstruction in Gaza after a possible settlement. There is need for coordinating activity which includes charities, universities. Turkey should invite Palestinian students for education to strengthen ties between Turkey and Palestine.

REFERENCES

1. Al Dustur, 30 December 2008; Al Safir, 1 January 2009; Daily Star, 2 January 2009.
2. "Over 129,000 Palestinian families to receive food aid from Turkey." *United Nations*, 2 August 2012.

3. Turkish PM storms out of Davos' Gaza session, slams moderator Hurriyet Daily News
4. Kilich Bugra Kanat.AK Party's Foreign Policy.Insight Turkey Vol.12 No.1 2010
5. Bulent Aras.Turkey and the Palestinian question.bried no 27 2009.
6. Berdal Aral.Turkey In UN Security Concil.Insight Turkey.vol 11.No.4 2009

Guljannat HUSEYNLI

Baku State University,

Faculty of History, junior student

E-mail: guljannathuseynli@gmail.com

THE CAUCASUS ISLAMIC ARMY AND ITS IMPACT ON GEOPOLITICAL PROCESSES IN SOUTH CAUCASUS IN THE BEGINNING OF XX CENTURY

Academic advisor: Javid ALISGANDARLI

Lecturer at Baku State University

Keywords: Caucasus Islamic Army, South Caucasus, Baku, Turkey, Russia

This research focuses on political aspect of the historical events in the beginning of the 20th century in the South Caucasus. Moreover, due to word and time period limitation, this research is aimed to cover only three nations of South Caucasus (mainly Azerbaijan) and policy of Turkey, Russia, Germany and England in Caucasus in the beginning of the 20th century. The main focus on the following questions like: How did the arrival of Caucasus Islamic Army affect the geopolitics of the region? What interests did Turkey have in the region?

The geopolitical situation in the South Caucasus has drastically changed during the first decades of the 20th century. The

internal political processes in Russia, the losses of the Ottoman Empire on the west front and the victory of the Antanta countries over Germany and its allies in World War I have all contributed to this change.

Engulfed in a civil war, Russia could not intervene in the Caucasus region during that period. At the same time due to failure of Turkish policies in the West, its foreign policy experienced a major shift towards the occupation of Caucasus and further military and political advancement in the Middle East.

Russia still implemented a colonialist type of policies towards Azerbaijan, as it was the only Muslim majority country in the South Caucasus, while supporting Armenia and Georgia as countries with mainly Christian populations.

In the spring of 1918, Soviet Bolshevik–Dashnak forces committed genocide against Azerbaijani population in the cities of Baku, Shamakhi, and etc.

After the massacre of the Muslim population, the professional staff of the Turkish army, the local population and organized volunteer groups all formed the Caucasian Islamic Army.

Russia was not satisfied with political developments in South Caucasus and tried to prevent Turkey from expanding into the region by strengthening relations with Germany and its ally Georgia.

The strengthening of the Democratic Republic of Azerbaijan as an independent state also made a great impact on the situation in the region. While Armenia and Georgia had strong positions in the region as Christian countries, now, Azerbaijan also became equally strong with its army and territory, gaining ability to influence geopolitical situation in the region.

REFERENCES

1. Gafarov V. *The issue of Turkey's relations with Russia.*
2. Suleymanov M. *Caucasian Islamic Army in Azerbaijan.*
3. Shireen Hunter, Jeffrey Thomas, Alexander Melikishvili. *Islam in Russia: The Politics of Identity and Security.*

4. Edward J. Erickson. *Order to Die: A History of the Ottoman Army in the First World War.*
5. Qafqaz Research Institute of Qafqaz University “Azerbaijan People's Government and Caucasus Islamic Army”.
6. Tadeusz Swietochowski. *Russian Azerbaijan, 1905-1920: The Shaping of a National Identity in a Muslim Community.*

Farrukh ALIYEV

*Baku Higher Oil School,
Petroleum Engineering department, 4th year student
E-mail: ferruxeliyev@gmail.com*

**FALSIFIED GENOCIDE AND RELATIONSHIP BETWEEN
AZERBAIJAN AND OTTOMAN EMPIRE
BY GENERAL G.KORGANOFF**

Academic advisor: Alemdar SHAHVERDIYEV
Lecturer of Baku Higher Oil School

Keywords: Azerbaijan, Ottoman Empire, 31st March 1918 Genocide, Relationship between Azerbaijan and Ottoman Empire

The dismemberment of the Azerbaijani people and the division of the historical lands of Azerbaijan began with the Treaties of Gyulistan and Turkmanchai, signed in 1813 and 1828. The national tragedy of the divided Azerbaijani people continued with occupation of their lands. As the result of implementation of this policy, a very rapid mass resettlement of Armenians in Azerbaijani lands took place. The policy of genocide became an integral part of the occupation of Azerbaijani lands. Inspired by dreams of creating a “Greater Armenia”, Armenians, not even concealing their intentions, carried out a series of large-scale bloody actions against Azerbaijanis between 1905 and 1907. Hundreds of settlements were destroyed and razed to the ground; the thousands of Azerbaijanis were barbarically killed. Taking advantage of the

situation followed the World War I and the February and October 1917 Revolution in Russia, Armenians began to pursue the implementation of their plans under the banner of Bolshevism. In 1918 the leader of the Russian Bolsheviks Vladimir Lenin appointed Stephan Shaumyan the extraordinary Commissar of the Caucasus and sent him to Baku. The Bolsheviks seized power in Baku and created conditions for the Armenian armed formations to realize their secret purposes. On March 3, began the mass slaughters of the Azerbaijanis. By the acknowledgements of Stephan Shaumyan, 6000 armed soldiers of the Baku Soviet and 4000 armed men from “Dashnaksutyun” party took part in the massacre of the peaceful Azerbaijanis. In general, in two massacres in the Transcaucasus in the first half of the 20th century (1905-1907, 1918-1920) about 2 million Azerbaijanis and Turks were killed, wounded and driven from their homes by the Armenians.

However, Armenians as usual tries to falsify this massacres and evidence from that time. General G.Korganoff, one of the members of the 26 Commissaries, wrote a book in French, which is named “*La Participation des Arméniens à la Guerre Mondiale sur le Front du Caucase*” this genocide and relation between Azerbaijan and Ottoman empire were falsified. The aim of this article is to show the fake information, and give the real data.

REFERENCES

1. <https://no-genocide.com/post/8>
2. Russia and a Divided Azerbaijan: A Borderland in Transition, by Tadeusz Świątochowski, Columbia University Press, 1995, p.66
3. Genocide Memorial Complex opened in Guba". www.news.az. Retrieved 13 May 2014
4. New York State Senate adopts resolution proclaiming March 31 as remembrance day of Azerbaijanis subjected to genocide". AzerTAG State News Agency. 24 June 2012. Retrieved 30 June 2012

20 May 2016, Bakı

Bölmələrin iclasları – 11.00 – 13.00

I Bölmə

TÜRKİYƏNİN CÜMHURİYYƏT DÖVR TARIXI

Nuranə QASIMOVA

Sumqayıt Dövlət Universiteti,

Tarix və Coğrafiya fakültəsi, I kurs magistrantı

Email: nurana.gasimova@mail.ru

**TÜRKİYƏDƏ AZƏRBAYCAN SİYASİ MÜHACİRƏTİNİN
FƏALİYYƏTİ VƏ ANTİSOVET ÇIXIŞLARI**

Elmi rəhbər: Ənvər MƏMMƏDOV

Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Azərbaycan siyasi mühacirəti, mühacir təşkilatları, Musavat partiyası, “İttihad”, “Azərbaycan Milli Mərkəzi”, “Türk mühəbbi”, “Xalq Azadları Firqəsi” və “Allahlılar təşkilatı”

Azərbaycanın bolşevik Rusiyası tərəfindən işğalından sonra xalqımızın görkəmli şəxsiyyətləri, dövlət və ictimai-siyasi xadimləri, nüfuzlu sahibkarlar, elm və mədəniyyət nümayəndələri doğma Vətənlərini tərk edib mühacir həyatı yaşamağa məcbur oldular. Onların əksəriyyəti Qızıl ordunun Xüsusi siyasi şöbəsinin qanlı təqiblərindən xilas olmaq üçün dərhal qonşu Gürcüstanı keçib gizlənmək məcburiyyətində qalmış, oradan da Türkiyəyə keçərək istiqlal mübarizəsini burada davam etdirmişdilər.

Azərbaycan siyasi mühacirəti 1920-ci ildən - 1930-cu illərə qədər, əsasən Türkiyədə, ikinci dünya müharibəsi və ondan sonrakı dövrdə Qərbi Avropanın və Asiyanın başqa ölkələrində qərarlaşıb fəaliyyət göstərmək məcburiyyətində qalmışdı. Ancaq azərbaycanlı soydaşlarımız mühacirət həyatlarında üzləşdikləri çətinliklər və məhrumiyyətlərə baxmayaraq ictimai-siyasi, elmi və mədəni sahələrdə işlərini davam etdirmiş, doğma Vətənlərində cərə-

yan edən hadisələrlə yaxından maraqlanmış və bu hadisələrə təsir göstərməyə çalışmışdılar.

M.Ə.Rəsulzadənin İstanbula gəlişindən sonra onun təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə Müsavat partiyasının Xarici Bürosu təşkil olundu. O, Türkiyədə olan siyasi mühacirlərin fəaliyyətini məqsədyönlü istiqamətləndirir, eləcə də Azərbaycandakı təşkilatlarla əlaqə yaradırdı. O, tezliklə bütün Sovetlər Birliyini həyacana gətirən «Yeni Qafqasiya» jurnalını nəşr etdi. Türkiyədə nəşr olunmuş «Odlu Yurd» jurnalında Azərbaycanın istismar olunub Rusiyaya daşınan neftindən, qazından, digər sərvətlərindən də məlumatlar çap edilirdi. «Odlu Yurd»da «Qanlı icraatlar», «Salyan süngüsü», «Kollektivləşmənin səmərəsi», «Həbslərin səbəbi», «Solovkidə», «Kommunistləri öldürürlər» başlığı altında verilən yazılarda Azərbaycanın ümumi vəziyyəti, sovetlərin işğalı ilə bağlı müstəqil və azad yaşamaq haqqında məhrumluğu göstərilirdi. Bu barədə SSRİ xalq xarici işlər komissarı G.V.Çiçerinin 1925-ci ilin mart ayında olmuş IV Ümumazərbaycan Sovetlər qurultayındakı çıxışında müsavətçilərin Türkiyədəki fəaliyyətinin xüsusilə artdığını göstərərək demişdi: «Son zamanlar müsavətçilərin Türkiyədəki fəaliyyətlərinin artdığını qeyd etməmək olmaz. Biz dəfələrlə Türkiyə hökumətinə müraciət edərək Sovet hökuməti əleyhinə yürüdülmən bu dözülməsi mümkün olmayan çıxışlara etiraz etdik və nəhayət xitam verilməsini tələb etdik».

Mühacir təşkilatlarının Azərbaycanda baş vermiş antisovet üsyanlarının hazırlanmasında ciddi rolu olmuşdur. Bu barədə Dövlət Siyasi İdarəsinin hazırladığı məxfi sənədlərdə göstərilirdi ki, Azərbaycanın bir sıra bölgələrində gizli strukturlarını yaratmış “İttihad” sovet hakimiyyətinə qarşı qəsd və silahlı çıxışların hazırlanmasında iştirak etmişdi. İttihadçılar həmçinin Dağıstan, İran və Türkiyə ilə əlaqə qurmuş, müxtəlif dövlət idarələrinə və xalq komissarlıqlarına öz tərəfdarlarını yerləşdirməyə müvəffəq olmuş, ümumi silahlı üsyana hazırlıq məqsədilə silah-sursat əldə etmişdi.

Şimali Azərbaycanda sovet rejiminə qarşı baş vermiş üsyanların hazırlanmasında fəal rol oynamış digər bir təşkilat isə “möhkəm qulp” mənasını verən “Ürvətül-vüska”dır. Sovet hakimiyyətinə qarşı mübarizə aparmaq və dinin təmizliyini qorumaq məqsədi

daşıyan “Ürvətül-vüska” dini-siyasi təşkilat 1929-cu ildə yaranmış, Azərbaycanın şimal rayonlarına da öz təsirini yaymış, hətta kommunistləri belə öz sıralarına cəlb edə bilmişdi.

Sənədlərdə Türkiyədə fəaliyyət göstərən Azərbaycan siyasi mühacirəti ilə gizli əlaqələrdə olmuş “Azərbaycan Milli Mərkəzi”, “Türk mühəbbi”, “Xalq Azadələri Firqəsi” və “Allahlılar təşkilatı”-nın da Azərbaycandakı antisovet üsyanların təşkilində mühüm rolunun olduğu göstərilirdi.

Həmin vaxtı sovet hökuməti yaxın münasibətlərdə olduğu Türkiyə hökumətinə müraciət edərək mühacirlərin Sovet hökuməti əleyhinə apardıqları təbliğatlara son qoymağı tələb etmişdi. Nəticədə Türkiyəni tərk etmək məcburiyyətində qalmış Azərbaycan mühacirləri XX əsrin 30-cu illərin əvvəllərindən etibarən fəaliyyətlərini ayrı-ayrı Qərbi Avropa ölkələrində davam etdirmək məcburiyyətində qalmışdılar.

ƏDƏBİYYAT

1. İbrahimli X. Azərbaycan siyasi mühacirəti. Bakı, Elm, 1996
2. Qasımlı M. Azərbaycan türklərinin milli mücadilə tarixi. 1920-1945
3. Qasımov C. Yaddaşın bərpası. Bakı, 1999

Sona HƏSİLOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, Regionşünaslıq (Türkiyə üzrə)

ixtisası üzrə magistrant

E-mail: Sonya.hesilova@mail.ru

ATATÜRK DÖNƏMİNDƏ TÜRK XARİCİ SİYASƏTİ

Elmi rəhbər: Əsməd MUXTAROVA

Bakı Dövlət Universitetinin professoru

Açar sözlər: Atatürk, Türkiyə, xarici siyasət, diplomatik uğurlar, dünyada barış

Atatürk türk xalqının böyük tarixi şəxsiyyətlərindən biridir. O, dövlət başına hazıra - nazir gəlməmiş, məhv olmaqda olan torpaqdan gülüstan yaratmışdır. Atatürk hər b meydanında olarkən

düşmənlə necə mübarizə aparmağı gözəl öyrənmiş və hər b zamanı istifadə olunan taktikaları siyasətdə də yetərli şəkildə ustalıqla tətbiq etmişdir.

Atatürkün birbaşa söyləri nəticəsində 1923-cü ildə cümhuriyyət yaradıldıqdan sonra müstəqlliyyətin o qədər də sağlam olmayan dayaqlarını möhkəmləndirməyə ehtiyac vardı. O zamanlar zəif orduya malik olan Türkiyə üçün əsas xilas yolu düşünülmüş, ağıllı diplomatiya olmalı idi.

Atatürk ilk olaraq xarici siyasətin təməl qanunlarını irəli sürdü; təhlükəsizlik siyasəti, qərbçilik, ağıl yolu, gerçəkçilik, müstəqillik, sülhpərvərlik idi. Atatürkün “Yurdda sülh, cahanda sülh” devizi sülhpərvərlik qanununa əsaslanmışdır.

Atatürk, dünya və bilavasitə Avropadakı hadisələri diqqətlə dəyərləndirərkən yeni bir dünya savaşının olacağını illər öncə görə bilmişdir. Almaniyada Nasist partiyasının iqtidara gəldiyi, İtaliyanın Ağ dənizdə və Balkanlarda genişlənmə cəhdi güddüyü və Avropa dövlətlərinin silahlanma yarışına girdikləri dövərdə Atatürk dünya barışını təhdid edən bu hadisələrlə birlikdə İkinci Dünya müharibəsinə gedən mərhələni peşəkarlıqla izləmiş, regional əməkdaşlığı sürətləndirmişdir. Bu çərçivədə, 9 fevral 1934-cü il tarixində Yunanıstan, Rumıniya və Yuqoslaviya ilə Türkiyə arasında Balkan Antantası, 8 iyul 1937-ci ildə Türkiyə, İran, İraq və Əfqanıstan arasında Sədabad paktı imzalanmışdır. Beləliklə, dünyanın yeni bir kütləvi müharibəyə sürüklənməkdə olduğu bir dövərdə Türkiyə həm qərb həm də şərq tərəfdən təhlükəsizlik və güvən təmin edilməsinə yönəlmiş addımlar atmış, İkinci dünya müharibəsində yeritdiyi bitərəflik siyasəti üçün zəmin hazırlamışdır.

Atatürk dövəmi Türkiyə xarici siyasəti çox rəngarəng görüntüyə malik olmuşdur. 1923-1932-ci illər dövəmində türk xarici siyasətinin belə qruplaşdırma biləri; Türk-Yunan münasibətləri etabli problemi (əhalinin mübadiləsi problemi), Türk – Sovet münasibətləri, Türk – İtalyan münasibətləri, Türk – Fransız münasibətləri, Türkiyənin İslam ölkələri ilə münasibətləri, Türk – İngilis münasibətləri, Türk – Alman münasibətləri.

Türkiyə 1932-ci ildə Millətlər Cəmiyyətinə daxil olmuşdur. 1935-ci ildə İtaliyanın Həbəşistana hücum etməsi, Türkiyəni 1936-cı ildə Ağ dəniz Paktına qoşulmasına rəvac vermişdir.

İkinci dünya müharibəsi zamanı Avropa, Almaniya və SSRİ ilə münasibətlərini davam etdirmişdir. Ancaq müharibənin yaxınlaşdığı dövrdə Türkiyə Lozannada Boğazlar üçün qəbul edilən statusun dəyişməsi üçün hərəkətə keçmiş və böyük bir diplomatik uğurla 20 iyul 1936-cı ildə Montredə imzalanan andlaşma ilə Boğazlarda tam suverenlik elan etmişdir.

Atatürk xarici siyasətdə daima gerçəkçi davranmışdır. Dinamikdir, gözü itidir lakin, macəracı deyildir. 1923-cü ildə Arifiyədə çıxışı zamanı “Biz özümüzü bilən kimsələrik. Olmayacaq istəklərimiz yoxdur” demişdir. 1931-ci ildə Balkan konfransında müharibəni insanlıqdan kənar gördüyünü belə ifadə etmişdir: “İnsanları məsud edəcəyəm deyə onları bir-birinə boğazlatmaq qeyri-insani və son dərəcədə təəssüf doğuran bir sistemdir”.

1937-ci ildə Rumıniya xarici işlər naziri Antoneskuya dediyi bu sözlər isə dünyadakı sülhün önəmini vurğulamaqdadır. “İnsan mənsub olduğu millətin varlığını və səadətini düşündüyü qədər, bütün dünya millətlərinin səadətinə xidmət etmək üçün əlindən gələni etməlidir. Dünyada və dünya millətləri arasında sabitlik və yaxşı keçinmək olmazsa, bir millət özü üçün nə edərsə etsin hüzzurdan məhrum olacaqdır.... Ən uzaqda zənn etdiyimiz hadisənin, bizə bir gün təmas etməyəcəyini bilə bilmərik. Bunun üçün bəşəriyyətin hamısını bir bədən və hər milləti bunun bir üzvü kimi dəyərləndirmək olar”.

ƏDƏBİYYAT

1. <http://www.mfa.gov.tr/ataturk-doneminde-turk-dis-politikasi.tr.mfa>
2. <http://www.turkfederasyon.com/index.php/uelkuecue-hareket/ataturk/ataturk-doenemi>
3. <http://torpil.org/egitim/lise-konulari/tarih/hhezcz/ataturk-doneminde-turkiyenin-dis-politikasi.html>
4. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-56/ataturk-donemi-turk-dis-politikasi>

5. <http://www.rasitgokhansucu.com/ygs/ataturk-donemi-turk-dis-politikasi/>

Orxan ƏZİMOV

Bakı Dövlət Universiteti

Tarix fakültəsi, magistr I kurs tələbəsi

E-mail: orxan.azimov.92@mail.ru

II DÜNYA MÜHARİBƏSİ İLLƏRİNDƏ TÜRKİYƏNİN XARİCİ SİYASƏTİ

Elmi rəhbər: Elvira LƏTİFOVA

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, xarici siyasət, II dünya müharibəsi, İsmət İnönü

Yeni yaranmış Türkiyə Cümhuriyyətinin rəhbərləri, I Dünya Müharibəsinə qatılan Osmanlı imperatorluğunun necə aradan qalxdığını, türk ulusunun necə yox olma təhlükəsiylə qarşı-qarşıya qaldığını unutmamışlardı. Onların ən əhəmiyyətli məqsədləri ölkəni hər istiqamətdən inkişaf etdirmək və müasirləşdirməkdir. Bu səbəblə ölkəni hər hansı bir müharibənin xaricində tutmağı siyasəti yürüdükdülər. Beynəlxalq abu-havanı nəzərə alaraq həm İngiltərə və Fransayla yaxınlaşmaq həm də SSRİ ilə olan dostluğu davam etdirmə siyasətini inkişaf etdirirdilər. Bu siyasətə uyğun olaraq 1939-cu ilin may və iyun aylarında Türkiyə İngiltərə və Fransa ilə yardım deklarasiyası imzaladı. Türkiyənin bu addımı Almaniyaya nasizminə və İtaliyaya faşizminə qarşı olduğundan, SSRİ-nin buna səs çıxartmayacağını hesab edirdi. Lakin 23 avqust 1939-cu ildə Almaniyaya-SSRİ Dostluq sazişinin imzalanması və 1 sentyabrda Polşanın Almaniyaya tərəfindən işğal edilməsi bütün dünyada olduğu kimi Türkiyədə də şok təsiri yaratdı. Türkiyə II Dünya müharibəsi başlayanda heç bir bloka üzv deyildi. SSRİ lideri Stalinin də qatıldığı 1 oktyabr 1939 tarixli iclasda, Sovet idarəçilərinin Montre boğazlar müqaviləsinin dəyişdirilərək boğazların ortaq müdafiə olunmasını, Qaradəniz sahili olmayan dövlətlərin hərbi

gəmilərinin boğazlardan istifadə etməmələrini və türk, ingilis və fransız ittifaq müqaviləsinin layihəsində bir sıra dəyişikliklər edilməsi şərtlərini önə sürmələri, Türkiyəni daha da narahat etdi. Türkiyə SSRİ ilə yürütdüyü diplomatiyanın müvəffəqiyyətsizliyə uğraması nəticəsində, 19 oktyabrda İngiltərə və Fransayla Ankarada qarşılıqlı yardım müqaviləsi imzalandı.

Türkiyə müharibə bütün dünyada yayılarkən 17 Fevral 1941-ci ildə Bolqarıstanla, 25 Mart 1941-ci ildə də SSRİ- ilə bir-birinə hücum etməmə sazişləri imzalayaraq, həm müharibənin xaricində qalmağa həm də ola biləcək hücumlardan özünü qorumağa çalışırdı. 18 iyun 1941-ci ildə Almaniyayla da belə bir saziş imzalandı. Lakin 22 iyunda almanların SSRİ-yə hücumu planları alt-üst etdi. Müttəfiq blok 1942-ci ilin payızından etibarən Almaniyanı son məğlubiyyətə uğratmaq üçün planlar hazırladığı bir vaxtda, Türkiyə üzərində təzyiqi artırdı və müharibəyə girməsini tələb etməyə başladı. Çörçil və İsmət İnönü 30 Yanvar - 1 fevral 1943-cü ildə Adana-Yenicə stansiyasında bir araya gələrək Türkiyənin müharibəyə girib-girməmə mövzusunun müzakirə etdilər. Adana Konfransı adlanan bu görüşmədə, prezident İsmət İnönü, Türkiyənin müharibəyə girəcək silah və vəsaitə sahib olmadığını və İngiltərənin bu ehtiyacını tamamlaması halında müharibəyə girəcəyini irəli sürdü. Çörçil İsmət İnönüyə ingilis planlarını ehtiva edən bir sənəd verərək hazırlıqların fevral 1944-cü ilə qədər bitirilməsini istədi. İnönü Ankaraya döndükdən sonra mövzunu Nazirlər Kabinetinin gündəminə gətirdi və Nazirlər Kabineti də ingilis planının eynilə qəbul edilməsinin mümkün olmadığını bildirərək, vəziyyətin İngiltərə səfirliyinə çatdırılması qərarını verdi. Türkiyənin bu hərəkəti başda İngiltərə olmaq üzrə müttəfiqlərlə əlaqələrin gərginləşməsinə səbəb oldu. Boğazlardan keçən alman gəmiləri əlaqələri daha da gərginləşdirdi. Türkiyə vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün gücü getdikcə tükənən və məğlubiyyəti qaçınılmaz bir hala gələn Almaniyaya 2 avqust 1944-cü ildə siyasi əlaqələrini kəsəcəyini açıqladı. Türkiyə müharibənin sona yaxınlaşıldığını görərək İngiltərə, ABŞ və SSRİ ilə arasını düzəltməyə çalışdı. Ancaq SSRİ Türkiyənin 1943-dən bəri Almaniyaya müharibə elan etməkdə istəksiz davrandığını səbəb gətirərək,

dostluq əlaqələrinin qurulmasına soyuq yanaşdı. Xüsusilə Stalinin Yalta konfransında (4-11 fevral 1945) Boğazlar münaqişəsini və Montre müqaviləsini gündəmə gətirməsi, Türkiyə nümayəndə heyətinin böyük narahatlığına səbəb oldu. Türkiyə 23 Fevral 1945-ci ildə Almaniya və Yaponiyaya müharibə elan etdi. Bu qərarın alınmasında Yalta konfransında, 1 Mart 1945-ə qədər Almaniya və Yaponiyayla müharibə vəziyyətində olan dövlətlərin aprel ayının sonunda San Fransiskoda toplanacaq konfransa dəvət ediləcəyinin və BMT-nin qurucu üzvləri arasında iştirak edəcəyinin açıqlanmış olması da rol oynadı.

Qısacası Türkiyə II Dünya müharibəsi əsnasında tərəfsiz bir siyasət izləyərək, müharibənin xaricində qalmağa böyük səy göstərdi ancaq müharibənin bütün çətinliklərini və yükünü çəkməkdən də geri qalmadı.

ƏDƏBİYYAT

1. Elnur Nəsirov. Türkiyənin xarici siyasəti. s.25-30
2. Baskın Oran. Türk dış politikası. İstanbul, 2013
3. Necdet Ekinci. İnönü Dönemi ve II. Dünya Savaşı Yılları. Genel Türk Tarihi, Cilt: 9, Ankara, 2002.

Aysel ƏSGƏRLİ

Bakı Dövlət Universiteti

Tarix fakültəsi, Amerikaşünaslıq

ixtisası üzrə III kurs tələbəsi

E-mail:aysel.esgerli1995@gmail.com

SOYUQ MÜHARİBƏ ŞƏRAİTİNDƏ TÜRKİYƏ CUMHURİYYƏTİNİN NATO-YA ÜZV OLMASI

Elmi rəhbər: Eldar CƏFƏROV

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: ABŞ, SSRİ, Türkiyə, NATO, soyuq müharibə, müsbət və mənfi cəhətlər

İkinci Dünya Müharibəsi 1941-45ci illərdə olub. Müharibə, nasist Almaniyası ilə Britaniya, Amerika, qısacası qərb cəbhəsi

arasında baş vermişdir. Nasist Almaniyasının tərəfdaşları çox böyük ölkələr deyil, faşist İtaliyası və Yaponiya idi ki, o da digər kontinentdə Amerika ilə müharibə aparırdı. Qərb cəbhəsinə SSRİ kömək edirdi və ideologiyaları tamamilə fərqli idi. Qərb cəbhəsi, liberalist ideyası üzərində, SSRİ isə kommunizm ideyası üzərində fəaliyyət göstərirdi. Ancaq vahid düşmən kimi nasist Almaniyasına qarşı birləşdilər. Nasist Almaniyası həm sovetin, həm də Avropanın yox olmasını istəyirdi, çünki məqsədi bütün dünyaya hökm etmək idi. Müharibə, nasizmin məğlubiyyəti, sovetin qələbəsi ilə başa çatdı. Diqqətinizə çatdırım ki, İkinci Dünya Müharibəsindən əvvəl, Avropa sovetlərin yaranmasını və kommunizmi qəbul etmirdi. Ancaq İDM zamanı müttəfiq olduqlarından, müharibədən sonra şərqdə SSRİ-ni tanımalı oldu. Eyni zamanda İkinci dünya müharibəsində ən çox zərər görmüş tərəflərdən biri SSRİ idi. Qalib ölkələr arasında ən çox insan itkisi, resurs itkisi Sovet İttifaqında idi. İkinci dünya müharibəsindən sonra Hitler nasizmi başa çatdı, Sovet İttifaqı daha da gücləndi amma liberallaşmadı, kommunizm ləğv edilmədi. 1945-ci ildə Almaniya bölündü. Şərq hissə Sovet İttifaqına, qərb hissə isə Avropaya aid oldu. Şərqi Avropa ölkələrindən Bolqarıstan, Macarıstan, Rumıniya, Polşa, Finlandiyanın müəyyən hissəsi və Almaniya SSRİ-nin təzyiqi ilə sosializmi qəbul etmiş ölkələr sırasında idi. Digər tərəfdə Amerika və Yaponiya arasında gedən müharibədə Yaponiya uduzmuş, Qərb cəbhəsi qalib gəlmişdi. Ən böyük mübarizə isə əsasən ideologiya uğrunda gedirdi: kommunizm və liberalizm. Artıq beynəlxalq münasibətlərdə də sistem iki qütblü oldu. Bir tərəfdə Amerika, digər tərəfdə isə SSRİ. Qalan dövlətlər isə bu iki tərəfdən birini seçməli idilər, neytral mövqe tuta bilməzdilər. Amerika və SSRİ arasında olan bu münasibətin soyuq müharibə adlanmasına səbəb bu idi ki, 1991-ci ildə SSRİ dağılana qədər, bu iki tərəf arasında birbaşa müharibə olmadı. Amma bunun yerinə bu iki tərəf arasında digər dövlətlər vasitəsilə vuruşma oldu. Bunun ən bariz nümunələrindən biri olaraq Koreya müharibəsin misal göstərmək olar. Bilindiyi kimi, 25 iyun 1950 ildə baş vermiş müharibə nəticəsində Koreya Şimali və Cənubi tərəf kimi rəsmi olaraq iki yerə bölündü. SSRİ-

nin köməylə Şimali Koreya və Amerikanın köməylə Cənubi Koreya arasında gedən bu qarşıdurmada uyğun olaraq kommunizm və liberalizm hökm sürürdü. Bəs nəyə görə bu iki qütb soyuq müharibəni bu cür yollarla davam etdirirdi. Birinci səbəb o idi ki, hər iki tərəf nüvə silahına malik idi. Nüvə silahı isə gücün limiti demək idi. Beynəlxalq münasibətlərdə bu bir aspektdir ki, bərabər güclər heç vaxt bir- birinə qarşı müharibə etmir, sadəcə əlindəki vasitələrlə qorxutmağa çalışır. Soyuq müharibə bitdikdən sonra, artıq qütblər bölündüyündən, Türkiyə SSRİ qütbündə idi. Sovet İttifaqı Avropa ərazisində, Qərb tərəf isə SSRİ ərazisində özünə müttəfiq axtarırdı. Belə ki, müharibə bitən kimi Avropa birliyi yaradıldı. Bu iqtisadi bir birlik idi.

Birinci dünya müharibəsindən sonra çox hissədə torpaq sahəsi itirən Osmanlı imperiyası süqut etdi. Lakin tez bir zamanda toparlanaraq Türkiyə dövləti qurmağı bacardı. Türkiyə dövləti isə əslində Avropa kimi liberal dövlət qurmaq istəyirdi. İkinci dünya müharibəsi dövründə neytral mövqe tutan Türkiyə, müharibədən sonra ideologiyasına zidd olduğuna görə SSRİ-yə qoşulmaq istəmirdi. Amma məlum idi ki, Qərbdən dəstək gəlmədiyi təqdirdə, Türkiyə SSRİ-yə qoşulmaq istəməsə belə, kommunizm öz təsirin burda da göstərəcəkdə. Bu məqamda da təbii ki, Avropaya SSRİ-nin yaxınlığında olan müttəfiq lazım idi. Beləliklə, Avropa Türkiyənin kommunizmə qarşı dura bilməsi üçün ilk olaraq Truman planıyla hərbi yardıma başladı. Bunun ardınca da Türkiyəni NATO-ya qəbul etdi. NATO-ya üzv olmanın gətirdiyi ən müsbət cəhətlərdən biri o idi ki, NATO üzvlərindən hər hansı birinə edilmiş hücum, bütün üzvlərə edilmiş hücum sayılırdı. Yəni, Türkiyə artıq NATO-nun üzvü olduğuna görə, gələcəkdə ona qarşı edilmiş hər bir hücum, Avropaya edilmiş hücum sayılacaqdı. Beləliklə, SSRİ ilə Türkiyə arasında bir-birinin işinə qarışmamaq şərti ilə əməkdaşlıq yarandı. SSRİ-nin əsas narahatçılığı Türkiyənin bu ərazidə nüfuzunun çox olması ilə bağlı idi.

Günümüzdə nəzər yetirsək, Avropa hal-hazırda Türkiyəni Avropa Birliyinə qəbul etmir. Vaxtilə NATO-ya qəbul etmələrinin səbəbi isə SSRİ yaxınlığında olan bir müttəfiqə ehtiyac duyduqları

rına görə idi. Və bunun bu günə qədər Türkiyə üçün ən müsbət cəhəti budur ki, Türkiyə artıq öz təhlükəsizliyini sığortalayıb.

ƏDƏBİYYAT

1. Prof. Dr. Türkkaya Ataöv. *Amerika, NATO və Türkiyə*. İleri Yayınları, İstanbul, 2006.
2. Edip F. Çelik. *Millətlərarası Hukuk*. İstanbul, Üniversite Yayını, 1962.
3. Seha L. Melay. *Devletler Hukukuna Giriş*. C. II, 1.B. Ankara, S.B.F.

Tahir BİLALOV

*Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi
E-mail: tbilalov13@gmail.com*

TÜRKİYƏ DEMOKRAT PARTİYASI DÖVRÜNDƏ

Elmi rəhbər: Sevinc RUIŦTƏN
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Demokrat Partiyası, Milli şef, Adnan Menderes, NATO, türkçə azan, hərbi çevriliş

İkinci dünya müharibəsi qərbin demokratik rejim tərəfdarı dövlətlərin qələbəsi ilə nəticələndi. Nəzərə alınmalıyıq ki, Türkiyə də avtoritar rejimə daha yaxın dövlət idi. Türkiyə artıq qalib dövlətlərlə yaxınlaşmalı idi və bunun üçün də demokratik rejimə keçməli idi. İsmət İnönü istəməsə də çoxpartiyalı sistemə keçidə şərait yaratmağa başladı. Atatürk dövründə çoxpartiyalı sistemə keçməyə edilən uğursuz cəhdlərdən sonra artıq gerçək müxalifət yaranır. CHP sədri ilə yaşanan qalmaqaldan sonra 1946-cı ildə Cəlal Bayarın rəhbərliyi ilə Demokrat Partiyasının əsası qoyulur. İki partiya arasında tez-tez sözlü münaqişələr yaşanır, Türkiyə yeni bir anlayışla, müxalifətlə anlayışı ilə tanış olurdu. Əslində bu iki partiya o qədər də bir-birinə zidd deyildi. Çünki DP-nin qurucuları da Atatürkün silahdaşları idilər, həm də Cəlal Bayar Atatürk dövründə nazir vəzifəsi də tutmuşdu. İnönü özü də DP ilə gərginliyin yaranmasının əleyhinə idi. Bunun nəticəsi kimi DP-yə qarşı radikal mövqə tutan bir qrup şəxs CHP-dən uzaqlaşdırıldı. DP-nin

getdikcə artan nüfuzundan ehtiyat edən hökumət 1947-ci ildə keçirilməsi nəzərdə tutulan seçkiləri bir il əvvələ alır və bu seçkilərdə CHP qələbə qazanır, lakin bu seçkilərdə bir çox qanun pozuntuları qeydə alınır. Lakin artan uğurların fonunda 1950-ci ildə 3 partiyanın qatıldığı seçkilərdə DP qələbə qazanır. 27 illik CHP iqtidarına və “milli şef” İnönünün hakimiyyətinə son verilir. Partiyanın qurucularından Cəlal Bayar prezident, Adnan Menderes baş nazir vəzifəsini tutur. Məhz Menderesin xalqla yaxınlığı, liderlik keyfiyyətləri DP-nin uğurlarını təmin edirdi. Seçkilərdən sonra hökumətin ilk qərarı əhalinin narazılığına səbəb olan azanın türkcə verilməsi haqqında qanun ləğv edilir, həmçinin pulların üzərinə vurulan İnönü şəkilləri ləğv edilərək yenidən Atatürkün şəkli vurulmağa başlayır. Ordu içindəki bəzi hərbiçilərin çevriliş etməyi planlaşdırması məlumatlarının çıxması nəticəsində orduda böyük islahatlar keçirilir, istiqlalıyyət müharibəsində iştirak edən bir çox generallar istefaya göndərilir. Bu dövrdən etibarən ordu içərisində gələcəkdə hərbi çevriliş edəcək qruplaşma formalaşmağa başlayır, bəlkə də paşaların fəaliyyətlərinin qarşısı tam alınsaydı DP-nin taleyi daha fərqli olardı. Türkcə azanın ləğvi DP-nin böyük addımlarından idi, din vasitəsilə böyük qrupların dəstəyini qazanmaq olardı. DP-nin iqtisadi siyasəti nəticəsində Türkiyə iqtisadiyyatı böyük yüksəliş keçirməyə başladı. Qərblə münasibətlər yeni dövrə daxil oldu. NATO-ya üzv olmaq istəyən hökumət bunun üçün addımlar atırdı. 1950-ci ildə müxalifətin narazılığına baxmayaraq Türkiyə Koreya müharibəsinə ordu göndərir. 1952-ci ildə Türkiyə NATO-ya üzv qəbul olunur. İlk dövrdə əldə etdiyi uğurlar nəticəsində 1954-cü ildəki seçkilərdə də DP səslerini artıraraq qələbə qazanır. Lakin bu dövrdən etibarən DP-dəki demokratik şərait yavaş-yavaş yox olmağa başlayır. DP-yə səs verməyən bölgələr “cəzalandırılır”, CHP-yə səs verən Malatya iki yerə bölünür, Millət Partiyasına səs verən Kırşehirin isə vilayət mərkəzi statusu ləğv edilir. 1955-ci ilin 6-7 sentyabr tarixlərində İstanbulda yunanlara qarşı aksiyalar keçirilir, onlara məxsus obyektlər, evlər, kilsələr hücumə məruz qalır. Bu hadisələr görüşmələrə böyük zərbə vurur. Əslində bu hadisələrin məhz Londonda görüşmələrin getdiyi vaxta təsadüf etməsi hadisələrin məqsədli şəkildə təşkilini göstərirdi. Müxalifətlə münasibətlər həddən artıq gərginləşir, müxalifətə təzyiqlər güclənir. Partiya daxilində də bölünmələr başlayır. Artan

etirazlar fonunda 1960-cı il 27 mayda hərbi çevriliş baş verir. Qurulan saxta məhkəmələrin nəticəsində A.Menderesin də daxil olduğu üç nəfər edam olunur. Camal Gürsəlin başçılıq etdiyi çevriliş Türkiyədə demokratiyaya böyük zərbə olur. Lakin xalq arasında Demokrat Partiyasına və Menderesə olan sevgisinin nəticəsidir ki, DP-nin davamı olan Ədalət Partiyası Hərbi xuntanın təyziqlərinə baxmayaraq seçkilərdə böyük uğurlar qazanır. Sonrakı seçkilərdə İsmət İnönü yenidən hökumət başçısı seçilir. Xalqın səsliylə hakimiyyətdən gedən İnönü ordunun dəstəyi ilə hakimiyyətə qayıdır. Bu çevrilişin ən böyük səbəbi keçmiş paşaların sistemli şəkildə ordudan göndərilməməsidir. Beləcə, Türkiyənin ilk demokratik dövrü böyük faciə ilə sona çatır. Sonralar isə Türkiyəni ardıcıl koalisiyalar və hərbi rejimər gözləyir.

ƏDƏBİYYAT

1. Ahmet Tahir Can-Menderes trajedisi. Tutku yayınları.
2. Derin Tarih, №40 2015 iyul
3. www.adiyamanli.org/tr
4. www.gazetebilkent.com

Rauf HƏSƏNOV

*Bakı Dövlət Universiteti,
Tarix fakültəsi, Regionşünaslıq (Türkiyə üzrə)
ixtisası üzrə I kurs magistrant
E-mail: azmiu.hasanov@mail.ru*

TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİNDƏ GENDER MƏSƏLƏSİ, İSLAM DƏYƏRLƏRİ VƏ MILLİ ADƏT-ƏNƏNƏLƏR.

Elmi rəhbər: Sənubər İSMAYILOVA
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə Cümhuriyyəti, gender məsələsi, İslam dəyərləri, adət-ənənələr

29 oktyabr 1923-cü il Türkiyə Cümhuriyyətinin qurulmasından sonra 1926-cı ildə İsveçrə mülki qanunlar kulliyatına uyğun olaraq Türkiyənin mülki qanunlar kulliyatı tərtib edilir. Bu qərar-

dan sonra qadın Türkiyənin ictimai-siyasi həyatında iştirak etməyə başlayır. Türkiyənin icimai-siyasi həyatında qadınlarla kişilər eyni hüquqlara malikdir. Bütün bu islahatlar, İnsan Hüquqları üzrə Beynəlxalq Nizamnaməyə əsaslanır. Türkiyə Cümhuriyyətində dini nigah rəsmi xarakter daşmır, lakin rəsmi dövlət nigahından sonra cütlük arasında dini nigah bağlana bilər.

1930-cu il Türkiyədə qadına seçmək və seçilmək hüququ verilir.

1934-cü ildə Türkiyə konstitusiyasına düzəliş edilərək, qadın parlament seçkilərində iştirak etmək hüququ verilir.

Evli cütlüklər arasında, peşə sənətinin seçilməsində tam azadlıq mövcuddur.

Türkiyə Cümhuriyyətində yaşından asılı olmayaraq qadın cins nümayəndəsinin məcburi ərə verilməsi qadağandır.

Əgər ailədə qadının haqları pozularsa, qadın məhkəməyə müraciət edə bilər.

Türkiyəli qadınların əsas xüsusiyyətlərindən biri, onların gözəl qonaqpərvərliyidir. Kəndlərdə adət-ənənələr çox güclüdür və zamanla silinməyib, qadınlar örtük geyinirlər, yaşlı insanlara hörmət var, qohumluq münasibətləri mühüm yer tutur, milli bayramları mehriban qohumlar əhatəsində keçirirlər. İri şəhərlərdə isə qadınlar müasir geyimdədirlər, qohumluq əlaqələri kənddəki kimi deyil.

Bəzi qərb ölkələr internet vasitəsilə Türkiyənin kənd qadınlarını çox zəif, ağılsız, qul kimi göstərmək istəyirlər. Amma, bu belə deyil. Türkiyənin ən ucqar kəndlərində əxlaqı təmiz, gözəl xasiyyətli, çox ağıllı, öz həyat yoldaşlarına və dövlətlərinə sadıq olan qadınlar var. Bunu tarix sübut edir. Buna Türkiyə Cümhuriyyəti prezidentinin - Rəcəb Tayyib Ərdoğanın həyat yoldaşı Əminə Ərdoğan nümunə sayıla bilər.

Demək lazımdır ki, tək Türkiyədə yox həmdə bütün dünyada qadınlara qarşı zorakılıq var. Zorakılıq qızlara qarşı bəzi valideynlər tərəfindən törədilir. Razılığını almamış ərə vermək, oxutdurmamaq, bu və digər haqsızlıqlar qızları cəmiyyətdən uzaqlaşdırır. Sonradan həmin qızlara həyat yoldaşları tərəfindən işgəncələr verilir, onların şəxsiyyətini yox dərəcəyə salınır. Bəziləri iş-

gəncələrə dözməyib intihara əl atırlar. Əlbəttə, əksəriyyət hallarda qadına qarşı zorakılıq onun həyat yoldaşı tərəfindən törədilir. Ər tərəfindən qayğı əhatəsində olan qadın xoşbəxt qadındır.

Keçmişdə bir müsəlman insan öz həyat yoldaşı ilə boşanmaq istəyir və onun dostları bunun səbəbini soruşurlar. Qadının hansı xüsusiyyətinə görə onunla boşanırsan? Kişi cavab verir: mən öz həyat yoldaşımın dalınca danışa bilmərəm, çünki o mənim həyat yoldaşımdır. Bir müddət keçir. Həmin insanın yoldaşları ondan soruşdular: sən evli olanda boşanmağının səbəbini demədin, indi artıq boşanımsan və deyə bilərsən xanımınla hansı xüsusiyyətinə görə boşandın? Kişi cavab verir: mənim keçmiş həyat yoldaşım artıq ayrı bir kişinin həyat yoldaşıdır, mən özgəsinin xanımı barəsində heç nə deyə bilmərəm. Əgər bu cür kişilər çox olsa, qadına qarşı zorakılıq da olmaz.

Din insanın taleyində çox mühüm yer tutur. İSLAM dini insanı gözəl rəftara, əxlaqa, səbrə, hörmətə, mənəvi dəstəyə, bağışlamağa və mərhəmətə öyrədir. Mühəmməd Peyğəmbərimiz (ALLAHIN ona salamı və salavatı olsun) buyurub: “Əgər heç nədən utanmırsansa, nə istəyirsən et”. Əgər insan öz hərəkətlərindən utanırsa, heç kəsə pislik etməz.

Utanmaq və hörmətlə uşaqlarla, qadınlarla və yaşlılarla davranmaq zəiflik deyil. Utanmaq tərbiyyədir, əxlaqdır, ALLAH qarşısında qorxudur. Qadınlarla yaxşı davranın (Sürə 2 Əl-Bəqərə (İnək) ayə 228). Mühəmməd peyğəmbərimiz (ALLAHIN ona salamı və salavatı olsun) buyurub: “Qadınla məsləhətləşməmiş onu ərə vermək olmaz, qızı isə onun razılığı olmadan ərə vermək olmaz” (Sahih Al-Buxari hissə 5, səh.1974, N 4843). “Əgər həyat yoldaşlar bir-birlərinə sevgi ilə baxırlarsa, onda ALLAH da onlara sevgi ilə baxır”.

ƏDƏBİYYAT

1. Türkiyə Cümhuriyyətinin mülki qanunlar kulliyatı maddə 143, 149-151, 192, 195.
2. Üsküdarlı Hanımlar Hayatın İçində. Üsküdar Belediyesi Başkanlığı - 2008 (jurnal).
3. Quran.

4. Hədislər toplusu: Sahix Al-Buxari.
5. Hədislər toplusu: Muslim 1468.
6. Hədislər toplusu: Sahix Ət-Tirmizi 1188.

II Bölmə

TÜRKİYƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SISTEMINDƏ

Fəridə ƏLİYEVƏ

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, III kurs Sabah tələbəsi

E-mail: feride.eliyava@yahoo.com

KİPR PROBLEMİ VƏ TÜRKİYƏ

Elmi rəhbər: Sevinc RUİNTƏN

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, Yunanıstan, beynəlxalq əlaqələr, enosis siyasəti, Kipr problemi

Bəşəriyyətin və türk dünyasının önəmli problemlərindən biri olan Kipr problemi Fələstin və Kəşmir problemindən sonra dünyadakı üçüncü böyük problemdir. Strateji gərəyi, Avropaya yaxınlığı və AB-nin maraq dairəsində olması bu günə qədər bu problemi gündəmdən düşürməyib. Kipr mövzusunun aktual edən başlıca amillərdən biri - onun təkə adanın tarixi üçün deyil, həm də ümumən Aralıq dənizi bölgəsinin tarixi üçün əhəmiyyəti ilə bağlıdır.

XX yüzilliyin yaşadı olan problem Yunanıstanın “ENOSİS” siyasətinin elan etdiyi vaxtdan başlanır. Ada 1571-ci ildə Osmanlı dövləti tərəfindən fəth edildi. 1878-ci ilədək Osmanlı imperatorluğunun idarəsində olmuşdur. Bu dövr ərzində Anadolu yurdlarından xeyli sayda türklər Kiprə köçərək orada məskunlaşmış, nəsil-lər artırmışdır. Osmanlı dövləti 1878-ci ildə adanı İngiltərəyə icarəyə verir. 1918-ci ildə yunanlar Ortodoks tərəfindən dəstəklənən “Enosis” hərəkatına başlayırlar. Birinci Dünya Müharibəsində Osmanlı dövlətinin məğlubiyyəti İngiltərənin 5 noyabr 1914-cü ildə

Kipri özünə ilhaq etməsi ilə nəticələndi. Makariosun 1950-ci ildə keçirdiyi saxta seçkinin nəticəsiz qaldıqdan sonra Yunan heyəti 1952-ci ildə Kipr yunanlarının öz müqəddaratını təyin etməsini BMT-dən tələb etdi. Tələb rədd edildi. Yunanların EOKA terror təşkilatı 1955-1958-ci illərdə yüzlərlə türkü qətlə yetirir, 6000 Türk qaçqın düşür. Məsələnin həlli yolunda Kipr türklərinin yaratdığı 1 avqust 1958-ci ildə Kipr TMT və İngiltərə tərəfindən hazırlanmış “Maks-Millan” planı rum-yunanlar tərəfindən rədd edildi. Sürix və London müqavilələrindən sonra 16 avqust 1960-cı ildə Kipr Türkləri və Rumlarından ibarət bərabər statuslu Kipr Cümhuriyyəti elan olunur. Noel hadisələri adlanan Türk qətliamından sonra BMT 4 mart 1964-cü ildə Kiprə sülh qüvvəsi göndərir. Makarios Kipr Türklərinin bütün haqlarını qəsb edərək Bakanlar Kurulu və Təmsilçilər Məclisini tamamilə rumlaşdırır və “Qeyri-qanuni Kipr Rum Hökuməti” ortaya çıxır. Fəaliyyətini davam etdirən Makarios adadakı Türklərin vəziyyətini günü-gündən daha da ağırlaşır. Yunanıstanın Enosis planını pozmaq üçün Türk hökuməti “Qaranti Andlaşması”nın IV maddəsini əsas götürərək 20 iyul 1974-cü ildə Kiprə ordu yeridir. 13 fevral 1975-ci ildə yaradılmış KTFD-nin BMT tərəfindən ləğv edilməsindən sonra Kipr Türklərinin Federativ Məclisi 15 noyabr 1983-cü ildə Şimali Kipr Türk Cümhuriyyətini rəsmən elan etdi və həmin gündən Türkiyə Respublikası tərəfindən rəsmən tanındı.

Kipr Rumlarına görə Türkiyə burada adadakı Türklərin haqlarını müdafiə etməməkdə, imperialist məqsədlər güdməkdə və Kiprdə söz haqqı götürməyə çalışmaqdadır.

BMT-yə görə Türk əsgəri adada işğalçıdır və buraları beynəlxalq hər hansı bir razılışmağa bağlı olmadan işğal etmişdir. BMT-nin qərarına əsasən ŞKTC Türkiyə xaricində heç bir BMT ölkəsi tərəfindən tanınmamışdır.

D.Əroğlu: “təəssüf ki, Annan Planına “bəli” deyən Şimali Kipr bir çox ölkənin embarqoları altındadır. Bu bizim layiq olmadığımız bir vəziyyətdir. Çünki Kiprin türk xalqı BMT-nin ortaya qoyduğu bir çox həll mətninə müsbət cavab verən tərəfdir. Kipr

problemini başladan yunan tərəfi, həll planlarına “xeyr” deyən yunan tərəfi, amma biz embarqolar altındayıq”, - söyləyib.

Yuxarıda deyilənlərdən bu nəticəyə gəlmək olar ki, problemin səbəbkarı, təqsirkar tərəf Yunanıstandır. Adanın türk xalqı münaqişənin həlli istiqamətində əlindən gələni etsə belə yunanlar münaqişənin həllində maraqlı deyil.

Fikrimcə, Dünya ikili standartlardan əl çəkməli, Türkiyəni Avropa Birliyinə qəbul etməli, Kiprlə bağlı BMT, AB, ABŞ və Rusiya öz sözünü deməli, Kipr Türklərinə tətbiq etdikləri embarqoları götürməli, Kiprin hava yolları və limanları istifadəyə açılmalı, Kiprin Türk hissəsinə maliyyə yardımları edilməli, Kipr Türkləri ödüllənməli, bir sözlə, dünya ŞKTC-nə qucağını açmalı, verdiyi sözə əməl etməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Osmanlı idaresində Kıbrıs (Nüfuzu-Arazi dağılımı və Türk Vəqifləri). T.C. Başbakanlıq Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, № 43, Ankara 2000.
2. Fikret Kürşad, Mustafa Haşim Altan, Sabahattin Egeli. Belgelerle Kıbrısta Yunan imperalizmi. «Kutsun» Yayın evi, Haziran, 1978.
3. Gazioğlu Ahmet. İngilis İdaresinde Kıbrıs 1878-1960. Statü ve Anayasa meseleleri, İstanbul, 1960.
4. Çay Abdulhaluk Mehmet. Kıbrısta Kanlı Noel – 1963. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.
5. Yusuf Gedikli. Kıbrısta ən uyğun çözümlər nədir? İstanbul, Haziran, 2003.
6. Salahettin Halilov. Doğu-Batı: Ortak bir ideale doğru. İstanbul «Mefkure» Yayınları, Ekim, 2006.
7. «Yeni Batı Trakya» dergisi. Aylıq aktüel, tarix və kültür dergisi. Yıl 7, kəsım 1989. 80 və Yıl 8, sayı 89, Ağustos 1990 yıl sayıları.
8. Mustafa Evran. «Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə Kipr problemini müqayisə edənlərin niyyəti xoş deyil». «Paritet» qəzeti. №04 (890) 14-16 yanvar.
9. Sübhan Talıblı. Avropa ilə Yaxın Şərqi körpüsü. «Palitra» qəzeti, № 131(856) 23 noyabr 2005.

10. Sübhan Talıblı. Dünyanın həll olunmuş problemlərindən biri. «Vətəndaş Həmrəyliyi» qəzeti. № 01(408) 8-11 yanvar 2006.
11. Sübhan Talıblı. Kıpr problemi müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində. «Gənc Hüquqşünas» İctimai-Hüquq jurnalı, № 04 (17). Bakı, aprel 2006.
12. Menter Şahinler. Türkiyənin 1974 Kıbrıs siyaseti. İstanbul, 1979
13. Vehbi Z. Serter. Kıbrıs türk mücadele tarihi. Lefkoşa, 1975
14. Vehbi Z. Serter. Kıbrıs ve 1974 barış hareketi. Lefkoşa, 1976
15. Bekir Günay. Avrupadan Asyaya Sorunlu Türk Bölgeleri. İstanbul, «IQ Kültürsanat Yayınçılığı», Mayıs, 2005.

Yamən ABDULLAYEVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Regionşünaslıq (Türkiyə üzrə) ixtisası üzrə

II kurs magistrant

E-mail: yamen_abdullayeva@mail.ru

CÜNÜMÜZDƏ TÜRKIYƏNİN QAFQAZ SIYASƏTİ

Elmi rəhbər: Sevinc RUIŦTƏN

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, Cənubi Qafqaz, təhlükəsizlik, ərazi bütövlüyü, sülhün qorunması, xarici siyasət, dövlətlərarası münasibətlər

Qafqaz, Mərkəzi Asiya və Xəzər hövzəsi regionunun mühüm geosiyasi oyunçulardan olan Türkiyə regiondakı mövqelərini gündəndən möhkəmləndirməkdədir. Sovet İttifaqı dövründə bölgədəki prosesləri yalnız öz maraqları deyil, həm də NATO-nun mənafeyi prizmasından izləyən Türkiyə, hazırda NATO maraqlarının müdafiəçisi rolundan bir qədər uzaqlaşaraq öz geosiyasi mənafeələrinə diqqət yetirməyə başlayıb. Qərbin təzyiqlərinə baxmayaraq, Türkiyənin hələ də Ermənistanla münasibətlər qurmaması da bu müstəqil siyasətin göstəricisidir.

Bununla yanaşı, ABŞ-ın Cənubi Qafqaz, Xəzər və Mərkəzi Asiyada aktivləşməsi və bölgədə hərbi iştiraka nail olması Türkiyənin maraqlarına cavab verir. Çünki Ankara ABŞ-ın bu geosiyasi

məkandakı maraqlarının reallaşması yolunda əsas müttəfiq roluna iddialıdır. Doğrudur, Qərbdə Türkiyəyə münasibət birmənalı deyil. Amma bu ölkənin mühüm dəniz yollarına nəzarət etməsi, Rusiyanın Qafqazdakı təsirini azaltması və radikal islam fundamentalizminin qarşısında sipər rolunu oynaması Ankaranın Qərb üçün əvəzedilməz müttəfiq kimi qalmasını şərtləndirir. Politoloq Zbiqnev Bjezinski bildirir ki, bu gün Türkiyə Rusiyanın cənub sərhədlərində Almaniyanın ABŞ üçün vaxtilə Orta və Şərqi Avropada oynadığı rolu oynamalıdır. Politoloq Türkiyənin regionda önəmini qısa olaraq aşağıdakı faktorlarla əsaslandırır: Türkiyə Qara dəniz regionunda vəziyyətin sabit qalmasında mühüm rol oynayır; Aralıq dənizindən Qara dənizə keçidləri nəzarətdə saxlayır; Rusiyanın Qafqazdakı mövqelərinin güclənməsinə imkan vermir; İslam fundamentalizminə qarşı sipər rolunu oynayır; NATO-nun cənubdakı dayağıdır və s. NATO faktoru Türkiyə üçün vacib təsir mexanizmidir. Rəsmi Ankara alyans daxilindəki rolunu artırmağa çalışır və bunun Türkiyənin regiondakı nüfuzunun artmasına da təsir göstərəcəyini anlayır. Məsələn, bir neçə il əvvəl Türkiyə rəhbərliyi İstanbulda NATO-nun Çevik Qüvvələr Qərargahının yaradılması təşəbbüsü ilə çıxış edib. Rəsmi Ankara Balkanlar, Qafqaz və Mərkəzi Asiya kimi geostrateji məkanı yeni yaradılacaq qərargahın təsir zonasına daxil etməyi təklif edib.

Türkiyənin bölgədəki geosiyasi perspektivi birbaşa Azərbaycanla bağlıdır. Azərbaycanla Türkiyə bütün məsələlərdə tərəfdaşdırlar. Bu iki dövlət bölgədə birgə iqtisadi, enerji və nəqliyyat layihələri reallaşdırır, beynəlxalq təşkilatlarda eyni mövqedən çıxış edir. BTC, Bakı – Tbilisi – Ərzurum, TRASEKA, Bakı – Tbilisi – Qars dəmiryolu, TANAP və digər layihələr Türkiyənin bölgədəki mövqelərini xeyli möhkəmləndirib. Çünki bu qlobal layihələrin hamısında Türkiyə mühüm tranzit ölkə funksiyasını yerinə yetirir. Bu isə avtomatik olaraq regionda aparıcı dövlət statusu qazanmaq deməkdir.

Türkiyənin Qafqazda və Xəzər-Qara dəniz hövzəsində əsas müttəfiqi Azərbaycan olsa da, Qafqazda möhkəmlənmək üçün onun Gürcüstanla münasibətləri də, xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bir-

başla Azərbaycanla sərhədi olmayan (təcrid edilmiş Naxçıvan istisna olmaqla) Türkiyə yalnız Gürcüstan vasitəsilə Qafqaza daxil olmaq imkanı qazanır. 2005-ci ilin iyulunda Gürcüstan parlamentinin qəbul etdiyi Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasında Türkiyə Gürcüstanın 4 əsas strateji tərəfdaşından biri kimi qeyd olunub.

Ermənistanla münasibətlərdəki problemlər və Dağlıq Qarabağ münaqişəsi Ankaraya regiona nəzarət uğrunda açıq və ciddi mübarizə aparmağa imkan vermir. Türkiyənin Cənubi Qafqazın üç ölkəsindən biri ilə diplomatik, iqtisadi və siyasi əlaqələrə malik olmaması onun regionda manevr imkanlarını məhdudlaşdırır. Ermənistanla diplomatik əlaqələr qurmaq və sərhədləri açmaqdan imtina edən Türkiyə Avropa İttifaqının da iradları ilə üzləşir. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması, Türkiyə-Ermənistan və Azərbaycan-Ermənistan əlaqələrinin qurulması Türkiyənin Cənubi Qafqazda və Avropadakı mövqelərini gücləndirəcək amillər sırasındadır.

Türkiyənin Qafqazdakı mövqeyi həmçinin onun Rusiya və İrana münasibətlərindən də asılıdır. Türkiyə regional maraqlarını elə gerçəkləşdirməlidir ki, bu, bir tərəfdən, onu Qafqazda Rusiya və İrana açıq rəqibə çevirməsin. Türkiyə regionun digər maraqlı dövlətləri ilə münasibətlər qurarkən Azərbaycan və Gürcüstanın bu dövlətlərlə münasibətlərinə xələl dəyməməsinə çalışmalı, bu iki müttəfiq ölkənin bir tərəfdən Türkiyə, o biri tərəfdən digər region dövlətləri arasında məcburi seçim qarşısında qalmasına yol verməməlidir.

Yekun olaraq qeyd etmək lazımdır ki, Qafqazda bütün tərəfləri birləşdirən kollektiv, birgə təhlükəsizlik anlaşmasının yaranması mahiyyətinə görə tədrici bir prosesdir. Regiondakı ümumi siyasi və psixoloji əhvali-ruhiyyənin hərbi vasitələrdən siyasi, diplomatik vasitələrə və yollara, qarşılıqlı əməkdaşlığa dəyişməsi hələ ilkin mərhələdədir və bütün maraqlı tərəflər onu siyasi, iqtisadi və təhlükəsizlik sahələrində dəstəkləməlidirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Elşən NƏSİBOV. *ABŞ və Türkiyənin Qafqaz geosiyasi regionunda strateji maraqları və Azərbaycan Respublikası*. Bakı, 2006. - 310 s.
2. Əli HƏSƏNOV. *Azərbaycan Respublikasının milli inkişaf və təhlükəsizlik siyasəti*. Bakı, 2011. - 438 s.
3. Ali Faik DEMİR. *Türk dış politikası perspektifinden Güney Kafkasya*. İstanbul, 2003. - 358 s.
4. Ahmet DAVUTOĞLU. *Stratejik Derinlik. Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. Küre Yayınları: İstanbul, 80-ci basım, Kasım 2012. – 584 s.
5. Tayyar ARI. *Orta Asya ve Kafkasya. Rekabetten işbirliğine*. Bursa: Marmara Kitap Merkezi, 2010. – 512 s.
6. Levent ŞEN. *Türkiye ve Güney Kafkasya gerçeği: soğuk savaş sonrası Türkiyenin Güney Kafkasya politikası*. Ankara, 2009. - 205s.

Türkan LƏTİFLİ

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi II kurs magistrant

E-mail: turkanlatifli@yahoo.com

RUSİYA-TÜRKİYƏ MÜNASİBƏTLƏRİNƏ UKRAYNA BÖHRANININ TƏSİRİ

Elmi rəhbər: Tahir BAXŞƏLİYEV

Bakı Dövlət Universitetinin professoru

Açar sözlər: Türkiyə, Rusiya, Krım tatarları, Ukrayna

2013-2014-cü illərdə Ukraynadakı Avromaydan hərəkəti ardınca isə Krımın Rusiya tərəfindən ilhaqı bütün gözləri Osmanlının varisi Türkiyəyə çevirir. Çünki Rusiya Krımın ilhaqına haqq qazandırarkən öz varislik hüququnu və Krımda yaşayan rus əhalini əsas gətirir. Qeyd etmək lazımdır ki, rus əhali I Yekaterinanın həmçinin SSRİ dövründə Krım tatarlarının sürgün olunmasından

sonra yarımadağa köçürülənlərin hesabına indi çoxluq təşkil edir. Krımın qədim əhalisi olan Krım tatarları isə hal hazırda əhalinin ancaq 13%-ni əhatə edir. Lakin Krımı Rusiyadan qoparmaq üçün tarixə istinad edən ruslar Osmanlı imperiyası ilə çar Rusiyası arasında bağlanmış Kiçik Qaynarca müqaviləsinə görə yarımadağın müstəqillik hüququnun olmadığını unudur. 1783-ci ildə II Yekaterinanın imzaladığı müqavilədə yazılıb ki, yarımada öz müstəqilliyini elan edə və üçüncü ölkəyə verilə bilməz. Belə olan halda Krım Osmanlının ərazisi hesab olunacaq. Doğrudur, Krımın ilhaqı məsələsi ortaya çıxanda rəsmi Ankara Krıma nümayəndə heyəti göndərərək Krım tatarlarının tək olmadığını göstərir. Ancaq bütün Avropanın təklədiyi Rusiya ilə münasibətlərini yaxşılaşdıran Türkiyə Krım tatarlarına hər zaman dəstək olacaqlarını bəyan etsədə bu məsələyə o qədər ciddi yanaşmır desək yanılmarıq. NATO-nun üzvü, keçmişdə Rusiyanın tarixi rəqibi, Qara dənizin lider dövləti Türkiyənin Krımın ilhaqına münasibətini iki dövrə bölmək olar. Əgər əvvəllər Rusiya ilə hər sahədə əməkdaşlığı genişləndirən və bu mələləyə loyallaşan Türkiyə görürüksə, 2015-ci ilin sonlarında Rusiyaya məxsus hərbi təyyarənin vurulmasından sonra tərəflər arasında kəskinləşən münasibətlər fonunda rəsmi Ankaranın mövqeyinin dəyişdiyinin şahidi oluruq.

Türkiyənin o vaxtlar xarici işlər naziri olan Əhməd Davud oğlu ukraynalı həmkarı Deşiça ilə 2014-cü ilin əvvəllərində görüşəndə Ankaranın mövqeyini bildirərkən qeyd edirdi ki, «Biz Ukraynanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləyirik, keçirilən referendumun hüquqi əsası yoxdur. Ukrayna bizim üçün tək cə qonşu deyil strateji müttəfiq və qardaş ölkədir. 1944-cü ildə sürgün edilən soydaşlarımızı bugündə müdafiə edirik. Lakin bir güc Krım məsələsini rus-tatar sonra isə rus-türk münaqişəsinə çevirə bilər. Krım əvvəlcə Ukraynanın sonra isə bütün dünyanın problemi. Hadisələrin rus-türk münaqişəsinə dönüşməsi Suriyadakı kimi gərçək məcrasından çıxmasına səbəb olacaq. Amma biz buna icazə verməyəcəyik. Krım hərbi qarşılıqmanın yox, turizmin, tərəqqinin və əməkdaşlığın mərkəzi olmalıdır. Türkiyə Krımdakı mövcud vəziyyətin mümkün qədər tez aradan qaldırılması üçün əlindən gələni etməyə

hazırdır». Amma Rusiyanın B.Əsad rejiminə dəstək vermək üçün həyata keçirdiyi hava zərbələri zamanı ölkəsinin sərhədlərini pozduğunu əsas gətirən Türkiyənin, 2015-ci il 24 noyabr tarixində Rusiyaya məxsus «Su 24» təyyarəsini vurmasından sonra kəskinləşən münasibətlər fonunda Türkiyə Krıma və Krım türklərinə dəstəyini daha da artırır və tarixə ciddi nəzərlərlə baxmağa başlayır. Hətta «Təyyarə böhranından» sonra Ukrayna xarici işlər naziri P.Klimkin Krım məsələsini həll etmək üçün Türkiyəni də müzakirələrə qoşulmağa dəvət edir. 2016-cı ilin mart ayında bu dəfə baş nazir kimi Ukraynaya səfər edən Əhməd Davudoğlu maraqlı fikir səsləndirir “Biz Ukraynanın ərazi bütüvlüyünü tanıyırdıq Krım Ukrayna torpaqlarının bir hissəsidir. Sovetlər birliyi 25 il əvvəl bitib. Bunu təkrar canlandırmağa cəhd etmək Rusiya üçün xeyirli nəticə verməyəcək”. Tarixçi İlber Ortaylı isə maraqlı fikirlə çıxış edərək qeyd edir ki, “Kırım Türkləri Osmanlıdır. O türklərin mədəni davamını qorunmalıyıq. Krım böhranı vaxtı Türkiyənin Qərb ölkələri kimi münasibətə girməməsi doğru addım idi. Krımdakı mədəni azlığımızı qorumaq üçün Putinlə müzakirələr aparılmalı idi, Krımın Rusiya üçün əhəmiyyəti böyükdür çünki Baltik dənizi ilin böyük dövründə buzla örtülü olduğuna görə Rus donanması üçün ən uğun məkan Qara dəniz xüsusilə Sevastopoldur. Krım tatarlarının referendumda iştirak etməmələri ağıllı hərəkət idi. Süleyman Dəmirəl hələ 90-cı illərdə Ukraynaya səfər edərkən Krım tatarlarını qoruma altına alıb biz isə indi bunu davam etdirməliyik”.

Lakin son bir neçə il ərzində yüksələn xətlə inkişaf edən rus-türk münasibətlərinin “təyyarə böhranı”na görə kəskinləşməsindən sonra nə ABŞ nə də NATO-nun digər üzvləri Türkiyəyə gözlənilən dəstəyi vermədilər. Yaşanan hadisələrdən sonra Rusiyanın Türkiyəyə sanksiyalar tətbiq etməsi nəticəsində Krıma da Türkiyədən ərzaq və digər məhsullarının gətirilməsi dayandırılır. Bu isə onsuzda iqtisadiyyatı iflic olan Krıma və Krım türklərinə mənfi təsir göstərir.

ƏDƏBİYYAT

1. Mehdiyeva. N.C. Türk xalqlarının tarixi. Yeni dövr (XIX-XX əsrin əvvəlləri). Bakı: Dərslik, 2003. - 330 s.

2. A.Fisher. Kırım tatarları. İstanbul: Selenge, 2009. - 336 s.
3. Karadeniz savaşı. Uluslararası politika akademisi, <http://www.politikaakademisi.org> (14.03.14)
4. Karadeniz'deki gelişmeler ve Türkiye, rapor No:62, İstanbul, 2014, <http://www.bilgesam.org> (08.10.14)
5. Kırım tatarları kimdir? <http://www.kirimdernegi.org.tr> (15.07.15)
6. T.Ş.Baxşəliyev. Kırımın tarixinə dair / Bakı universitetinin xəbərləri, №1, Bakı, 2015, s.96-105
7. Türkiye'den Ukrayna'ya Kırım desteği <http://www.sabah.com.tr> (02.03.16)
8. Ukrayna Dışişleri: Kırım görüşmelerine Türkiye de katılsın www.hurriyet.com.tr (18.03.16)

Zəvvar KƏRİMOV

Bakı Dövlət Universiteti,

Beynəlxalq münasibətlər və İqtisadiyyat fakültəsi,

I kurs magistrant

Email: zavvar.karimov@gmail.com

TÜRKİYƏ VƏ RUSIYA MÜNASİBƏTLƏRİNDƏKİ GƏRGİNLİYİN ÖLKƏLƏRARASI İQTİSADI MÜNASİBƏTLƏRƏ TƏSİRİ

Elmi rəhbər: Fərhad HÜSEYNOV

siyasi elmlər namizədi,

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: Türkiyə, Rusiya, iqtisadi münasibətlər, qarşılıqlı əlaqə

2015-ci il 24 noyabr tarixində Rusiya Federasiyası hərbi hava qüvvələrinə məxsus təyyarənin dəfələrlə xəbərdarlığa baxmayaraq Türkiyə hava sərhədini pozduğuna görə vurulması günümüzün ən önəmli məsələlərindən birinə çevrilmişdir. Rusiyanın Türkiyənin ondan üzr istəməli olduğunu bildirməsi və eləcə də təzminat tələb etməsi, embarqo qoyması gərginliyin hələ davam edəcəyini göstərir.

Münasibətlərin gərginləşməsi özünü öncə Rusiya daxilində olan türk şirkətlərinə və iş adamlarına maneələr yaradılmasında göstərdi. Bununla bağlı Rusiyanın Ankaradakı səfiri Andrey Karlova Türkiyə xarici işlər nazirliyinə dəvət olunaraq xəbərdarlıq olunmuşdur. Ancaq tarixə baxsaq görürük ki, Rusiya hər hansı bir dövlətlə münasibətlərində yaranmış problemləri həll etmək üçün çox nadir hallarda diplomatiyaya müraciət etmişdir.

Təkcə son üç ildə Türkiyə Rusiyaya etdiyi meyvə və tərəvəz ixracından 2012, 2013, 2014 illərdə müvafiq olaraq 798, 876, 940 milyon dollar qazanmışdır. 2015-ci ildə isə bunun 1 milyard dollar olacağı gözləndiyi halda noyabrda ixracatın dayanması gəlirin 741 milyon dollarda qalmasına səbəb olmuşdur.

Bildiyimiz kimi, Türkiyə Rusiya üçün böyük təbii qaz bazarı rolunu oynayır. Türkiyə ona lazım olan qazın 55%-ni Rusiyadan alır. Təbii ki Rusiya belə böyük bazarı itirmək niyyətində deyil, çünki bu dövriyyədən Rusiyanın illik qazancı 55 milyard dollardır. Üstəlik Rusiya Mavi Axın kəməri vasitəsilə həm də Türkiyədən keçməklə Avropaya qaz ixrac edir. Gərginləşmədən sonra Türk Axını layihəsinin yarımçıq qalacağı haqqında söhbətlər olsa da, 17 dekabrda V.Putin keçən ilin yekunları üçün keçirilmiş toplantıda ölkənin maraqları naminə heç bir layihədən vaz keçmək niyyətində olmadıqlarını dilə gətirmişdir. Türkiyə də öz növbəsində alternativ variantlar haqqında fikirləşir. Belə ki, Türkiyə prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan 2015-ci il 26 noyabr tarixli çıxışında Türkiyənin Azərbaycan, İran, İraq və digər Ərəb ölkələrindən təbii qaz idxal etdiyini vurğulamışdır. Türkiyə prezidentinin Qətərə ziyarətində Türkiyənin BOTAS və Qətərin Beynəlxalq Neft Şirkəti arasında imzalanmış 2 dekabr 2015-ci il razılaşmasına əsasən Türkiyə uzun müddət Qətərdən təbii qaz ixrac edəcəkdir.

Türkiyənin Orta Asiya ölkələri ilə tranzit daşıymalarında Rusiya koridor rolunu oynayır. Münasibətlərdə yaranmış soyuqluq Türkiyəni bu mövzuda da alternativlər haqqında fikirləşməyə məcbur edir. Bu sahədə ən optimal variant Azərbaycandan keçməklə Xəzər dənizi üzərindən üzən gəmilərlə çatdırılma ola bilər. Bu zaman Bakı önəmli tranzit nöqtəsi olacaqdır. Azərbaycan isə

bunun üçün əlindən gələn bütün texniki imkanlarıyla Türkiyənin yanındadır.

Baş nazir Əhməd Davudoğlunun 3-4 dekabr 2015 tarixli Bakı ziyarəti Türkiyə üçün enerji alternativliyinin önəmli mövzu olduğunu göstərmişdir.

Turizm sahəsində də hər iki ölkə arasında əlaqələr inkişaf etmişdir. Türkiyə hər il təxminən 4,5 milyon turistdən 3 milyard dollar gəlir əldə etmişdir.

Türkiyənin enerji idxalında böyük paya sahib Rusiya bundan 2014-cü ildə 16,5 milyard dollar qazanmışdır. Əvvəlki illərdəki qazanc isə bundan 20%-50% daha çox olmuşdur.

Türkiyəli miqrantların əsas iş yerləri sırasında Rusiya 2-ci yerdədir. Belə ki, miqrantların təxminən 17%-i Rusiyada əsasən də inşaat sahəsində çalışır.

Nəticə etibarilə, qarşılıqlı iqtisadi əlaqədə olan 2 ölkə bir-birindən asılıdır. Türkiyənin bir sıra sahədə təchizatını Rusiya etsə də, ancaq buna alternativ axtarılır və müəyyən alternativlər də artıq tapılıb. Məs, təbii qazın təminatında Qətər böyük rol oynaya bilər. Bu qarşılıqlı əlaqədən daha çox qazanan Rusiyadır. Təkcə təbii qaz və enerji təchizatına görə illik 71 milyard dollar qazanır. Təbii ki, idxalat üçün mənbə tapmaq daha asandı, nəinki ixracat üçün bazar.

ƏDƏBİYYAT

1. <http://aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-katarla-uzun-vadeli-Ing-mutabakati-imzaladi/484537>
2. <http://azertag.az/xeber/905861>
3. http://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2015/11/151125_turkiye_rusya_ekonomi
4. Hürriyet, Ekonomi, 5 Aralık 2015
5. <http://tr.sputniknews.com/avrupa/20151202/1019417433/yunani-stan-kammenos-suriye-turkiye-rusya.html>

Leyla NƏBİYƏVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail: leila.nabi@icloud.com

TÜRKİYƏ RESPUBLİKASININ DÜZƏNQURUCU AKTOR OLMAQ İDDİASI

Elmi rəhbər: İsmayıl MƏMMƏDOV
Bakı Dövlət Universitetinin professoru

Açar sözlər: Beynəlxalq münasibətlər sistemi, Türkiyə, xarici siyasət, düzəncuruculuq iddiası, “qonşularla 0 problem”

XXI əsr qlobal səviyyədə siyasi fürsətlər əsridir. Gələcək yenidən düşünüb planlaşdırılmalıdır. Məhz elə bu səbəbdən idi ki, Türkiyədə 2002-ci ildə AKP-nin hakimiyyətə gəlməsi ilə xarici siyasət kursunda müəyyən dəyişikliklər baş verdi. Bu dəyişikliklər Əhməd Davudoğlunun konseptual yanaşmaları ilə bağlıdır. Bu yanaşmalardan ən əhəmiyyətli, heç şübhəsiz strateji dərinlik anlayışıdır. Bu yanaşmaya görə, Türkiyə yerləşdiyi coğrafiya, sahib olduğu tarix və mədəni miras səbəbindən əsla tək tərəfli və tək ölçülü siyasət yeritməsi mümkün olmayan, maraqlarını adlandırarkən özünü daim mərkəzdə yerləşdirməsi lazım olan bir ölkədir.

Ə.Davudoğlunun "Strateji Dərinlik" düsturuna nəzər yetirək: $G = (SV + PV) \times (SZ \times SP \times Sİ)$. Yəni, Güc = (Sabit Məlumatlar + Potensial Məlumatlar) x (Strateji Zihniyyət x Strateji Planlaşdırma x Siyasi İradə). Türkiyənin dərinliyi bir neçə səbəblə bağlıdır.

İlk olaraq Türkiyənin tarixi özəllikləri və coğrafiyası ilə. Türkiyə Osmanlı İmperatorluğunun mirası üzərində qurulan ən əhəmiyyətli ölkə olduğundan bu irsin başqaları tərəfindən necə qiymətləndirildiyi mövzusunda tarixi bir məsuliyyətə malikdir.

İkinci olaraq, Türkiyənin aktiv və təyin edici bir xarici siyasət təqib edə bilməsi əvvəlcə içəridə yaşamaqda olduğu problemlərdən xilas olmasına bağlıdır. Türkiyənin ən əhəmiyyətli xarici siyasət məqsədi evini nizama qoymaq olmalıdır.

Üçüncüsü, bu anlayış qonşularla yaşanan problemlərin bir an əvvəl sona çatması lazım olduğunu vurğulamaqdadır. Qonşularla sıfır problem, hər şeydən əlavə Türkiyənin marağını daxili problemlərin həllinə yönəldilməsi baxımından lazımlıdır. Bu, qonşuların xatirinə müdafiə olunan bir görüş deyil, məhdud resursları olan ölkə daxili problemlərin həl edilməsi üçün lazımlı olan bir strategiyadır.

Bir digər əsas, dinamik fəal xarici siyasət anlayışıdır. Buna görə məqsəd, problemlərin yaranmasını gözləmədən, potensial problem sahələrinə müdaxilə etmək və tərəfləri mümkün olan ən qısa zaman içində ortaq nöqtəyə gətirməkdir. Əsas olan, problemlər meydana çıxdıqdan sonra onları ortadan qaldırmağa çalışmaq deyil, problemləri ilk mərhələdə yox etməkdir.

Dövrün xarici siyasət konsepsiyasının yaratıcılarından sayılan Corc Fridmanın XXI əsrdə ABŞ-ın xarici strategiyasını təhlil etdiyi “Növbəti 10 il. Biz hardaydıq? Hara gedirik?” kitabında həmçinin Türkiyə ilə bağlı da proqnozlar verir. Fridmana görə, regionda balans yarada biləcək yeganə ölkə Türkiyədir və növbəti 10 il ərzində o bu səviyyəyə çatacaq. Dünyanın 17-ci ən güclü iqtisadi dövləti kimi Türkiyə Yaxın Şərqdə iqtisadi cəhətdən ən inkişaf etmiş ölkə olmaq imkanındadır. Fridman qeyd edir ki, Türkiyə önümüzdəki illərdə tezliklə ilk onuncu sırada yer alacaq.

C.Fridmanın düşüncələrinə əsasən, uzunmüddətli perspektivdə Tehran Ankaranı dayandıra bilməyəcək. İqtisadi baxımdan Türkiyə daha dinamikdir və bunun nəticəsində ən modern silahlı qüvvələri saxlamağa qadirdir. Ən vacibi isə odur ki, coğrafi baxımdan Tehranın regional alternativləri məhduddur, Ankara isə Qafqaz, Balkanlar, Orta Asiya və Aralıq dənizi ölkələrinə, Şimali Afrikaya doğru genişlənir və ittifaqlar yaradır. Tehran bu imkanlardan məhrumdur. İranın heç vaxt güclü hərbi-dəniz qüvvələrinin olmadığını vurğulayan Fridman qeyd edir ki, gələcəkdə də coğrafi vəziyyətinə və boğazların strateji əhəmiyyətinə görə belə qüvvəyə sahib ola bilməyəcək. Türkiyə isə əksinə, həmişə Aralıq dənizində dominant qüvvə olub və gələcəkdə də bu mövqeyini qoruyub saxlayacaq.

C.Fridman qeyd edir ki, artıq bu gün Ankara kifayət qədər əhəmiyyətli rol oynayır. Ancaq növbəti on il ölkə üçün hərtərəfli səfərbərlik dövrü olacaq. Bunun üçün vacib şərt mövcud olan daxili problemlərin həlli və iqtisadiyyatın möhkəmləndirilməsidir. Bu zaman Ankaranın diqqətli xarici siyasəti də qorunub saxlanılacaq. Türkiyə münaqişələrə qoşulmayacaq və buna görə də regionda əhəmiyyətli mövqeyə sahib olacaq. Ancaq bu mövqe həlledici olmayacaq. Vaşinqton Ankaraya uzunmüddətli perspektivdən yanaşmalı və onun inkişafını ləngitmək üçün təzyiq göstərməməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. DAVUTOĞLU, Ahmet; Stratejik Derinlik, Türkiyenin uluslararası konumu, Küre Yayınları, 2001
2. ERDAĞ, Ramazan; Türkiye'nin Stratejik Kültürü ve Dış Politika-kada Yansıması, Akademik İncelemeler Dergisi, 2013
3. GÖZEN, Ramazan ; Türkiye'nin Dış Politikası, Palme Yayın-ları, 2009
4. GRIGORIADIS, Ioannis; The Davutoglu Doctrine and Turkish Foreign Policy, Middle Eastern Studies Programme, April 2010
5. KARADELİ, Cem; Ortadoğu'ya Yönelik Türk Dış Politikasında Kırılmalar ve Yenilikler, 2011
6. OĞUZLU, Tarık; Türk Dış Politikasında Davutoğlu Dönemi, Ortadoğu Analiz, Eylül 2009
7. YEŞİLTAŞ, Murat - BALCI, Ali; AKP Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita, 2011
8. <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/731-soguk-savas-donemi-sonrasi-turk-dis-politikasinin-kimlik-bunalimi-ve-benlik-arayislari>

Samirə ALLAHVERDİYEVƏ

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, II kurs tələbəsi

E-mail: samira.bdu@mail.ru

TÜRKİYƏ- ERMƏNİSTAN MÜNASİBƏTLƏRİNİN MÜASİR PROBLEMLƏRİ

Elmi rəhbər: Sevinc RUINTƏN
Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Türkiyə, Ermənistan, 1915-ci il hadisəsi, Van-İrəvan aviareysi, sərhəd qapıları, Sürix protokolu, BMT ofislərinin İstanbula köçürülməsi, ictimai rəy

Türkiyə və Ermənistan münasibətləri günümüzdə müxtəlif problemlərlə üz-üzədir. Bu münasibətlər hər iki dövlətin müəyyən güzəştlərə getməsi yolu ilə normallaşa bilər. Ancaq hələ ki, problemlərin həllində irəliləyiş nəzərə çarpmır, əksinə yeni mübahisəli məsələlər ortaya çıxır. Türkiyə və Ermənistan münasibətlərinin müasir problemlərini bacardığımız qədər göstərməyə və əsaslandırmağa çalışacağıq.

İlk olaraq deyək ki, 21 sentyabr 1991-ci ildə Ermənistan müstəqilliyini elan etdikdən sonra Türkiyə həmin ilin dekabr ayında onun müstəqilliyini tanıdı. Lakin diplomatik münasibətlər qurulmadı. 1993-cü ildən isə Türkiyə Ermənistanla sərhədlərini bağladı. Səbəb isə, Ermənistan tərəfindən Azərbaycan torpağı olan Dağlıq Qarabağın işğal olunmasıdır.

Türkiyə ilə Ermənistan arasında münasibətlərdə gərginlik yaradan səbəblər sırasında ön yerdə dayananlardan biri, ermənilərin qondarma “soyqırım” iddiasıdır. Ermənilər 1915-ci ildə Anadoluada yaşayan ermənilərin sistemli şəkildə məhv edildiyini iddia edir və bunun soyqırım olduğunu qələmə verirlər. Türkiyə tərəfi isə bunun təcir (köçürmə) siyasəti olduğunu deyir. Türkiyə 1915-ci il hadisələrinin tarixçilər tərəfindən araşdırılması təklifini irəli sürür və bunun üçün lazım olan bütün arxivlərin açıq olduğunu

bildirir. Bu dünya ictimayəti tərəfindən bəyənilmiş təklifdir, lakin Ermənistan bu təklifə hələ ki, müsbət cavab verməmişdir. Bu onu göstərir ki, Türkiyə 1915-ci il hadisələrinin araşdırılmasından nəinki çəkinmir, hətta buna özü şərait yaradır. Əgər bu reallaşarsa, Türkiyə arxivlərində işləyən tarixçi alimlər Ermənistan arxivlərində də işləmək istəyəcək, Ermənistanın buna verəcəyi hər hansı bir reaksiya isə Türkiyənin xeyrinə olacaq.

Türkiyə-Ermənistan arasında digər bir məsələ Van-İrəvan aviareysinin açılmasıdır. ABŞ-ın Dövlət Departamentinin strukturu olan USAİD-in (Amerika Birləşmiş Ştatlarının Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi) birbaşa rəhbərliyi altında həyata keçirilən Van-İrəvan aviareysi layihəsi Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin normallaşdırılması uğrunda erməni məkrini reallaşdırmaq idi. Türkiyə və Ermənistan mülki aviasiya idarələri Van-İrəvan aviareysinin açılmasına icazə verdikdən sonra ermənilər həmin layihənin təqdimatını keçirdilər. Bu layihənin iqtisadi layihə olduğunu və turizmin inkişafına təkan verəcəyini bildirdilər. Ermənilərin ən çox gedib görmək istədiyi üç yer - Vanda Akdamar kilsəsi, Qarsda Ani xarabalıqları və Eçmiədzin. Amma İrəvan-Hələb-İrəvan marşrutu üzrə 300 dollara bilet ala bilməyən Ermənistan vətəndaşlarının 200 km məsafədə yerləşən Van şəhərinə 300 dollara səyahətinin necə bir iqtisadi marağ daşmasına aydınlıq gətirilmədi. Az sonra erməni mətbuatındakı yazılar bu layihənin iqtisadiyyat və turizmə dair layihə olmadığını göstərdi. Bu yazılarda, “Van ermənilər üçün doğma torpaqdır. Türklər Vana təhqiramiz münasibət bəsləyirlər. Aviareyslər Türkiyəyə deyil, Qərbi Azərbaycana təşkil olunur” və s. fikirlər var idi. Azərbaycan bu məsələdən narahat oldu. Rəsmi Bakı bu məsələni aktuallaşdırdı, nəticədə aviareysin ilk uçuşu təxirə salındı, Türkiyə Xarici İşlər Nazirliyinin uçuşun reallaşmasına müdaxilə etməsi barədə xəbərlər yayıldı. Bundan əlavə 2003-cü ildə çarter kimi fəaliyyətə başlamış, sonralar isə müntəzəm xarakter daşıyan İstanbul-İrəvan aviareysini dayandırdı. Türkiyənin bu addımı iki nüansla bağlı ola bilər: I aviareysin qeyri-rentabelli olması; II Azərbaycanın maraqları naminə. Günümüzdə

İstanbul-İrəvan aviareysinin tamamilə bağlanması ehtimalı böyükdür (özel aviaşirkət tərəfindən həyata keçirilir).

Bəzi fikirlər ortaya atılmışdı ki, Van-İrəvan aviareysinin açılması ilə Türkiyə və Ermənistanın sərhədləri də açılacaq. Ancaq bu mümkün olan bir iş deyildir, o halda ki, ermənilər əsassız “erməni soyqırımı” iddialarından əl çəkməyiblər, Türkiyənin şərqi qindəki torpaqlara ərazi iddiaları irəli sürürlər və Dağlıq Qarabağı Azərbaycana qaytarmayıblar. İnanmaq çətinidir ki, Türkiyə yoxsul vəziyyətdə yaşayan Ermənistanla münasibətləri bərpa etmək, orda yeni satış bazarları əldə etmək xatirinə bir çox iqtisadi, enerji layihələri olan Azərbaycanın maraqlarına zidd getsin. Bununla yanaşı, artıq Qarabağ məsələsi Türkiyə üçün də milli məsələyə çevrilmişdir və milli məsələnin nə olduğunu bilməkçün millət olmaq lazımdır. Düzdür, müəyyən zamanlarda Avropa Birliyinin (AB) və Amerikanın iş qarışması nəticəsində Türkiyə sərhəd məsələsində müəyyən boşluq göstərmişdir.

2009-cu il oktyabrın 10-da İsveçrənin Sürix şəhərində AB-nin və Amerikanın təsiri ilə Türkiyə və Ermənistan arasında diplomatik münasibətlərin qurulması və sərhəd qapılarının açılmasını özündə ehtiva edən “Sürix protokolları” imzalandı. Bundan bir qədər əvvəl münasibətlərin normallaşdırılması istiqamətində “futbol diplomatiyası”ndan da istifadəyə cəhd edilmişdi. Lakin Azərbaycanın göstərdiyi irimiqyaslı təsir nəticəsində Türkiyə protokollarının ratifikasiyasını dayandırdı. “Sürix protokolları”nın ratifikasiya olunmama səbəblərindən başlıcası Ermənistanın bu protokolları Konstitusiyaya məhkəməsi vasitəsilə tamamilə dəyişdirməsidir.

Türkiyənin indiki prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan AB-ə üzvlük üçün qoyulan şərtlərdən biri olan sərhəd məsələsində güzəştə getmək istədi. Bu məsələ iqtisadi deyil, sırf geosiyasi xarakter daşıyırdı. Lakin sonda yenə Azərbaycanın yanında olduğunu göstərdi.

2014-cü il 22-23 noyabr tarixlərində Ankara Universitetinin Siyasi elmlər fakültəsi və “Hrant Dink Fondu” tərəfindən “Möhürlü qapı” adlı konfrans keçirildi. Konfransın Erməni Türkiyə münasibətlərinin normallaşmasına xidmət edəcəyi düşünülürdü. Lakin

əvvəl qeyd etdiyim başlıca problemlər həll olunmadığı təqdirdə bu cür konfransların keçirilməsinin də bir əhəmiyyəti qalmır. Türkiyənin rəsmiləri Azərbaycanın yanındadır.

Ermənistanla Türkiyə arasındakı müasir problemlərdən biri BMT ofislərinin İstanbula köçürülməsidir. Dünya maliyyə böhranı BMT-yə də təsir etdi və müxtəlif ölkələrdəki ofislərinin icarə haqqını verməkdə çətinlik çəkir. İstanbulun dünyanın idarə olunmasında adı keçən şəhərlərdən olmasını istəyən Türkiyə BMT ofislərindən icarə haqqı almamaqla onların İstanbula köçürülməsini təklif etdi. Bu məsələ 2013-cü ilin əvvəlindən Ermənistanda ajuataj yaratdı, Ermənistanın Qeyri Hökumət Təşkilatları BMT ofislərinin İstanbula köçürülməsi ilə bağlı müxtəlif tədbirlər keçirdi. Ermənilərin bu münasibətini anlamaq elə də çətin deyil. Onlar düşünürlər ki, BMT ofisləri İstanbula köçərsə Türkiyənin qondarma “erməni soyqırımı” və s. məsələlərdə təsir gücü çoxalar. Ermənistan, Yunanıstan və Slovakiyanın etirazlarına baxmayaraq BMT ofisləri İstanbula köçürülür.

İki dövlətin münasibətinin normallaşması üçün həmin dövrlərdə yaşayan xalqların müsbət rəyi önəmlidir. Ermənistanın Təhlükəsizlik məsələləri üzrə Strateji Araşdırma Mərkəzi “Ararat” və Ermənistan Psixoloji Araşdırmalar Mərkəzi ermənilər arasında Türkiyəyə münasibətlə bağlı müxtəlif sorğular keçirmişdir. Bu sorğulardan aydın olur ki, ermənilər Türkiyəni ən böyük düşmənləri olaraq görürlər (rəyi soruşulanların 59,5%-i) və Ermənistanla Türkiyənin yaxınlaşmasının əleyhinədirlər (rəyi soruşulanların 61%-i).

Sonda bu nəticəyə varmaq olar: Türkiyə və Ermənistanın tarixdən qaynaqlanan müasir problemləri hələ uzun illər öz həllini gözləyəcək.

ƏDƏBİYYAT

1. Sevinc RUINTƏN, Cavid ƏLİSGƏNDƏRLİ. Ermənistan ictimaiyyəti Türkiyə - Ermənistan münasibətlərinin normallaşması haqqında (sosial sorğu nəticələrinə əsasən) // “Tarix və onun problemləri” jurnalı, 2013, №1, s.122-132
2. mfa.gov.tr – Türkiyə Cümhuriyyəti XİN-nin saytı

3. http://musavat.com/news/gundem/Ermenistan-Turkiye-munasibetleri-%E2%80%931-ayin-xronikasi_148270.html
4. <http://hrantdink.org/?Detail=933&Lang> –Hrant Dink Fondunun saytı

III Bölmə

Türkiyə - Azərbaycan münasibətləri

Yusif ƏLİYEV

*Milli Aviasiya Akademiyası,
Nəqliyyat texnologiyaları fakültəsi, II kurs tələbəsi*
E-mail: yusif_aliyev_2016@inbox.ru

XX ƏSRİN SONU - XXI ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ TÜRKİYƏ - AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ HAQQINDA

Elmi rəhbər: Solmaz ƏLİYEVƏ
Milli Aviasiya Akademiyasının baş müəllimi

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, tarixi əlaqə, beynəlxalq münasibətlər, ikitərəfli əlaqələr

Azərbaycan-Türkiyə əlaqələri xüsusi xarakteri ilə seçilir. Bu münasibətləri şərtləndirən amillər arasında ortaq kök, din birliyi, dil, oxşar mədəniyyət, adət və ənənələr yer alır. Türkiyə və Azərbaycan tarixində birgə mübarizə səhifələri də mövcuddur. 1918-ci ildə Nuru Paşanın komandanlığı ilə Türk Qafqaz İslam Ordusunun uzun mübarizələr və müharibələr nəticəsində Bakını xilas etməsi Azərbaycan üçün önəmli dönüş nöqtəsi idi. Azərbaycan xalqının ümummillî lideri Heydər Əliyevin dediyi kimi: “Türk ordusunun Azərbaycana, Bakıya gəlməsi, Azərbaycanı daşnakların təcavüzündən xilas etməsi hər bir azərbaycanlının qəlbində yaşayır. Azərbaycan xalqı həmin ağır dövrdə türk xalqının ona göstərdiyi köməyi heç vaxt unutmayacaqdır”. Anadoluda Qazi Mustafa Kamal Ata-

türkün öndərliyi ilə aparılan milli mücadiləyə azərbaycanlılar maddi və mənəvi yardım göstərmişlər.

Hələ Azərbaycan Sovet İttifaqının tərkibində olarkən iki respublika arasında rəsmi münasibətlər mövcud olmuşdur. 1967-ci ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş naziri Süleyman Dəmirəlin və 1969-cu ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin prezidenti Cövdət Sunayın Bakıya səfərləri bu əlaqələrin xarakterini müəyyənləşdirilməsində böyük rol oynamışdır.

1992-ci ilin yanvar ayında diplomatik münasibətlərin bərpa edilməsi iki ölkə arasında qarşılıqlı əlaqələri genişləndirdi. Türkiyə Prezidenti Turqut Özalın Azərbaycana 1992-ci il 1-3 may tarixli səfəri və səfər zamanı imzalanmış Birgə Bəyanat qarşılıqlı əlaqələrin əsas prinsiplərini və inkişaf perspektivini müəyyən etdi. Türkiyə müstəqil dövlət quruculuğu yoluna qədəm qoymuş Azərbaycan Respublikasının söylərini dəstəkləyərək, hərtərəfli əlaqələrin inkişafına geniş yardım göstərməyə niyyətli olduğunu bildirdi.

Türkiyənin siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Atmaca Tayfun Azərbaycan – Türkiyə münasibətlərin qurulması və inkişafını 3 dövrə bölmüşdür:

I dövr: 1991-ci il oktyabrın 18-dən – 1992-ci ilin may ayına qədər

II dövr: 1992-ci ilin mayından – 1993-cü ilin iyun ayına qədər

III dövr: 1993-cü ilin iyunundan sonra

I dövrdə diplomatik-siyasi münasibətlər qurulsa da, Azərbaycanın siyasi rəhbərliyi xarici siyasət fəaliyyətində Rusiya və İrana üstünlük verdiyindən əlaqələr hələ zəif idi.

II dövr Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin dinamikası ilə səciyyələnir. Bu dövrdə müxtəlif səviyyəli qarşılıqlı səfərlər, məsləhətləşmələr, beynəlxalq məclislərdə birgə fəaliyyət göstərilməsi üstünlük təşkil etdi. Azərbaycan Respublikası dövlət xarici siyasətində Türkiyə Cümhuriyyətinə xüsusi əhəmiyyət verdi. Türkiyə ilə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikası dövlətinin xarici siyasi fəaliyyətinin üstün istiqamətlərindən biri oldu.

III dövrdə Gəncə hadisələrindən sonra Azərbaycan-Türkiyə diplomatik-siyasi münasibətlərində yeni dövr başladı. Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərində ilk əvvəllər qismən soyuqlaşma yaranmışdı, xarici siyasətdə Rusiyaya xüsusi diqqət verildisə də, az sonra Azərbaycanın xarici siyasətində Türkiyə yenidən önəmli yer tutdu. Tarazlaşdırılmış xarici siyasət xətti yeridilməyə başlandı. Azərbaycan – Türkiyə münasibətləri yeni səviyyəyə qalxdı.

1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanmış “Əsrin müqaviləsi”ndə “Türk “petrolları” şirkətinin xarici neft şirkətləri konsorsiumunda təmsil olunması Türkiyə ilə Azərbaycan arasında strateji əməkdaşlığın inkişafının real təzahürü idi.

13 iyul 2006-cı il tarixində Aralıq dənizinin Türkiyə sahilindəki Ceyhan terminalında Bakı – Tbilisi – Ceyhan neft ixrac boru kəməri işə salınmış və bununla iki ölkənin iştirak etdiyi beynəlxalq transkontinental layihə həyata keçirilmişdir.

2010-cu ildə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə Türkiyənin BOTASŞ şirkəti arasında imzalanmış müqavilə Azərbaycan qazının Türkiyəyə və Avropanın digər ölkələrinə satışını artıq reallaşdırır. Bu layihələr Azərbaycanın və Türkiyənin, eləcə də Avropanın və digər regionların enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynayır.

Türkiyə və Azərbaycan regional əməkdaşlıq prosesinin fəal və əsas söz sahibi olan iştirakçılarıdır. Hər iki dövlət özünün iqtisadi və enerji imkanlarından eləcə də, geosiyasi mövqeyindən iki-tərəfli və regional əməkdaşlığın genişlənməsi istiqamətində səmərəli surətdə istifadə edir. Bu gün bölgənin uzunmüddətli inkişaf strategiyasının müəyyənləşdirilməsində aparıcı rol oynayan və iki ölkə arasındakı münasibətlərin çox vacib elementlərindən olan neft və qaz kəmərləri təkcə regionda deyil, eləcə də bütün dünyada dövlətlərimizin nüfuzunu əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Bu layihələr Azərbaycanın, Türkiyənin, eləcə də digər ölkələrin enerji təhlükəsizliyi üçün böyük təminat verir. Eyni zamanda, iki dövlət arasında genişlənən əməkdaşlıq və strateji tərəfdaşlıq regionda sabitliyin göstəricisinə çevrilmişdir.

Hazırda ikitərəfli əlaqələrin yüksək səviyyəyə qalxması ümummillə lider Heydər Əliyevin xarici siyasət kursunda Türkiyə ilə əlaqələrin inkişafına yönəlmiş ardıcıl və məqsədyönlü xətt dövlət başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən inkişaf etdirilərək strateji tərəfdaşlığın dərinləşməsinə nail olunmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Atmaca Tayfun. XX əsrin axırlarında Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri: filologiya elm.nam.alimlik dər. almaq. üçün təqdim olunmuş dissertasiya: 23.00.04 / T.Atmaca; Az. Resp. Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akad. – B. , 2007. – 145 səhifə.
2. <http://az.strategiya.az/old/?m=xeber&id=3013>
3. <http://lib.aliyevheritage.org/az/4610295.html>

Cavad İSKƏNDƏROV

*Bakı Ali Neft Məktəbi,
Kimya mühəndisliyi fakültəsi, IV kurs tələbəsi*
Email: cavad.iskenderov@gmail.com

SOYUQ MÜHARİBƏ İLLƏRİNDƏ SSRİ-TÜRKİYƏ MÜNASİBƏTLƏRİ ÇƏRCİVƏSİNDƏ AZƏRBAYCAN MƏSƏLƏSİ

Elmi rəhbər: Şahverdiyev ƏLƏMDAR
Bakı Ali Neft Məktəbinin professoru

Açar sözlər: SSRİ, Türkiyə Cümhuriyyəti, ərazi iddiaları, Cənubi Qafqaz Respublikaları, Cənubi Azərbaycan

İkinci dünya müharibəsindən qalib kimi ayrıldıqdan sonra SSRİ ərazisini genişləndirmək üçün Türkiyə Cümhuriyyətinə ərazi iddiaları qaldırmağa başladı. SSRİ-nin Boğazlara olan iddiaları Potsdam konfransında müttəfiqlər tərəfindən qorunmadı və Türkiyənin şərq vilayətlərinə olan iddiaları isə prezident Trumen tərəfindən yalnız SSRİ ilə Türkiyə arasında olan bir məsələ kimi gös-tərildi. Araşdırmalar göstərir ki, 1945-ci ilin payızından etibarən

SSRİ-Türkiyə ziddiyyətinin yeni mərhələsi başlandı və bu ziddiyyətlərin əsas ağırlığı Cənubi Qafqaz respublikalarının üzərinə düşdü. SSRİ hər vəchlə Türkiyənin şərq vilayətlərinin bəzilərinin vaxtilə Ermənistan və Gürcüstana məxsus olduğunu və Türkiyə tərəfindən işğal olunduğunu sübut etməyə çalışırdı. Lakin bu iddialar öz təsdiqini tapmadı və 1946-cı ildən sonra qüvvədən düşdü. Daha sonra SSRİ Boğazlara olan iddialarını yenidən qaldırdı və başda Cənubi Qafqaz respublikaları olmaqla əlindəki bütün təzyiqlərindən istifadə edərək Türkiyəni razı salmağa cəhd etdi.

İkinci dünya müharibəsindən sonra SSRİ-nin qonşu dövlətlərə qarşı aqressiv iddialarının əsas səbəbini rus alimləri V.Zubok və K.Pleşakov belə əsaslandırırtdılar: Stalin çox güman ki, Qızıl Ordunun qələbələrindən təsirlənən türklərin onun tələbinə təslim olacağını və daha sonra Vaşinqton və Londonun bunu bir fakt kimi təsdiqləyəcəyini düşünürdü. Ömrünün sonuna yaxın Molotov isə Stalinin 1945-ci ildən sonra özündən çox arxayın olduğunu və imkanlarını gözündə çox şişirtdiyini deyirdi. Ciddi bir fakt kimi vurğulnamalıdır ki, Türkiyənin şərq vilayətlərinə olan ərazi iddiaları yalnız Boğazlarda olan iddiaların təsdiqi üçün təsir vasitəsi deyildi. Bu addımlar Sovetlərin Cənubi Azərbaycana olan iddialarının məntiqi davamı idi. Hansı ki, SSRİ İranda neft konsessiyası əldə edə bilmək üçün istifadə etdiyi Cənubi Azərbaycanı, iddialarının tamamilə ləğvindən sonra belə tərk etmədi və hətta bu əraziləri qoparmaq üçün İran dövlətinə kürd problemi yaratdı. Daha sonra isə ÜİK(b) partiyası MK-nın 8 oktyabr qərarına müvafiq olaraq “azadlıq” hərkatını dəstəkləmək üçün külli miqdarda silah sursat Cənubi Azərbaycana göndərildi. SSRİ-nin əsas məqsədinin müstəqil bir Azərbaycan deyil, özünə yeni ərazi kimi istəməsini isə C.Yalçın belə sübut edirdi: əgər azərbaycanlılar müstəqillik istəyirdilərsə bunu rus qoşunları onları İrandan azad edən kimi istəməli idilər. Mövcud vəziyyətdə isə Cənubi Azərbaycanda qurulacaq dövlət sadəcə olaraq SSRİ-nin təzyiqlərindən və ya ərazi hissələrindən birinə çevriləcəkdə.

ƏDƏBİYYAT

1. Cəmil HƏSƏNLİ. *SSRİ – Türkiyə: soyuq müharibənin sınaq meydanı*. Bakı, Adiloğlu, 2005. – 544 s.
2. Feridun Cemal ERKİN. *Türk-Sovyet ilişkileri ve Boğazlar meselesi*. Ankara, 1968. – 452 s.
3. İsmayıl SOYSAL. *Türkiyə'nin Siyasal Andlaşmaları*. II Cilt. Türk Tarih Kurumu, 1989. – 803 s.
4. Kamuran GÜRÜN. *Türk-Sovyet ilişkileri (1920-1953)*. Türk Tarih Kurumu, 1991. – 325 s.

Ülkər VƏLİZADƏ

Milli Aviasiya Akademiyası,

İqtisadiyyat və hüquq fakültəsi, I kurs tələbəsi

E-mail: ulker.velizade.19988@gmail.com

TÜRKİYƏ-AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ **(gənc tədqiqatçıların araşdırmalarında)**

Elmi rəhbər: Cahangir MƏMMƏDOV

Milli Aviasiya Akademiyasının professoru

Açar sözlər: Azərbaycan, siyasət, Osmanlı imperiyası, tədqiqat, münasibətlər

Azərbaycanla Türkiyə arasında münasibətlər zəngin tarixə malikdir və kökləri oğuz, səlcuq, qıpçaq tayfalarının şərqdən gələ-rək Anadoluda qədimlərdən məskun olan türk və qeyri-türk tayfa-larla konsolidasiya və etnik birlik yaratmağa başladığı XI-XII əsr-lərə gedib çıxır.

XIII əsrin sonunda, bir müddət sonra üç qitədə çox böyük bir ərazini əhatə edəcək Osmanlı dövlətinin meydana çıxması ilə Türkiyənin digər ölkələrlə, o cümlədən Azərbaycanla münasibətləri da-ha da genişləndirdi. İki ölkə arasında intensiv ticari-iqtisadi əlaqələr olmuş, onların mədəniyyətləri bir-biri ilə vəhdətdə, ümumtürk mə-

dəniyyətinin tərkib hissələri kimi inkişaf etmiş, siyasi münasibətləri isə heç də həmişə eyni səciyyə daşmamışdı. Osmanlı imperiyasının Azərbaycana qarşı yeritdiyi siyasət XVII-XVIII əsrlərdə ciddi dəyişikliyə uğramışdı. Məlumdur ki, Osmanlı imperiyası çox qüdrətli olduğu XIV-XVI əsrlərdə Avropada daha fəal siyasət yeridir və əsas səylərini orada möhkəmlənməyə yönəldirdi. Yalnız Səfəvi dövləti ilə müharibəyə başladığı zaman Osmanlı imperiyası müəyyən müddətdə öz qüvvələrini Azərbaycana və İrana qarşı göndərməli olmuşdu. Bununla belə, bu regionda möhkəmlənmək məqsədi o zaman Osmanlı sarayı üçün Avropa işləri qədər vacib əhəmiyyət kəsb etmirdi və bunun nəticəsi idi ki, Osmanlı imperiyası müvəqqəti ələ keçirdiyi Azərbaycan torpaqlarını XVII əsrin əvvəllərində özündən zəif Səfəvi dövlətinə qaytarmışdı. XVIII əsrin əvvəllərinə yaxın vəziyyət əsaslı şəkildə dəyişdi. Daxilən zəifləmiş Osmanlı imperiyası XVII yüzilliyin sonlarında Avropa dövlətlərinin blokuna qarşı mübarizədə məğlub oldu və xeyli ərazi itirdi. Avropada fəal xarici siyasət yeritmək imkanını itirən Osmanlı dövləti nəzərlərini Azərbaycana və İrana qarşı yönəltdi. Bu zaman həmin ölkələrin daxil olduğu Səfəvi dövləti faktiki olaraq dağıldığından onları tutmaq çətin iş deyildi. Rus çarı I Pyotrun Cənubi Qafqazı və İrani zəbt etməyə və bununla da Osmanlı imperiyasının şərq cinahını təhlükə altına almağa yönəldilmiş siyasəti də osmanlıları bu rayonu ələ keçirməyə təhrik edirdi.

XVIII yüzilliyin II yarısında Osmanlı imperiyasının Azərbaycana münasibətdə siyasəti yenidən dəyişikliyə uğrayır. Bu zaman bu dövlət artıq tamamilə zəifləmiş və fəal xarici siyasətdən özünümüdafiyyə keçmiş, artıq Azərbaycan və Dağıstan hakimlərinə müttəfiq kimi baxmağa başlamışdı. İstanbulda dərk etdilər ki, Rusiyanın ikibaşlı qartalına qarşı yalnız türk-müsəlman xalqlarının birgə qüvvələri ilə mane olmaq olar. Lakin Osmanlı imperiyasının bu istiqamətdə fəaliyyəti ardıcıl olmadı və heç bir əməli sonuc vermədi. Bu gün Azərbaycan yenidən müstəqillik qazandıqdan sonra onu ilk tanıyan, hərtərəfli siyasi, iqtisadi və mədəni yardım göstərən Türkiyə olmuşdur. Bu iki qardaş ölkə arasındakı

dostluq münasibətləri tarixini öyrənməyin zəruriliyini sübut etməyə ehtiyac yoxdur.

Keçmişsiz gələcək yoxdur. Təəssüf ki, keçmiş sovetlər dövründə mərkəz Azərbaycanın Türkiyə ilə yaxınlaşmasından qorxub ehtiyat etdiyi üçün Azərbaycan tarixinin bir sıra problemlərini, o cümlədən Türkiyə ilə qarşılıqlı münasibətləri öyrənməyə qadağa qoymuşdu. İstər mərkəzdə, istərsə də respublikamızda tarixçilərin diqqəti başlıca olaraq Rusiya ilə münasibətlərin araşdırılmasına yönəldilir və bu münasibətlərin bəzi müsbət məqamları hədsiz şişirdilir, Rusiyanın Azərbaycanda yeritdiyi müstəmləkəçi siyasəti pərdələnərək dostluq və qardaşlıq faktları kimi verilir, əslində təbliğ edilirdi. Türkiyə ilə Azərbaycan arasında siyasi, ticari-iqtisadi və mədəni əlaqələr «unudulur», yalnız Osmanlı imperiyasının bir sıra dövrlərdə Azərbaycanda mövcud olmuş dövlətlərlə apardığı müharibələr təsvir edilir, bununla da Türkiyə Azərbaycan xalqının daimi düşməni kimi qələmə verilirdi.

Yalnız ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycan-Türkiyə münasibətlərinin orta əsrlər tarixi obyektiv surətdə tədqiq olunmağa başlamış və həmin istiqamətdə bir sıra mühüm addımlar atılmışdır. 1993-cü ildə Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsindən sonra iki qardaş xalq arasında əlaqələr daha da genişləndi. Ulu öndər Heydər Əliyevin "Bir millət iki dövlət" sözlərində öz əksini tapdı. Bu baxımdan Ş.Fərzəlibəylinin 1995-ci ildə çap olunmuş «Azərbaycan və Osmanlı imperiyası (XV-XVI əsrlər)» adlı əsərini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Bizi maraqlandıran «XVIII yüzillikdə və XIX əsrin əvvəllərində Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri» mövzusu isə hələlik ciddi və kompleks tədqiqat obyektı olmamışdır.

Ədalət naminə qeyd etmək lazımdır ki, F.Əliyevin, A.Əbdürrəhmanovun, Z.Bünyadovun, H.Məmmədovun, S.Məmmədovun, O.Markovanın, H.Sadıqovun və bir çox başqa müəlliflərin əsərlərində bizi maraqlandıran mövzunun bir sıra məsələlərinə toxunulmuşdur. N.Sotavovun doktorluq dissertasiyası XVIII əsrdə Şimali Qafqazın Rusiya-İran və Rusiya-Türkiyə münasibətlərində yerini öyrənməyə həsr edilmişdir. Müəllif düzgün olaraq XVIII əsrin 20-ci illərinin əvvəllərindən Rusiya və Türkiyənin Qafqaz si-

yasətində Dağıstan və Azərbaycanın ön plana çıxdığını qeyd edir. Lakin N.Sotavov hadisələrin təhlilində qərəzli mövqedə - ruspərəst və antitürk mövqedə durur. O, iddia edir ki, «Osmanlı əsarəti altına düşmək istəməyən dənizsahili zonanın sakinləri dağlara qaçır, rus hakimiyyət orqanlarına yardım üçün müraciət edirdilər» və rus hakimiyyət orqanları onları himayə edirdi. Bu iddianı əsaslandırmaq üçün müəllif az inandırıcı görünən belə bir sübut gətirir: “1726-cı ilin noyabrında general Levaşov Müşkür sakinlərini müdafiə üçün mayor Qatmanın rəhbərliyi ilə 300 və 400 kazak ayırmışdı”.

G.Quliyevan XVIII əsrin ikinci yarısında Azərbaycan xanlıqlarının Türkiyə ilə münasibətlərinə həsr etdiyi namizədlik dissertasiyasında isə əsasən nəşr olunmuş Osmanlı sənədlərindən və müxtəlif arxiv mənbələrinin Azərbaycan MEA Tarix İnstitutunun Elmi arxivindəki surətlərindən istifadə etməklə kifayətlənmiş, orijinal arxiv materiallarını tədqiqata cəlb edə bilməmişdir.

Qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan-Türkiyə dostluğunun memarı H.Əliyev olsa da bu dostluq və qardaşlığı inkişaf etdirənlər cənab prezidentimiz İlham Əliyev və qardaş Türkiyənin Prezidenti cənab Rəcəb Tayyib Ərdoğandır.

Hazırda İzmirdə böyük bir layihə həyata keçirilməkdədir. Neft Kimya təsisləri (PETKİM) adlanan 2011-ci ildə tikintisinə başlanan, 17 milyard ssərmayə yatırılacaq bu nəhəng layihənin tikintisindən sonra 3500 işçi daimi işlə təmin olunacaq. 2012-ci ilin iyununda cənab İlham Əliyev və Rəcəb Tayyib Ərdoğan tərəfindən Trans-Anadolu qaz boru xətti (TANAP) layihəsi imzalandı.

Son 20 ildə görülən işlər ılaqələrimizin getdikcə daha da dərinləşəcəyini və sağlam təmələ əsaslanacağını göstərir. Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələr getdikcə güclənir və güclənməkdə davam edəcək.

ƏDƏBİYYAT

- 1.Azərbaycan tarixi. III cild. (7 cilddə). Bakı, 2007.
- 2.Azərbaycan tarixi, I cild (ən qədim zamanlardan XX əsrədək).
- 3.Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. Bakı, 2007.

4.Şahin Fazil Fərzəlibəyli. Azərbaycan və Osmanlı imperiyası (XV- XVI əsrlər).

Turqut ŞABANOĞLU

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, Sabah qrupu III kurs tələbəsi

Email:Turqut.shabanoglu@gmail.com

**BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ
TÜRKİYƏ –AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ**

Elmi rəhbər: İqbal AĞAYEV

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi, fenomen, demokratik, çağdaş, dəyərlər sistemi

Beynəlxalq münasibətlər sistemində Türkiyə Cümhuriyyəti və Azərbaycan Respublikası ilişkilərini bu gün bir kəlmə ilə belə ifadə etmək olar - təbii müttəfiqlər. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev bu münasibətləri uzaq görənliklə belə ifadə etmişdir: "bir millət, iki dövlət". Bu xalqları bir-birinə bağlayan və ümumi təhlükəsiz gələcək uğrunda birgə mübarizə aparmağı vacib edən faktor isə şübhəsiz ki, hər iki xalqın eyni mədəniyyətə aid olmasıdır. Bu gün beynəlxalq təhlükəsizlik sistemi bütün dünya xalqları üçün ədalətin və rifahın təminatçısı rolunda çıxış edə bilmir. Tarixə nəzər salsaq görürük ki, hər iki toplum taleyüklü məsələlərdə, tarixi sınaq anlarında, şərtlər nə olursa-olsun, bir-birinə qardaş əlini uzatmışdır. Bunun ən bariz nümunəsi, XX əsrin əvvəllərində, bütün türk dünyası üçün həyatı önəm daşıyan Çanaqqala döyüşlərində 5 min Azərbaycan türkünün şəhid olmasıdır. Eyni zamanda Azərbaycan xalqı, 1918-ci ildə müstəqillik uğrunda mübarizə apardığı və erməni-rus birləşmələrinin terroru ilə üz-üzə qaldığı zaman türk qardaşlarının uzatdığı dost əlini heç bir zaman unutmayacaqdır. O, keşməkeşli tarixi dövrdə, Nuru paşanın komandanlığı altın-

da olan Qafqaz İslam Ordusu Azərbaycanın var olma davasında önəmli rol oynamışdır.

XX əsrin əvvəllərində, I Dünya Müharibəsinin başa çatması ilə yeni dünya düzəninə labüd etdiyi, siyasi şərait yaranmış və bunun nəticəsində 1920-ci ildə imzalanan Sevr müqaviləsinə əsasən Osmanlı İmperiyası faktiki olaraq süquta uğramışdı. Ordu tər-kisiləh edilmiş və buraxılmışdı. Yalnız Antanta ölkələrinin nəzərəti altında 15 min əsgər saxlanılmasına icazə verilmişdi. Əzəli Osmanlı torpaqları yunanlar, ermənilər arasında bölünmüş, Antanta dövlətlərinin himayəsi altına keçmişdi. Belə bir ağır zamanda Mustafa Kamal Atatürk fenomeni ortaya çıxdı. "Ya istiqlal, ya ölüm" şüarını irəli sürən bu dahi şəxsiyyət, Anadoluya keçərək, türk xalqının milli-azadlıq hərəkatına rəhbərlik etmiş, sonsuz şücaət və hərbi düha nümayiş etdirərək, bu tarixi sınaqdan üzuağ çıxmışdır. Amma şübhəsiz ki, Atatürkün ən böyük əsəri 1923-cü ildə yaradılmış Türkiyə Cümhuriyyətidir. Bununla da, Atatürk böyük siyasi xadim olduğunu tarix qarşısında sübuta yetirmişdir. Dünyəvi, demokratik, çağdaş dövlətin yaradılmasının həyati və-cibliyini dərk edən Mustafa Kamal Paşa bir çox mədəni inqilabların müəllifi olmuşdur. Siyasi elmlərdə "Kamalizm" adlı cərəyan onun adı ilə bağlıdır. Müasir Azərbaycan Respublikasının qurucusu Heydər Əliyev hər zaman və hər yerdə Atatürkə olan xüsusi eh-tiramını dilə gətirmiş və onun şəxsiyyətinə böyük qiymət vermişdir.

Çağdaş dövrümüzdə, tarixin necə deyərlər, təkrar olunduğunun şahidi oluruq. Müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasının inkişaf və rifah içində olması bir çox siyasi güclərin rahatlığını pozmuşdur. Yenidən xalqımıza və dövlətimizə qarşı erməni kartından istifadə edilmiş, Azərbaycan Respublikasının 20 faiz ərazisi işğal edilmiş, milyondan artıq insan öz ata-baba yurdlarından didərgin düşmüş, Qarabağ ugrundə gedən döyüşlərdə 40 minə yaxın əsgərimiz şəhid olmuşdur.

Bu konteksdə Azərbaycan və Türkiyə dövlətlərinin iqtisadi, siyasi, hərbi əməkdaşlığı həyati önəm kəsb etməkdədir. Yaxın gələcəkdə, türkdilli dövlətlər birliyinin Azərbaycan - Türkiyə ilişki-

lərini örnək qəbul edərək, həyatı önəm daşıyan beynəlxalq məsələlərdə eyni cəbhədən çıxış etməsi tarixi bir zərurətdir.

Unutmayaq, biz eyni köklərə, eyni dilə, eyni tarixə, eyni dəyərlər sisteminə və nəhayət eyni mədəniyyətə sahibik. Bizi ümumi gələcək birləşdirir. Gəlin bu gələcəyi birgə yaradaq!

ƏDƏBİYYAT

1. Dr.Mehman Ağayev. *Kurtuluş Savaşı Yıllarında Türkiyə Azərbaycan İlişkileri*. 2008
2. Nəsim Nəsimli. *Azərbaycan Demokratik Respublikası*. Məqalələr toplusu. Bakı: Elm, 1990.
3. Utkan Qocaturk. *Atatürk və Türkiyə Cümhuriyyəti tarixi kronoloji (1918-1938)*. Ankara, 1983.

Güray YILMAZ

Bakı Slavyan Universiteti,

Pedaqogika fakültəsi, magistrant

E-mail: isabaku10@gmail.com

AZƏRBAYCAN – TÜRKİYƏ QARDAŞLIĞI TARİXİNƏ QISA BAXIŞ

Elmi rəhbər: İsa ARSLAN

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru,

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığı, Mustafa Kamal Atatürk, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, əməkdaşlıq, mədəni əlaqələr

Azərbaycanın və Türkiyənin müxtəlif sahələrdə əlaqələrinin tarixi kökləri vardır. Hər iki dövlət mürəkkəb tarixi şəraitdə bir-birinə arxa, kömək olmuşdular.

Hələ XI əsrdə səlcuqlar Anadoluya axın edərkən əvvəlcə Azərbaycana gəlmiş, buradakı türk-müsəlman dövlətləri ilə birləşmiş, özlərinə arxa-dayaq yaratdıqdan sonra Bizansla məşhur, dünya tarixində iz qoymuş Malazgird döyüşünü etmişlər. Bu gəliş Azər-

baycanda yaşayanlar üçün də çox əlverişli olmuşdur. O zamandan Bizans-erməni-iber hərbi birləşmələrinin bu torpaqlara hücumuna son qoyulmuş, Bizansın Cənubi Qafqazı işğalı planı puça çıxmışdı.

XIX əsrin sonları - XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda ilk milli-demokratik hərəkat canlanarkən bu hərəkatın nümayəndələri Osmanlı türkləri ilə yaxın əlaqələr qurmuşdular.

1875-ci ildə Azərbaycan tarixində ilk milli qəzet olan “Əkinçi” nəşrə başlayır. Bu qəzetin Azərbaycanda milli-siyasi şüurun, milli birliyin yaranmasında böyük rolu olmuşdur. 1877-ci ildə Rusiya - Osmanlı müharibəsi zamanı bir sıra ölkələrdə, hətta Avropada əməkdaşları və oxucuları olan “Əkinçi” Osmanlı dövlətinə maddi və mənəvi yardım göstərməyə çağırmışdı. Bundan xəbər tutan çar hökuməti 56 nömrədən sonra qəzetin nəşrini dayandırmışdır.

1887-ci ildən çar hökuməti müsəlman-türkləri hərbi xidmətə çağırmağı dayandırmışdı. Məqsəd müsəlman türk gənclərini hərbi işin sirlərini öyrənməkdən, silahla rəftar qaydalarını unutturmaqdan ibarət idi. Rus hökuməti bilirdi ki, heç bir Azərbaycan türkü Osmanlı türkünə qarşı silah işlətməz, Rusiya Osmanlı ilə müharibə etdiyi zaman silah onların özünə qarşı çevriləcək. Ona görə də azərbaycanlılar hərbi xidmət əvəzində hərbi vergi adlanan mükəlləfiyyət daşımağa məcbur edildilər.

Düşmən həmişə bu iki ayrı yaşayan bir döyünən ürəyi bir-birinə qarşı qoymağa çalışmışdır. 1929-cu ildən Azərbaycan tam şəkildə latın qrafikalı əlifbaya keçmişdi. İ.V.Stalin hər iki türk xalqının əlifbasının eyni, yəni latın qrafikalı əlifba olduğunu qəbul edə bilməyərək 1939-cu ilin sonunda türk və Azərbaycan xalqlarının hər cür yaxınlaşmasının qarşısını almaq üçün Azərbaycanda xalqa tamam yad olan kirill qrafikalı əlifbaya keçilməsinə sərəncam vermişdir. Buna baxmayaraq iki ölkənin əhalisi sıx əlaqə saxlamış, bir-birinə arxa-dayaq olmuşlar. İkinci dünya savaşında AXC-nin müstəqilliyini bərpa etmək ümidi ilə azərbaycanlılar milli legionun tərkibində Almaniya tərəfindən sovet ordusuna qarşı döyüşə atıldılar. Almaniya məğlub olduqdan sonra 1945-ci ildə vaxtilə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra siya-

si əqidələrinə görə Türkiyəyə mühacirət edənlər kimi onlar da qardaş ölkəyə üz tutmuşlardır.

1918-ci ildə Azərbaycana Nuru Paşanın komandanlığı altında Türk-Qafqaz İslam Ordusu yardımı gəlməsi və Azərbaycan ərazilərini, xüsusilə, onun siyasi və mədəniyyət mərkəzi olan Bakının türk-müsəlman qanına susamış daşnaklardan azad edilməsini xatırladaraq Azərbaycan xalqının ümummilliyət lideri Heydər Əliyev demişdir: “...Azərbaycanı daşnakların təcavüzündən Türk ordusunun xilas etməsi hər bir azərbaycanlının qəlbində yaşayır. Azərbaycan xalqı həmin ağır dövrdə türk xalqının köməyini heç vaxt unutmayacaqdır”.

“Azərbaycanın sevinci bizim sevincimiz, kədəri bizim kədərimizdir” deyən Qazi Mustafa Kamal Atatürkün rəhbərliyi ilə Anadoluda aparılan milli mübarizə zamanı azərbaycanlılar da maddi və mənəvi yardımlarını əsirgəməmişlər. Qardaşlıq münasibətlərinin bu cür nümunələrini istənilən qədər göstərmək olar Azərbaycan Sovetlər Birliyinin tərkibində olarkən bu iki qardaş respublika arasında rəsmi münasibətlər tam həcmdə olmasa da, qismən mövcud olmuşdur. Belə ki, 1967-ci ildə Türkiyə Cümhuriyyətinin Baş Naziri Süleyman Dəmirəlin, ondan iki il sonra 1969-cu ildə Türkiyə Respublikasının Prezidenti Cövdət Sunayın Azərbaycana səfər etməsi xalqlarımız arasında əlaqələrin gələcək istiqamətinin müəyyənləşdirilməsində başlıca amil olmuşdur. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra prezident Heydər Əliyev Türkiyəyə üç dəfə rəsmi, iki dəfə qeyri-rəsmi, on beş dəfə işgüzar səfər etmişdir ki, bu da Heydər Əliyevin xarici siyasət konsepsiyasında Türkiyəyə və bu iki xalq arasındakı münasibətlərə nə qədər əhəmiyyət verdiyini göstərmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, hələ 1991-ci ildə Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdiyi zaman həmin ilin 9 noyabrında onun müstəqilliyini tanıyan ilk dövlət qardaş Türkiyə Cümhuriyyəti olmuşdur. 1992-ci ilin yanvar və avqust aylarında müvafiq olaraq Türkiyənin Azərbaycanda, Azərbaycanın isə Türkiyədə diplomatik nümayəndəlikləri fəaliyyətə başlamışdır. Respublikamızın beynəlxalq inteqrasiyasında, regiondakı təhlükəsizliyin qorunmasında,

Azərbaycanın siyasi-iqtisadi, elmi-mədəni və digər maraqlarının, eləcə də, əlaqələrinin genişlənməsində Türkiyə ilə əməkdaşlığa Azərbaycan rəhbərliyi xüsusi əhəmiyyət vermişdir. Azərbaycan və Türkiyə arasındakı qardaşlıq münasibətləri 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmiş İlham Əliyev tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. Ölkələrimiz arasındakı münasibətlərin xarakterinə diqqət yetirsək, görürük ki, Türkiyənin də dövlət və hökumət başçılarımmın xaricə ilk rəsmi səfəri Azərbaycandan başlayır. Bu bir ənənəyə çevrilmişdir. “Türkiyə ilə Azərbaycan arasında münasibətlər köklü, tarixi və mədəni bağlardan qaynaqlanan qardaşlıq təməli üzərində hər sahədə inkişaf etməkdə və güclənməkdədir. ... Sevinci də, kədəri də bir olan Türkiyə və Azərbaycana bütün dünya qibtə ilə baxır”.

1994-cü il sentyabrın 20-sində “Əsrin müqaviləsi” imzalanan zaman xarici neft şirkətləri konsorsiumunda “Türk petrolları” şirkətinin də təmsil olunması iki qardaş ölkənin arasında strateji əməkdaşlığın real təzahürü idi. 2006-cı ildə Azərbaycan neftinin Aralıq dənizinin Türkiyə sahillərindəki Ceyhan terminalı vasitəsilə dünyaya çıxarılması beynəlxalq transkontinental layihə ilə həyata keçirilmişdir. 2007-ci ilin əvvəllərində Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri, 2010-cu ildə Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti ilə Türkiyənin BOTAS şirkəti arasında imzalanmış müqavilə, Bakı – Tbilisi – Qars dəmir yolu və s. bu kimi beynəlxalq əhəmiyyətli layihələrin kökündə Azərbaycan – Türkiyə qardaşlığı və bu qardaşlığın monolit birliyi durur.

Hələ sovet dövründə birbaşa mədəni əlaqələrin olmadığı zaman Azərbaycana da Orxan Kamalın, Nazim Hikmətin, Rəşad Nuri Güntəkinin və başqa türk yazarlarının əsərləri sevilərək oxunmuşdur. O zamanlar Ankara, İstanbul, İzmir və başqa şəhərlərdə çıxış etmiş mayestro Niyazi, dünya şöhrətli bəstəkar Arif Məlikov, xalq artistləri Rəşid Behbudov, Zeynəb Xanlarova, eləcə də Leyla Vəkilovanın rəhbərliyi ilə Azərbaycan Dövlət Rəqs Ansamblı haqqında bütün türk qəzetləri incəsənət ustalarımızın sənətkarlıq qüdrətindən yazmışlar. Bu mədəniyyətlərin bir-birinə nə qədər doğma və yaxın olduğunu göstərən faktlardır.

Azərbaycan müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra bütün sahələrdə olduğu kimi elm, təhsil və mədəni münasibətlərdə də böyük dirçəliş və inkişaf olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bütün məsələlərdə istər beynəlxalq, istərsə regional məsələlərdə ölkələrimizin mövqeləri demək olar ki, üst-üstə düşür. Dövlətlərimiz BMT, İKT, Avropa Şurası, Qara dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı, Türkdilli dövlətlər birliyi, NATO və s. nüfuzlu təşkilatlarda nümunəvi əməkdaşlıq edirlər. Qafqazda sabitliyin təmin edilməsində Türkiyə-Azərbaycan əməkdaşlığı güclü zəmin üzərində qurulmuşdur. Hələ 1993-cü ilin aprelində erməni hərbi birləşmələri Azərbaycanın zəngin sərvətə malik olan Kəlbəcər rayonunu işğal etdikdən sonra, BMT-nin Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərini erməni silahlı birləşməsinin qeyri-şərtsiz tərk etməsi barədə qətnaməsini Ermənistan tərəfi icra etmədiyinə görə Türkiyə Respublikası Ermənistanla sərhədlərini bağlamış və bu problemin həll olunmasına qədər sərhədlərin açılmayacağını bəyan etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev respublikalarımızın mövcud vəziyyətini aşağıdakı kimi dəyərləndirmişdir: “Türkiyə-Azərbaycan əlaqələri indi ən yüksək səviyyədədir. Bu əlaqələr strateji əlaqələrdir. Dostluq, qardaşlıq prinsiplərinə əsaslanır. Bizi birləşdirən həm tarixi köklər, həm mədəni əlaqələr, bizim keçmişimiz və bu günkü siyasi maraqlarımızdır”. Dövlət başçılarımızın, xalqlarımızın qardaşlığı və dostluğu daim var olsun. Yaşasın türk xalqlarının qürur mənbəyi olan Azərbaycan-Türkiyə qardaşlığı!

ƏDƏBİYYAT

1. Anar İSGƏNDƏROV. *1918-ci il mart qırğınının tarixşünaslığı*. Bakı, 1997.
2. Aydın HACIYEV. *Qars və Araz-Türk Respublikalarının tarixindən*. Bakı, 1994.
3. Şahin Fazil FƏRZƏLİBƏYLİ. *Azərbaycan və Osmanlı İmperiyası*. Bakı, 1994.
4. Mehmet SARAY. *Yeni türk cumhuriyyətləri tarixi*. Ankara, 1999.
5. İsa İbrahim ARSLAN. *Qafqaz respublikalarının Türkiyə ilə əlaqələri (1918-1920-ci illər)*. Bakı, 2016.

IV Bölmə ATATÜRK VƏ BİZ

Aysel ABBASLI

*Bakı Dövlət Universiteti,
Filologiya fakültəsi, III kurs tələbəsi
E-mail: abbaszade6@gmail.com*

SƏBAHƏDDİN ƏLİ VƏ ATATÜRK

Elmi rəhbər: Pərvin EYVAZOV
Bakı Dövlət Universitetinin doktorantı,
"Türkoloji Araşdırmalar Mərkəzi"nin elmi işçisi

Açar sözlər: Səbahəddin Əli, Atatürk, Türkiyə, türk ədəbiyyatı

Səbahəddin Əli 25 fevral 1907-ci ildə Gümülcində anadan olub. Atası hərbi kapitan olduğu üçün tez-tez təyinat alırdı. İlk yazıları 1925-ci ildə, Balıxəsirdə dərc edilən "İrmak" jurnalında işıq üzü görüb. Səbahəddin Əli öz yaradıcılığına şeirlə başlayıb. İlk şeirləri Orhan Şaiq Gökyayın redaktorluğu ilə Balıxəsirdə dərc olunan "Çağlayan" jurnalında çıxıb.

Konya şəhərində müəllimlik edərkən bir içki süfrəsində Mustafa Kamal Atatürkə qarşı şeir oxuduğunu əsas götürərək həbs olunmuşdur. Bu məlumatı dövlətə çatdıran şəxs 90-cı illərin məşhur atatürkçüsü Cemal Kutay idi. Şair Səbahəddin Əli Konyada olarkən, Mustafa Kamal Atatürkü tənqid edən "Məmləkətdən xəbər" adlı şeirini oxuduğu iddiası ilə 1932-ci ildə həbs olunmuşdur.

MEMLEKETTEN HABER

Hey anavatandan ayrılmayanlar
Bulanık dereler durulmuş mudur?
Dinmiş mi olukla akan o kanlar?
Büyük hedeflere varılmış mıdır?
Asarlar mı hala Hakk'a tapanı?

Mebus yaparlar mı her şaklabanı?
Köylünün elinde var mı sabanı?
Sıska öküzleri dirilmiş midir?

Cümlesi beli der enelhak dese
Hala taparlar mı koca terese?
İsmet girmedimi mi hala kodese?
Kel Ali'nin boynu vurulmuş mudur?

Cemal Kutay Səbahəddin Əlinin iş yoldaşı olub. Cəmal Kutayın həmin dövrdə Konyada dərc etdiyi “Yeni Anadolu” qəzetində Səbahəddin Əlinin yazıları yer alırdı. Lakin müəyyən müddət bu yazıların qarşılığında ödəniş ala bilməyən ədib artıq yazılarını dayandıрмаğa qərar verir. Elə bu da Cəmallə Səbahəddin arasında soyuqluğun yaranmasına səbəb olur. Cümhuriyyətin qurulmasının 10-cu il dönümü münasibətiylə 1933-cü ildə əfv sərəncamı imzalanır və Səbahəddin Əli həbsdən azad edilir. Bundan sonra Ankaraya gələn ədib, Təhsil Nazirliyinə müraciət edərək yenidən işə qaytarılmasını xahiş edir. Dövrünün təhsil naziri Hikmet Bavur onun keçmiş fikirlərindən daşındığını bilmək istəyib. Bu səbəblə də Səbahəddin Əli “Varlıq” jurnalında “Mənim Eşqim” adlı şeirini dərc etdirib.

Benim Aşkım

Bir kalemin ucundan hislerimiz akınca
Bir ince yol onları sıkıyor, daraltıyor;
Beni anlayamazsan gözlerime bakınca
Göğsümü parçala bak kalbim nasıl atıyor.
Daha pek doymamışken yaşamın tadına
Gönül bağlanmaz oldu ne kıza, ne kadına
Gönlüm yüz sürmek ister yalnız senin katına
Senden başka her şeyi bir mangıra satıyor.
Sensin, kalbim değildir, böyle göğsüme vuran,
Sensin Ülkü adıyla beynimde dimdik duran
Sensin çeyrek asırlık günlerimi dolduran;

Seni çıxarsam, ömrüm başlamadan bitiyor.
Hem bunları ne çıkar anlatsam bir dizeye?
Hisler kambur oluyor dökülünce yazıya
Kısacası gönlümü verdim Ulu Gazi'ye
Göğsümdə şimdi yalnız onun aşkı yatıyor.

“İçimizdəki Şeytan” adlı romanı milliyyətçilər tərəfindən çox tənqid edilmişdir. Sabahattin Ali Nihal Atsızın ona qarşı yazdığı tənqid dolu yazıya cavab olaraq onu məhkəməyə verib. 1944-cü ildə məhkəmədə qalib gəlir, lakin tənqidlərdən qurtula bilmir. Jurnallarda çıxan məqalələr səbəbiylə 3 ay həbs olunub və ona qarşı olan təzyiqlərdən bezib. “Ali Baba” adlı jurnalda yazdığı məqalədə bunları qeyd edib: “Çalmadan, çırpımadan bize ekmeğimizi verenleri aç, bizi giydirenleri dunsuz bırakmadan yaşamak istemek bu kadar güç, bu kadar mihnetli, hatta bu kadar tehlikeli mi olmalı idi”. 1948-ci ildə başqa bir mübahisə səbəbiylə üç ay Paşakapısı həbsxanasında məhbus həyatı yaşayıb. Azadlığa çıxandan sonra çox çətin günlər keçirib, iş tapa bilməyib. Xaricə getmək üçün pasport almaq istəyib, lakin bunun qanuni yolla mümkün olmadığını gören Səbahəddin Əli Bolqarıstana qaçmağı qərara alır. Ona yardım edən Əli Ertəkin adlı qaçaqmalçı Bolqarıstan sərhədinə çatanda Səbahəddin Əlini öldürür.

ƏDƏBİYYAT

1. Sabahattin Ali cinayeti. Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1923-2000.
2. Cilt (3. bas.).
2. Sevgül Sönmez, A'dan Z'ye Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Sevanə ABBASOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, IV kurs tələbəsi

E-mail: sevane.abbasli@gmail.com

NƏRİMANOV-ATATÜRK

Elmi rəhbər: Sevinc QASIMOVA

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, turançılıq, Atatürk, Nəriman Nərimanov

Türkiyə-Azərbaycan əlaqələrindən bəhs edərkən mühüm bir tarixi dönəmi qeyd etmək yerinə düşər. Hansı ki, Aprel işğalından sonrakı Azərbaycan ərazisində qurulmuş Sovet hökuməti ilə Atatürkün rəhbərlik etdiyi Türkiyə Cümhuriyyətinin əlaqələrini vurğulamaq lazımdır. Bu dövrdə isə Sovet Azərbaycanına Nərimanov rəhbərlik edirdi. Azərbaycanda sovet hökuməti qurulan ilk illərdə Türkiyə ilə münasibətlər müsbət idi. Bu iki şəxsiyyəti müqayisə edərkən ortaya maraqlı nüanslar çıxır. Nərimanov kommunist ideologiyasının daşıyıcısı olsa da onun turançılıq ideyaları da bir o qədər qabarıqdı. Buna misal olaraq onun özünün yazdığı şeiri nümunə gətirmək olar:

Atamız bir, babamız bir,
Azərbaycan öz qardaşdır.
Zatən biriz, fəqət yarın,
Bütün, bütün birləşəriz
Azərbaycan, Azərbaycan
Bildin, xəyal deyil Turan!

Burdan da aydın şəkildə görürük ki, Nərimanov türk birliyi tərəfdarı olub. Bundan əlavə onun rəhbərliyi dövründə Türkiyəyə olan yardımları da buna əyani sübutdur. Bəllidir, XX əsrin əvvəl-

lərində Türkiyəyə Azərbaycanın istər birbaşa, istərsə də Rusiya ilə birlikdə maddi köməklik göstərməsinə aid çoxlu faktlar var. Mustafa Kamal Paşanın borcları qaytarmaq haqqında fikrinə N.Nərimanov cavab olaraq ünvanladığı məktubunda yazırdı: “Paşam, qardaş qardaşa borc verməz, əl tutar”. O, fəxrlə “Mustafa Kamal Paşanın Türkiyəsi bizim dostumuzdur” deyir.

Türkçülük ideyaları Atatürklə Nərimanovu bir birinə yaxınlaşdırır. Atatürkün özü də turançılıq və türkçülük ideyasının böyük daşıyıcısıdır. Bunu Atatürkün bu barədə dediyi cümlələr də təsdiqləyir.

"Türklük mənim ən dərin güvəncim, qaynağım, ən böyük qürur mənbəyimdir".

Bunu Türk dünyasının böyük siyasi xadimi Qazi Mustafa Kamal Atatürk deyib. Onun Türklüklə bağlı ifadələri sadəcə xoş-səslənişli sözlərdən ibarət cümlələr deyil, daha çox uzun illər boyu aparılan milli mücadilənin doğduğu siyasi-ideoloji baxışlardı. Mustafa Kamal Atatürk Türk dünyasının inteqrasiyası, turançılıq dəstixətini ideologiya müstəvisindən siyasətə gətirərək, bu istiqamətdə praktiki addımlar atmış şəxsiyyət olub. Hələ gənclik, I Dünya və Milli İstiqlal müharibələri illərində türklük ideologiyasını öyrənib mənimsəmiş, onu siyasi dünya görüşünün əsas elementinə çevirib.

Bundan başqa bu iki şəxsiyyəti başqa nüanslar da birləşdirir. Hər ikisi dil və maarifçilik yönündən xalqı üçün önəmli işlər görmüş iki şəxsiyyətdir. Hər ikisi ictimai-siyasi xadim kimi sözü-nü demiş şəxslərdir. N.Nərimanov üçün dünyada hər şeydən əziz ana dili, Azərbaycan dili idi. O bu dilin təmizliyi, saflığı, inkişafı uğrunda ömrü boyu mübarizə aparmışdır. Bədii və publisistik əsərləri ilə ədəbi dilimizin xalq dili leksikası və ictimai-siyasi terminlərlə zənginləşməsində xüsusi xidməti vardır. Atatürk də həmçinin dil və əlifba işində önəmli iş görərək 1928-ci il noyabrın 1-də Yeni türk əlifbasını qəbul elədi. Türk əlifbasının latın hərflərinə əsasən təşkili və 1928-ci ildə onun qəbulu. Bu dəyişiklik türk xalqının oxuyub-yazmağı bacarmaq fərqi artırmış oldu. Xalqın maariflənməsi yolunda hər ikisi yetərincə iş görüb. Təkcə bununla yetinməyib siyasi cəhətdən də özlərini göstərmişlər. Hər ikisinin

İqtisadi sahədə görüşləri olmuşdur. Nərimanov və Atatürkün iqtisadi sahədə də görüşləri olmuşdur. Publisist və yazıçı kimi fəaliyyətlərini onların ortaq cəhəti kimi götürmək olar. Nərimanov xalqın maariflənməsi yolunda əlindən gələni əsirgəməmiş, müəllimlər qurultayının təşkilində, məktəblərimizin dərsliklərlə təmin edilməsi işində mühüm rol oynamış, rus məktəbləri üçün “Azərbaycan dili”, Azərbaycan məktəbləri üçün “Rus dili” dərslikləri, qrammatika kitabları, lüğətlər hazırlamışdır. Öz dövrünün bir sıra qəzet və jurnallarında alovlu və üsyankar məqalələrlə çıxış etmişdir. Nərimanov ZSFSR və SSRİ rəhbərliyində çalışdığı vaxtlarda da Azərbaycanda gedən prosesləri diqqətdə saxlamışdır. Azərbaycan neftinin 15%-nin respublikaya çatması, maarif və səhiyyəyə sərf edilməsi uğrunda gərgin mübarizə aparmışdır.

Atatürkün bir sıra əsərləri vardır. Bunlar Tâbiye Meselesinin Halli və Emirlerin Suredi Tahririnə Dair Nesayih, Zabit və Kumandan ile Hasbihal (1918), Nitq (1927), Vətəndaş üçün Mədəni Bilgilər (1930), Həndəsə (1937) kimi kitablardır. 1921-ci ildə Atatürkün liderliyi dövründə təşkil edilərək yaradılan Maarif Konqresində ibtidai məktəb proqramlarının inkişaf etdirilməsi və orta təhsil təşkilatlarının proqramları və dərs mövzuları təsdiq edildi. 3 mart 1924-cü ildə xalqın savadlanması üçün çıxarılan Tövhidî Tədrisat qanununa əsasən bütün məktəblər Maarif Nəzarətinə götürülmüş və bununla o dövrə mövcud problemlər ortadan qaldırılaraq təhsil və elmdə milli bir bütünlüyün təmin edilməsinə çalışıldı. Bu mənada 1928-ci ildə “Millət Məktəbləri”, 1930-cu illərdən etibarən kəndlərdə “Halk Okuma Odaları” və 1931-ci ildən etibarən də “Xalq evləri” açıldı. Bu addım vətəndaşlara oxuma yazma kursları, mədəni və sənət sahələrində və müxtəlif peşə mövzuları hazırlanmaqda yardım etmək idi.

ƏDƏBİYYAT

1. Atatürkün fikir və düşüneləri. Ankara, 1999.
2. Atatürk'ün sosial və kültürel politikaları. Ankara, 2010.
3. Azərbaycanın sovetləşdirilməsinin ilk illərində N.Nərimanovun ictimai-siyasi hadisələr kontekstində iqtisadi idarəetmə mexa-

nizmlərinin təşkilində rolu və iqtisadi mühakimələri / Azərbaycanın Vergi Xəbərləri, 12/2011.

4. Aşırılı A. Nərimanovun Kremlə qətli. Bakı, 2006.

5. Həsənov H.Ə. Nəriman Nərimanovun milli dövlətçilik baxışları və fəaliyyəti. Bakı, 2005.

6. Nərimanov N. Seçilmiş əsərləri. Bakı, 2004.

7. Tarix və onun problemləri, № 4 2014

8. <http://nerimanov.ev-muzeyi.az/az/index.php?newsid=9>

9. <http://www.isteaturk.com/haber/3353/ataturkun-yazdigi-kitaplar>

Sabir KƏRİMOV

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, I kurs tələbəsi

E-mail: sabir.kerimov1997@mail.ru

ATATÜRK VƏ TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİ

Elmi rəhbər: Xatirə AĞAYEVA

tarix üzrə fəlsəfə doktoru,

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

Açar sözlər: Mudros müqaviləsi, Türkiyə Böyük Millət Məclisi (TBMM), M.K.Atatürk, Türkiyə Cümhuriyyəti

Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradıcısı Mustafa Kamal Atatürkün türk tarixində həm yaşadığı, həm də özündən sonrakı dövrə dərinə təsir edən bir yeri vardır. Atatürkün bu cür şəxsiyyət kimi formalaşmasına ailə mühitinin, Selanik mühitinin, oxuduğu məktəbin və müəllimlərinin, qazandığı təcrübənin, həmçinin oxuduğu kitabların xüsusi təsiri olmuşdur. Atatürkün ən qabarıq xüsusiyyəti hərəkətlərində və qərarlarında çevik, qətiyyətli olması, fəaliyyətində hislərinə deyil, ağılına və məntiqinə üstünlük verməsi idi. Atatürkün sevimli məşğuliyyətlərindən biri mütaliə etmək idi.

Hətta dövlət başçısı olduqdan sonra Çankayada 10 min cilddən çox kitaba malik kitabxana yaratmışdır.

Ulu Öndərin türk tarixində mühüm yer tutmasının başlıca səbəbi vətəni xilas edən milli qəhrəman olmasıdır.

XX əsr türk dünyası tarixində ən mühüm hadisələrdən biri Osmanlı imperiyasının yerində Türkiyə Cümhuriyyətinin yaradılması idi. 1914-1918-ci illərdə I Dünya müharibəsində Osmanlı imperiyası məğlub oldu. 1918-ci il oktyabrın 30-da Mondros limanında “Ağamennon” adlı ingilis kreyserində barışıq bağlandı, faktiki olaraq Osmanlı imperiyasının varlığına son qoyuldu. Barışıqdan sonra İngiltərə, Fransa, Yunanıstan və İtaliya Türkiyə ərazilərinə qoşun çıxardılar.

Ölkənin bölüşdürülməsi təhlükəsi milli-azadlıq hərəkatının yüksəlişinə səbəb oldu. Hərəkata Mustafa Kamal paşa rəhbərlik edirdi. O, “dağınıq hüquqları müdafiə cəmiyyətlərinin” hərəkatlarını əlaqələndirməyə çalışırdı. 1918-cu ildə cəmiyyətlərin rəhbər mərkəzi olan Nümayəndələr komitəsi təşkil edildi. Mustafa Kamal komitənin sədri seçildi, Türkiyədə yeni inqilabi hökumətin rüşeymi yarandı.

İngilis işğal hakimiyyət orqanları türk deputatlarının fəaliyyətini məqbul saymadılar və 1920-ci ildə İstanbul rəsmən işğal edib, parlamenti qovdular. Mustafa Kamal Paşa parlament işçilərini Ankarada toplaşan Türkiyə Böyük Millət Məclisinin işində iştirak etməyə çağırırdı və 1920-ci il aprelin 23-də Məclis toplandı.

Müttəfiqlərə qarşı mübarizə davam edirdi və 1920-ci illərin əvvəllərində döyüşlərdə türk qoşunları Mustafa Kamalın rəhbərliyi ilə qələbə qazandılar. Bu münasibətlə TBMM Mustafa Kamala Marşal-müşir rütbəsi və Qazi adını verdi.

1923-cü il 24 iyul Lozanna müqaviləsinə görə Türkiyə dövlətinin istiqlaliyyəti bütün dünya tərəfindən təsdiq edildi və sərhədlər müəyyənləşdirildi. 1923-cü il oktyabrın 29-da respublika elan olundu. Sonra ilk Respublika prezidenti M.K. Atatürk seçildi.

“Milli mübarizənin I mərhələsi qurtardı. İndi II mərhələsi başlayır” deyən Atatürk yeni yaranmış Cümhuriyyətin möhkəmlənməsi yönündə islahatlara başlayır. Atatürk deyirdi: “Bu ge-

niş ölkəni çiçəklənən hala gətirmək lazımdır. Bu xalq zəngin olmağa məcburdur. Ölkə çiçəklənməzsə, sizə yaşamaq imkanları haqqında kim danışsa, inanmayın”.

1927-ci ildə “sənayenin təşviqi” qanunu qəbul edildi. Bu qanunla sənaye hərəkəti böyük miqyasda təşviq edildi. Hər cür sənaye sahəsi inkişaf etdirildi. Atatürkün islahatları nəticəsində “Avropanın xəstə adamı” adlandırılan Türkiyə öncül mövqeyə keçdi

1934-cü ildə “soyad qanunu” qəbul edildi. Bu qanunun qəbulundan sonra türk inqilabının banisi Mustafa Kamala Atatürk soyadı verildi.

Atatürkün milli mübarizədə əldə etdiyi qeyri-adi uğurlar digər əsarət altında inləyən xalqları da ayağa qaldırmış, milli istiqlal hərəkətlərinə stimül vermişdi. Atatürk hələ 1922-ci ilin iyulunda Milli Mücadilənin məzlum millətlər üçün daşdığı mənəni belə ifadə edirdi: “Türkiyənin bugünkü mücadiləsi yalnız öz adından və öz hesabına olsaydı, bəlkə də daha qısa olar, daha az qan tökülər və daha tez başa çatardı. Türkiyə böyük bir mübarizə aparır. Çünki müdafiə etdiyi bütün məzlum millətlərin haqqı, Şərqin davasıdır”.

Təsadüfi deyil ki, 1927-ci ildə Misirdə nəşr olunan jurnallardan birinin dünyada ən böyük vətənpərvərin kim olduğunu müəyyənləşdirmək üçün keçirdiyi sorğuda Mustafa Kamal birinci olmuşdu. Hətta V.İ.Lenin Atatürkün başçılığı ilə aparılan azadlıq hərəkətini yüksək qiymətləndirmiş və sovet dövlətinin Türkiyədə ilk səfiri Aralov ilə söhbətində demişdi: “Əlbəttə, Mustafa Kamal paşa sosialist deyildir, ancaq görünür ki, yaxşı təşkilatçı, istedadlı sərkərdə, ağıllı dövlət xadimidir. O, qəsbkarlar ilə azadlıq mübarizəsi aparır və mən əminəm ki, o, imperialistlərin qürurunu sındıracaq, sultanı bütün quldur dəstəsi ilə birlikdə darmadağın edəcəkdir”.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdurrahman ÇAYCI. *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*. Ankara, 2002.
2. Feridun ERGIN. *K.Atatürk*. İstanbul, 1984.
3. Hamza EROĞLU. *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara, 1989.
4. HACIYEVA A. *20-ci illərin siyasi tarixinin bəzi məsələləri*. Bakı, 1997.

5. Natiq MƏMMƏDLİ. *Atatürk bizimlə*. Bakı, 2006.
6. Utkan QOCATÜRK. *Atatürk*. Bakı, 1993.
7. Utkan QOCATÜRK. *Atatürkün fikir və düşüncələri*. Ankara, 1984.

Fəridə ƏKBƏRLİ

Milli Aviasiya Akademiyası,

İqtisadiyyat və hüquq fakültəsi, I kurs tələbəsi

E-mail:farida-022@mail.ru

**M.K.ATATÜRK DÖNƏMİ TÜRKİYƏ CUMHURİYYƏTİ
(1923-1938)**

Elmi rəhbər: Ellada KƏRİMOVA

tarix elmləri üzrə fəlsəfə doktoru,

Milli Aviasiya Akademiyasının baş müəllimi

Açar sözlər: Osmanlının süqutu, azadlıq inqilabı, Atatürk, Türkiyə Cümhuriyyəti, sənaye, dövlət, siyasət

Birinci Dünya müharibəsinin nəticələri Osmanlı imperiyası üçün fəlakətli olmuşdu. O, müharibə nəticəsində dağılmış imperiyalardan biri oldu. Onun torpaqları digər dövlətlər arasında bölüşdürüldü. Müharibədə qalib çıxan Antanta dövlətləri, xüsusən İngiltərə, Fransa, İtaliya və Yunanıstan Türkiyəni bir dövlət kimi ləğv etmək niyyətində idilər. İzmir və onun ətraf rayonları "bəxşiş" olaraq Yunanıstana verildi. 1919-cu ilin aprelinə kimi ingilis qoşunları Kilikiyanı, fransızlarla birlikdə isə Şərqi Frakiya və Qara dəniz boğazları bölgəsini işğal etdilər.

Türkiyə qarşısında "ölüm" ya "olum" məsələsi durmuşdu. Belə bir şəraitdə türk xalqı öz dövlətçiliyini qoruyub saxlamaq uğrunda milli-azadlıq hərəkatına başladı. Ona gənc zabit Mustafa Kamal Paşa rəhbərlik edirdi.

Atatürk Qazi Mustafa Kamal (1881-1938) görkəmli dövlət, siyasi və hərbi xadim, Türkiyə Respublikasının banisi və ilk prezidentidir (1923-1938). Atatürk təxəllüsü ona 1934-cü ildə Türkiyə

Böyük Millət Məclisi (TBMM) tərəfindən verilmişdi. Atatürk Gənc türklər inqilabında (1908), Sultan hakimiyyətinə qarşı mübarizədə (1909), İtaliya və Türkiyə (1911-1912), İkinci Balkan (1913) və Birinci dünya (1914-1918) müharibələrində iştirak etmişdir. 1916-cı ildə general rütbəsi və Paşa titulu almışdır. İngilis-yunan müdaxiləçilərinə qarşı milli-azadlıq müharibəsinə rəhbərlik etmiş, Türkiyəni bir dövlət kimi məhv olmaqdan xilas etmişdir (1919-1922). Sakariya döyüşündəki siyasətinə görə TBMM tərəfindin marşal rütbəsi və Qazi (Qalib) fəxri adlarını almışdır. 1923-cü ilin oktyabrında Türkiyə Respublikasının ilk prezidenti seçilmiş və ömrünün sonunadək bu vəzifəni daşımışdır.

Türk orduları TBMM son dərəcə məxfi şəkildə hazırladığı plan əsasında 1922-ci il avqustun 26-da Qocətəpə rayonunda güclü hücumu keçdilər. Onlar qısa müddət ərzində Afyon-Qarahisar xəttini yararaq 200 minlik yunan ordusunu mühasirəyə saldılar. Afyon azad edildi. Dumlupınar döyüşü yunanlar üçün tam faciə ilə nəticələndi. Türk qoşunları yunanları Aralıq dənizinə sıxışdırdılar.

Anadolunu yunanlardan təmizləyən türk ordusu sentyabrın 9-da İzmiri azad etdi. Oktyabrın 11-də Antanta dövlətləri və Yunanıstan Mudanya sülh müqaviləsini imzaladılar. Noyabrın 1-də TBMM sultan səltənətinin ləğv olunduğunu elan etdi.

Antanta ilə Türkiyə arasında aparılan danışıqlardan sonra 1923-cü il iyulun 24-də Lozannada sülh müqaviləsi imzalandı. Təslimçilik rejimi, Mudros və Sevr müqavilələri ləğv edildi, Türkiyənin müstəqilliyi tanındı. Beləliklə, türk milli dövlətçiliyi qorundu. O, öz mövcudluğunu beynəlxalq aləmdə hüquqi cəhətdən təsdiq etməyə nail oldu.

1923-cü il oktyabrın 29-da TBMM Türkiyəni respublika elan etdi. Qazi Mustafa Kamal Paşa prezident seçildi. Bununla Türkiyənin tarixində yeni mərhələ - demokratik tərəqqi mərhələsi başlandı. 1924-cü ildə Anayasa (Konstitusiya) qəbul olundu.

Türkiyə müstəqillik əldə etdikdən sonra müharibənin törətdiyi fəsadları aradan qaldırmaq lazım idi. Yeni qurulmuş Cümhuriyyətin yaşaması üçün ən önəmli ünsür nüfuz və iş qabiliyyəti idi.

Aramsız müharibələr ölkə ərazisində müalicə müddəti uzun olan və ya müalicəsi olmayan xəstəliklərin yayılmasına gətirib çıxarmışdı. Cümhuriyyət bu fəsadların hamısını aradan qaldırmağa məcbur olmuşdur. İşə ən başdan başlamaq lazım idi, buna görə də vərəmlə savaşa başlanılır. Bu yeni hərbi əməliyyatdan çıxan ölkə üçün çox vacib addım idi.

İki məsələ cümhuriyyəti çox sarsıtmışdı. Məsələn, “Dünya iqtisadi böhranı” (“Böyük depressiya” illəri). Kapitalizmin tarixində görülməyən, gözlənilən, ama vaxtı bilinməyən böhran bütün dünyaya hakimlik edirdi. 1929-cu ildə New York iqtisadiyyatındakı böhran qısa zamanda bütün dünya dövlətlərinə təsir göstərdi. Bu böhran elə bir vaxta təsadüf etdi ki, Türkiyə Cümhuriyyətinin yeni yaranmış bir dövlət kimi bu ağırlığı öz üzərindən götürməsi bir qədər çətin idi. Bu böhran kənd təsərrüfatını da ləngidirdi, belə ki, insanlar öz kənd təsərrüfatı ilə dünya bazarında çıxış edə bilərdi, lakin böhran buna imkan vermirdi. Kəndlinin üzərindən bəzi vergilər götürülsə də vəziyyət sabit qalırdı və heç bir inkişaf yox idi.

Qurtuluş illərində Osmanlı Dövlətinin tənəzzül vaxtında savaş məğlubiyyətləri keçmiş ilə başlayan Türkiyə iqtisadiyyatı 1923-cü ildən sonrakı illərdə ağır vəziyyətdə idi. İstanbul və İzmirdən başqa digər heç bir sənaye şəhəri və təhsil mərkəzi mövcud deyildi. Ən həyati, vacib məhsullar belə ölkədə istehsal olunmurdu. 12 milyonluq əhalinin əksəriyyəti, ilk növbədə yoxsul insanlar, savadsız idi. Anadoludakı böyük torpaq sahibləri də sənaye burjuziyasını yaratmaqda maraqlı deyildilər.

Ölkənin 85 faizi kəndlilər təşkil edirdi. Atatürkün qarşısında duran məqsədlərdən biri kəndlinin vəziyyətini yaxşılaşdırmağa yönəlmiş siyasət aparmaq idi. Kəndlərdən də daxili miqrasiya baş verirdi. Bu daxili miqrasiyanın qarşısı alınmasa kəndlər tamamilə, şəhərdə sıxlıq artar və daha böyük qıtlıq yarana bilərdi. Buna görə Kənd İnstitutları yaradıldı. İsmail Hakkı daha sonra Kənd İnstitutlarını Bolqar modeli üzrə təhlil etdi.

İqtisadi siyasət dəyişməli idi və ölkə feodalizmdən kapitalizm quruluşuna keçməyə məcbur qalmışdı. Yeni iqtisadi siyasətin

politikasına dair ilk fikirlər İsmet Paşanın Sivasda 1930-cu ildə verdiyi açıqlamada bildirdi. Dövlətin daha böyük ekonomik fəaliyyətə ehtiyac duyduğunu bildirdi. Bundan sonra 1931-ci il aprelin 20-də Mustafa Kamal imzaladığı məşhur manifesti açıqladı. İlk dəfə “daimi və dəyişməz ölkə” haqqında fikir bildirildi və bunlar, Cümhuriyyət Xalq Fırqəsinin may ayında həyata keçən əsas konqresdə qəbul edildi, daha sonra konstitusiyaya əlavə edildi. Manifestin ilk maddəsində “Cümhuriyyət Xalq Fırqəsi cümhuriyyətçi, millətçi, xalqçı, dövlətçi, dünyəvi və inqilabçıdır” qeyd edilmişdir.

1933-cü ildə Türk sənayesinin böyüməsi üçün ilk beş illik plan hazırlandı. 9 Yanvar 1934-cü il tarixində qəbul edildi və 1939-cu ildə tamamlandı. Bu plan heç şübhəsiz ki, Rusiyadan nümunə götürülmüşdü və Rus kredit banklarından və rəhbərliyindən kömək alınmışdı. Bu plan başda tekstil sektoru olmaqla istehsal malları sənayesi və daimi sənaye məhsullarını eyni vaxtda inkişaf etdirmək məqsədi daşıyırdı. Kayseridə Sovet planları ilə qurulmuş 33000 tekstil fabriki və Karabükdə İngilislərin qurduğu dəmir və polad fabriki əldə olunan ən böyük uğurların arasında idi.

1935-ci ildə iki məsələ reallaşdı. Birincisi bütün türklər məcburi olaraq soyad almalı idi. İkincisi qərar isə bütün dövlət idarələrində şənbə günü saat 13:00 dan bazar ertəsi səhərinə qədər rəsmi həftəlik tətillər elan edildi.

1934-cü il iyunun 28-də tarixli bir qanunla hər bir türk və-təndaşı, 1935-ci il 1 Yanvar tarixindən hər kəs keçərli bir soyad almalı və istifadə etməli idi, səbəbi isə müasir cəmiyyət daha qarışıq və sıx əlaqələri soyad sisteminin vacib məsələ olmasını bildirirdi. Eyni zamanda bütün rütbələr və əvvəlki dövrlərə aid qalan ünvanlar istifadədən çıxarıldı, yerinə Cənab və Xanım kəlmələri daxil edildi. Prezident tərəfindən baş nazir İsmet Paşaya qələbə qazandığı yerin adı verildi və baş nazirin adı İsmet İnönü oldu. Daha sonra prezident məclisin səsverməsi ilə öz adını dəyişərək Atatürk adını qəbul etdi. Mustafa adı ərəb dilindən keçdiyinə görə o bu addan daha sonra istifadə etmədi.

1938-ci ilin yay aylarında Anadolunu səyahət etdiyi bir vaxtda Atatürk xəstələndi. Qısamüddətli yaxşılaşmanın ardından

vəziyyəti daha da pisləşməyə doğru gedirdi. Noyabr ayının 1-də Məclisin yeni iclası başladığı vaxtda Atatürkün yerinə ilk dəfə olaraq baş nazir İsmet İnönü çıxış etdi. Noyabrın 10-da bütün türklər Türkiyənin qurucusu vəfat etdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Bernard LEWIS. *Modern Türkiyənin doğuşu*, səhifə: 383, 384, 385, 386, 387.
2. İlber ORTAYLI.(1923). *Cumhuriyyətin ilk yüzüylü 2023*.
3. The economy of Turkey. 1951, s.9.

Nilufər MƏMMƏDOVA

Bakı Dövlət Universiteti,

Tarix fakültəsi, IV kurs tələbəsi

E-mail: niluferaydin94@gmail.com

ATATÜRK VƏ TÜRK TARIXI MƏSƏLƏLƏRİ

Elmi rəhbər: Sevinc RUİNTƏN

Bakı Dövlət Universitetinin dosenti

Atatürkçülük - həyata keçmiş qəhrəmanlıqdır.

Açar sözlər: Atatürk, Türk Tarix Qurumu, “Türk Tarix tezi”, Ayşe Afet İnan (Uzmay), Tahsin Mayatepek, James Churchward, Muqitəsi

Atatürk Türkiyə Cümhuriyyətini bir hərbi-siyasi xadim olaraq qursa da, fəaliyyətinin sonrakı illərində, yəni 20-ci illərin ortalarından elmin, mədəniyyətin, milli ictimai şüurun inkişafına və bütün bunlara nail olmaq üçün təhsilə ayrıca diqqət yetirmiş, bir çox mədəni-mənəvi tədbirlərin həyata keçirilməsinin təşəbbüsçüsü olmuşdur. “Nə mutlu türkün deyənə” sözlərinin müəllifi olan Atatürk türk kimliyinin düzgün dərk edilməsi, düzgün tanınması istiqamətində bir sıra addımlar atılmasını vacib hesab etmişdir. Məsələn

lən, Atatürkün mənəvi qızı, fransız məktəbində təhsil alan Ayşe Afet İnan (Uzmay) fransızca tarix kitablarında türk mədəniyyətinə yer verilmədiyini, türklərdən "ikinci dərəcəli, sarı irqdən olan istilaçı barbar tayfa" olaraq bəhs edildiyini Atatürkə anladır. (Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, Ayşe Afet İnan sonralar tarix müəllimi kimi fəaliyyət göstərmiş, Türk Tarix Qurumunun sədrlərindən biri, "Türk tarix tezi"nin həmmüəlliflərindən olmuşdur). Həmin kitablarda türklərin heç bir mədəniyyət yaratmamalarından əlavə, hətta qərbə yürüşləri zamanı həmin ərazilərdə mövcud mədəniyyətləri məhv etdikləri qeyd edilirdi. Belə fikirlərlə qətiyyənlə razı olmayan, qədim türklərin dünya mədəniyyətinin formalaşmasında hansı dərəcədə iştirak etdiyini müəyyənləşdirmək istəyən Atatürk 20-ci illərin sonlarında türk tarixi ilə bağlı araşdırmalar başlatdı. Atatürk türk tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı qərb tarix nəzəriyyələrinin yeganə doğru nəzəriyyələr olaraq qəbul edilməsinin, məktəblərdə məhz onların tədris edilməsinin əvəzinə, milli tarixin yazılmasının yetişməkdə olan gənc nəslin milli ruhda tərbiyə alması baxımından daha düzgün olacağını hesab edirdi.

Bu məqsədlə, Atatürkün söyləri nəticəsində Türk Tarih Kurumu yaradıldı. 1930-cu illərdə qərb tarixçilərinin fikirlərinə qarşı alternativ olaraq "Türk tarix tezi" orataya qoyuldu. Bu tezisə görə türklərin ataları Mərkəzi Asiyadan bir çox ərazilərə köçlər etmişlər. Dalğalar halında olan bu köçlərdə türklər getdikləri yerlərə öz mədəniyyətlərini aparmışlar. Onlar həmçinin qərb mədəniyyətinin formalaşmasında da yaxından iştirak etmişlər. Roma mədəniyyətinin əsasını qoyan etruskların da türklərlə əlaqəsi olduğu məlumdur. Etrusk əlifbası və qədim türk əlifbasının müqayisəsində onların demək olar ki, eyni olduğu ortaya çıxmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, günümüzdə istifadə olunan latın əlifbasının kökündə etrusk əlifbası durur. "Türk tarix tezi"ndə türklərin dövlətçilik tarixi məsələlərinə də xüsusi diqqətlə yanaşılmışdır.

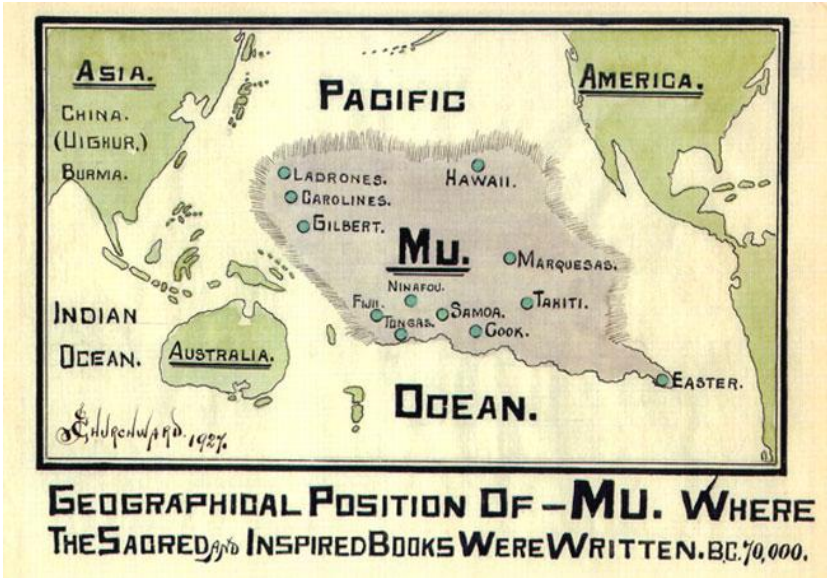

*Türk Tarihinin Ana Hatları.
(1931-1941-ci illərdə litseylərdə
istifadə olunan tarix dərslər kitabı)*

Türk tarixində baş vermiş köçlər və türklərin ilkin məskəni araşdırarkən James Churchwardın tədqiqatları Atatürkün diqqətini cəlb etmişdi (The Lost Continent of Mu (1926); Books of the Golden Age (1927); The Children of Mu (1931); The Sacred Symbols of Mu (1933)). Churchward Hindistanda olan zaman Tibetli bir rahiblə tanış olur. Ondan üzərində qədim mədəniyyətlər və dinlər haqqında məlumatlar olan daş kitabələr olduğunu öyrənir və bundan sonra burada qalaraq

Naakal dilini öyrənir. Kitabələri oxuyarkən 70000 il öncə Mu qitəsinin mövcudluğu haqqında məlumat əldə edir. Churchward Mu qitəsində mövcud olan sivilizasiyanın günümüzdə olan sivilizasiyaya yaxın olduğunu iddia edirdi. Batmış qitə haqqında daha çox məlumat əldə etmək üçün o, başqa ölkələrdə də tədqiqatlarını davam etdirmişdi. Meksikada aparılan araşdırmalar nəticəsində Churchward belə qənaətə gəlir ki, bir Mayya məbədinin divarında yazılan yazı ilə Hindistandakı kitabələrin dili eynidir (bu yazıda da Mu qitəsinin batmasından bəhs olunurdu). Eyni zamanda Çində və Cənubi Asiyada “Qitəmiz batdı, biz də buraya gəldik” şəklində qayaüstü yazılar aşkar olunmuşdur. Alimlər tərəfindən təsdiq olunmuşdur ki, bu yazılı qayaların 14000 il yaşı var. Mu qitəsinin 12000 il əvvəl təbii fəlakət nəticəsində sulara qərq olduğu düşünülür. Lakin daha əvvəl burada insanlar digər qitələrə yayılaraq koloniyalar yaratmışlar. Bəzi tədqiqatçılara görə, dünyanın fərqli qitələrində yaşayan müxtəlif xalqların dilində olan eyni mənalı “ata” kəlməsinin mövcud olması da bütün bu xalqların bir kökdən gəlməsilə əlaqədardır. Verilən məlumatlara görə, qitədən köçlər əsasən Meksika, Mesopotamiya, Hindistan və Uyğur türklərinin yaşadığı ərazilərə olmuşdur.

1932-ci ildə Meksikaya səfir təyin olunan Tahsin Mayatepek də öz tərəfindən tədqiqatlara başlayır. Mayatepek Mayya və türk dilləri, mədəniyyətləri arasında əlaqələr olduğunu ortaya çıxarır. Bir çox kəlmənin eyni olduğu məlum olur. 1933-cü ildə tədqiqatlar zamanı T.Mayatepek J.Churchwardın “İtmiş qitə Mu” əsərilə tanış olur. Kitabda yazılan Uyğurların Mu qitəsindən köçməsi haqqında olan məlumat onun diqqətini cəlb edir. O, bu barədə Atatürkə məlumat verir və Atatürkün istəyilə Churchwardın bütün kitablarını Türkiyəyə göndərir. Kitablər 2 həftə ərzində 60 tərcüməçi tərəfindən tərcümə edilir.

Map from "Books of the Golden Age" (1927) James Churchward.
Mənbə: http://www.bibliotecapleyades.net/arqueologia/esp_churchward08.htm

Kitablərin birində yazılmışdır: “Uyğur imperiyası Muya aid ən böyük koloniyadır”. Qeyd etmək lazımdır ki, adı çəkilən Uyğur imperiyasının, orta əsrlərdə mövcud olmuş Uyğur xaqanlığı ilə bir-başə əlaqəsi yoxdur. Buna əsasən 20000-10000 il əvvəl Mərkəzi Asiyada sivilizasiyanın mövcud olduğunu demək mümkündür.

Arxeoloji qazıntılar da Mərkəzi Asiyada 10000 il əvvələ aid nümunələr olduğunu göstərir. Türkmənistanda Anau ərazisində e.ə. 10000 - e.ə. 6000-ci illərdə bir mədəniyyət olduğu məlumdur. Burada ilk yazılar, petroqliflər aşkar olunmuşdur.

Bu sivilizasiyanın təbii fəlakət nəticəsində məhv olduğu, Mərkəzi Asiyada quraqlıq dövrünün başlandığı düşünülür. Bundan sonra köçəri türklər müxtəlif istiqamətlərə hərəkət edərək öz mədəniyyətlərini getdikləri yerlərə aparırlar. Qeyd edək ki, Atatürk bu mövzuya elmi yanaşırdı. O, bu fikrin konkret olaraq təsdiqləndiyini bildirmir, sadəcə araşdırılmasını istəyirdi. Yunan mədəniyyətindən daha qədim bir mədəniyyətin varlığını qəbul etmək istəməyən Avropa isə bu fikirləri tamamilə rədd edirdi.

Ümumiyyətlə, türk kimliyi, türkkirin anayurdu ilə bağlı məsələlərin araşdırılması Mustafa Kamal Atatürkün böyük önəm verdiyi hədəflərdən biri olmuşdur. Bu səbəbdən, respublika quruculuğunun ilk illərinin ardından türklük, türk tarixi haqda geniş araşdırmalar başlatmışdır. Atatürkün bu hədəfi gənc elm adamlarına da vəsiyyət olaraq qalmışdır. Nəticə olaraq, sonrakı illərdə də bir çox elm adamları, tədqiqatçılar bu çərçivədə araşdırmaları davam etdirmişlər. Və son olaraq, bu fikrin tamamilə haqlı söyləndiyini qeyd etmək istərdim ki, “Atatürk tarixə sadəcə önəm verməklə kifayətlənməmiş, tarixin özünü yazmışdır”.

ƏDƏBİYYAT

1. *Mustafa Kamal Atatürk və türkçülük* / Atatürkün anadan olmasının 125 illiyinə həsr olunmuş Elmi Konfransın materialları. 29 oktyabr 2005. Azərbaycan Atatürk Mərkəzi. Bakı - AzAtaM – 2006. – Mənbə: <http://anl.az/el/a/a001/a001001/a001001.htm>
2. James Churchward. *Kayıp Kıta Munun Çocukları*. İngilizcedən çeviren: Ferit Burak Aydar. Ankara, Omega yayınları, 2010.
3. Lord KİNROSS. *Atatürk – Bir milletin yeniden doğuşu*. Altın kitablar, 1994.

Firuzə ƏSGƏROVA

Sumqayıt Dövlət Universiteti, magistr

E-mail: firuzeesgerova@icloud.com

TÜRK DÜNYASININ NATİQLƏRİ

Elmi rəhbər: Əzəmət RÜSTƏMOV

Sumqayıt Dövlət Universitetinin dosenti

Açar sözlər: natiqlik, türk, söz, dəqiq, məna

Tarixi qaynaqlardan məlum olur ki, lap qədim zamanlardan məzmunlu, aydın, yığcam, təsirli nitqə malik olan adamlar cəmiyyət tərəfindən həmişə yüksək qiymətləndirilmişdir. Nitqin gözəlliyi və ona sahib olmağın yolları böyük şəxsiyyətlərin daima diqqəti mərkəzində olmuşdur.

Nitq praktikasında mənaya, məzmunu üstünlük vermək ona görə vacib sayılır ki, sözlərin düzgün tələffüzü, intonasiyası da məzmundan asılı olur. Adi işlər haqqında sadə, böyük işlər haqqında əzəmətli, orta səviyyəli işlər barədə orta mövqeli bir üslubla danışmaq nitqə gözəllik verir.

Düzgün, səlis, mənalı, rəvan və gözəl danışmaq bacarığının yaradılması işində natiqin öz nitqi üzərində müşahidə aparması, onu təhlil edərək qüsurlarını müəyyənləşdirə bilməsi olduqca faydalıdır. Nitq prosesində özünənəzarət iki şəkildə həyata keçirilir. Birincisi danışan öz nitqini nəzarətdə saxlayır, onun ədəbi dil normaları əsasında qurulmasına, məzmunun əhatə olunmasına, fikrin ardıcılığına, münasib sözlərin, ifadələrin işlənməsinə, cümlələrin qurulmasına diqqət yetirir, nitqdəki çatışmazlıqları mümkün olduqca proses ərzində aradan qaldırmağa çalışır. Nitqdə nəzarətin ikinci tərəfini müsahibi dinləmək, anlamaq təşkil edir [2, 252].

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev cənabları və modern Türkiyə dövlətinin qurucusu Mustafa Kamal Atatürkün çıxışları bu baxımdan ən yaxşı nümunədir. Onların nitqlərində natiqlik sənəti

özünün ən yüksək zirvələrinə ucala bilməmişdir. Hər iki natiqin nitqində müəllimə verdiyi önəm daim diqqət mərkəzində olmuşdur.

“Mən bu gün Azərbaycanın müəllim ordusuna hörmət və ehtiramımı bir daha bildirirəm və bəyan edirəm ki, cəmiyyətimizdə, Azərbaycan ziyalılarının içərisində müəllimlər xüsusi yer tuturlar, hörmətə layiqdirlər və xüsusi qayğı ilə əhatə olunmalıdırlar. Hər bir müəllim qismən də olsa natiqlik sənətinə yiyələnmişdir. Ana dilində səlis, aydın və təmiz, eyni zamanda yığcam və təsirli danışmağı bacarmalıdır, nitq normalarını və üsulları bilməlidir. Məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrində, ümumtəhsil məktəblərində, eləcə də ali məktəblərdə yazılı nitqin inkişafında fikir verildiyi qədər şifahi nitqin inkişafına da diqqət yetirilməlidir. Bunun üçün zəruri dərslilər, dərslər vəsaitləri olmalıdır. Hal-hazırda ali məktəb auditoriyalarında yüksək səviyyədə mühazirə oxuyan müəllimlərimiz çoxdur. Onların natiqlik məharəti öyrənilib ümumiləşdirilməlidir, yazılmalıdır ki, başqaları da bundan faydalana bilsin. Axı gələcəyin diplomatlarını, natiqlərini bu gün siz müəllimlər yetişdirirsiniz” [1].

“Öğretmenler! Yeni nesli, cumhuriyetin fedakar öğretmen ve eğitimcileri, sizler yetiştireceksiniz. Ve yeni nesil, sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakarlığınız derecesiyle orantılı bulunacaktır. Cumhuriyet; fikren, ilmen, fen-nen, bedenlen kuvvetli ve yüksek karakterli koruyucular ister! Yeni nesli, bu özellik ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir... Sizin başarınız, Cumhuriyetin başarısı olacaktır. Cahillik yok edilmedikçe, yerimizdeyiz... Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor, demektir. Bir taraftan genel olan cahilliği yok etmeye çalışmakla beraber, diğer taraftan toplumsal yaşamda bizzat faal ve faydalı, verimli elemanlar yetiştirmek lazımdır. Bu da ilk ve orta öğretimin uygulamalı bir şekilde olmasıyla mümkündür. Ancak bu sayede toplumlar iş adamlarına, sanatkarlarına sahip olur. Elbette milli dehamızı geliştirmek, hislerimizi layık olduğu dereceye çıkarmak için yüksek meslek sahiplerini de yetiştireceğiz. Çocuklarımızı da aynı öğretim derecelerinden geçirerek yetiştireceğiz. Yeni nesil; en büyük Cumhuriyetçilik dersini bugünkü öğretmenler

topluluğundan ve onların yetişirecekleri öğretmenlerden alacaktır” [3, 129].

ƏDƏBİYYAT

1. “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 4 sentyabr 1997-ci il
2. Nadir Abdullayev “Nıtq mədəniyyətinin əsasları”, Bakı-2013
3. Utkan Kocatürk, Atatürkün Fikir ve Düşünceleri, AKDITYK., Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999

V BÖLMƏ

RUS DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ

Вячеслав РОДИОНОВ

*Бакинский Государственный Университет,
исторический факультет, магистрант II курса*

E-mail: rodionov.vyacheslav@inbox.ru

ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА ТУРЦИИ ПОСЛЕ II МИРОВОЙ ВОЙНЫ: ПУТЬ В НАТО

Научный руководитель: Аида БАГИРОВА
доцент Бакинского Государственного Университета

Ключевые слова: Турция, западный курс, США, членство в НАТО

После провозглашения Турецкой Республики началась выработка нового внешнеполитического курса страны, которая исходила из ее национально-государственных интересов, а также существующих на тот момент геополитических реалий.

С 30-х гг. XX в. турецкое руководство приступает к установлению экономических и политических контактов с Западом, параллельно сохраняя дружеские отношения с Советским Союзом. Однако в годы II мировой войны, особенно в первые послевоенные годы турецко-советские отношения

резко ухудшились. По мнению известного британского историка Н.Стоуна, это произошло «только потому, что И.Сталин в конце войны стал угрожать ей (Турции), требуя назад точные провинции, которые были уступлены в 1918 г., а также права ввести войска на Босфор возле Стамбула».

После окончания II мировой войны основной целью внешней политики Турции стало укрепление национальной безопасности и поиск модели сотрудничества с Западом. При этом широко использовался фактор потенциальной советской угрозы. Кремль действительно стремился сохранить своё влияние в данном регионе, для чего вмешивался в политические процессы в Греции, что не могло не беспокоить турецкие власти. К этому времени Англия начала постепенно терять свои позиции в регионе и возникший политический вакуум поспешили заполнить США. По словам Госсекретаря `США Дж.Маршалла, «организованная русскими война нервов держала всю турецкую армию в мобильном состоянии. Это было тяжёлой ношей для экономики страны и Турция со своей устаревшей экономической структурой долго эту ношу не потянет». В ответ на потенциальную советскую угрозу президент США Г.Трумэн высказался за оказание Турции, а также Греции военной и экономической помощи, которая и заложила основы военно-политического союза между этими странами. По так называемой «Доктрине Трумэна» (1947) Турция получала финансовую помощь, военные кредиты, вооружение и т.д. Следующим шагом на пути сближения с США стало соглашение, подписанное в июле 1948 г. о предоставлении экономической помощи по так называемому «плану Маршалла». Позже, характеризуя данные события, Госсекретарь США Д.Ачесон высказывал мнение, что первым из четырёх беспрецедентных по своему значению и длительному воздействию мероприятий по созданию «коалиции Западной Европы и Северной Америки» была американская помощь Турции и Греции. Турецкое руководство и СМИ высоко оценивали американскую помощь и считали её крупной дипломатической по-

176

бедой. В 1949 г. по инициативе США был создан Североатлантический блок. Первоначально страны-участницы альянса не рассматривали Турцию, как возможного члена НАТО в связи с её географической удалённостью от Северной Атлантики. Однако турецкое руководство уверяло, что оборона Атлантики начинается именно с Восточного Средиземноморья и подчёркивало готовность страны вступить в НАТО.

Общепринято считать, что катализатором скорейшего вступления Турции в Североатлантический блок стала отправка её военного контингента в Корею (1950). Однако в этот период страны альянса продолжали отрицательно относиться к членству Турции в этой организации. Лишь героизм, проявленный турецким военным контингентом в Корее, и фактор продолжающейся советской угрозы склонили чашу весов на Западе в пользу принятия Турции в НАТО. В этой связи, с целью усиления безопасности в регионе летом 1951 г. США направили всем странам-членам НАТО рекомендательные письма о необходимости принятия Турции и Греции в альянс. В октябре 1951 г. был подписан соответствующий протокол. В ответ на это на Анкару посыпались угрожающие ноты от Советского Союза, что, впрочем, не повлияло на решение ВНСТ одобрить 18 февраля 1952 г. вступление страны в Североатлантический блок. Таким образом, произошло окончательное оформление прозападного внешнеполитического курса страны.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гасанлы Дж. СССР-Турция: от нейтралитета к холодной войне. Москва: Центр Пропаганды, 2008. - 663 стр.
2. Гаспарян М.А., Орешкова С.Ф. Очерки истории Турции. Москва: Наука, 1983. - 296 стр.
3. Киреев Н.Г. История Турции XX в. Москва: Крафт+ ИВ РАН, 2007. - 608 стр.
4. Лидер Ю. НАТО. Очерки истории и доктрины. Москва: Политиздат, 1964 - 232 стр.

5.Поцхверия Б.М. Внешняя политика Турции после Второй мировой войны Москва: Наука, 1976 - 314 стр.

6.Стоун Н. Краткая история Турции Москва: АСТ, 2014 - 320 стр.

Наргиз АЛЕКПЕРОВА

Университет Хазар,

Факультет гуманитарных и социальных наук,

студентка III курса

E-mail: alekperova.nargiz@mail.ru

ОБ АЗЕРБАЙДЖАНО - ТУРЕЦКИХ ОТНОШЕНИЯХ

Научный руководитель: Егана БАЛАМЕДОВА

координатор тестирования и докторант,

преподаватель кафедры английского языка и литературы

Университета Хазар

Ключевые слова: Азербайджан, Турция, отношения, обретение независимости, лидер

Государство - это своеобразная увеличенная копия семейной модели. Каждая семья нуждается в поддержке. Вряд ли она может жить счастливо, в изобилии и в довольстве, будучи одиноким. Наша семья Азербайджан, после приобретения независимости, также нуждалась в поддержке и опоре. Но отношения должны строиться по духу и по подобию. Общие корни, язык, религиозное единство, похожие культуры, обычаи и традиции находятся в ряду общих качеств объединяющих нашу страну с Турцией.

Официальные отношения между Азербайджаном и Турцией существовали ещё в то время, когда Азербайджан находился в составе Советского Союза. После обретения независимости, первым признавшим его государство стала именно Турция. В начале 1992 года, сразу после признания независи-

мости Азербайджана, установились азербайджано-турецкие дипломатические отношения. Создание дипломатических отношений раскрыло широкие перспективы в развитии взаимных связей между двумя странами. Основные принципы и перспективы развития взаимных отношений были подписаны в Совместном заявлении 1992 года, при визите Президента Турции Тургута Озала в Азербайджан. В развитии азербайджано-турецких отношений заинтересованы обе стороны. Эти два государства поддерживают друг друга в политических, экономических и культурных отношениях. Высказывания Общенационального лидера Гейдара Алиева о том, что мы - «одна нация – два государства», и Мустафы Кемаля Ататюрка: «Радость Азербайджана - это наша радость, его горе – наше горе», служат хорошим примером.

Одним из ключевых событий, определяющих отношения между Турцией и Азербайджаном в области энергетики, стало подписание в 1994 г. Баку – Тбилиси – Джейхан. Именно с этого момента трехсторонние отношения Турция – Грузия – Азербайджан приобрели стратегический характер. С открытием в 1999 году гигантского газоконденсатного месторождения «Шахдениз» был заложен фундамент для налаживания сотрудничества между Азербайджаном и Турцией. 12 марта 2001 года, в ходе официального визита в Турцию Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева был подписан «Договор о продаже и приобретении природного газа между Азербайджаном и Турцией по поставке природного газа из Азербайджана в Турецкую Республику».

Азербайджанская Республика, находившаяся долгие годы в составе Советского Союза, не имела права непосредственно подключаться к международной культурной деятельности. После обретения независимости Азербайджаном, в культурных отношениях, как и во всех сферах, наблюдалось большое возрождение. В Азербайджане расширились переводы на турецкий язык. Одновременно и в Турции расширился выпуск азербайджанской литературы. В результате, в октябре

1990 года министр культуры Азербайджанской Республики П.Бюль-Бюль оглы и министр культуры Турецкой Республики Н.К.Зейбек подписали протокол о культурном сотрудничестве между двумя республиками. Издание 9 марта 2001 года Президентом Азербайджана Гейдаром Алиевым Указа об открытии Азербайджанского центра Ататюрка является живым олицетворением развития наших культурных связей. Одновременно, 18 марта 2011 году состоялась церемония открытия моста, названного именем общенационального лидера азербайджанского народа, выдающегося политического деятеля Гейдара Алиева. Вышеприведённые личности являются великими лидерами тюркского мира.

1999 году Президент Г. Алиев был удостоен «Ататюркской Международной премии мира», которая по его словам являлась самой ценной наградой среди всех остальных.

В развитии азербайджано-турецких культурных связей между двумя странами также важную роль играет осуществляемая между двумя странами обмен студентов. Примером можно привести программу «Мевлана», которая позволяет нашим студентам и академикам учиться и преподавать в турецких университетах.

По словам Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, «Турецко-азербайджанские связи находятся сейчас на самом высоком уровне. Эти связи имеют стратегический характер, основываются на принципах дружбы, братства. Нас объединяют и исторические корни, и культурные связи, наше прошлое и сегодняшние политические интересы».

ЛИТЕРАТУРА

1. Гулиев Дж.Б. *Азербайджанская Республика (1918-1920)*. - Истории Азербайджана, т.6, Б.: Элм, 2000.
2. Айдын Балаев. *Азербайджанское национально-демократическое движение 1917-1920 гг.* Б.: Элм, 1990, с.60.
3. Розалиев Ю.Н. *Мустафа Кемаль Ататюрк. Очерк жизни и деятельности*. М.: Восточная литература, 1995, с.31.

4. Мəммəd Əмин Рəsulзадə. *Çağdaş Azərbaycan tarixi*. Bakı, Gənclik, 1991, s.91.
5. Муса Гасымлы. *Азербайджан в международных культурных связях (1946-1990 гг.)*.
6. <http://azertag.az/ru/xeber/china-744093>
7. <http://azertag.az/ru/xeber/arabic-652542>

Фирангиз ГУРБАНОВА

*Бакинский Государственный Университет
Факультет «Международные экономические
отношения», III курс*

E-mail: firangiz_qurbanova@mail.ru

ТУРЕЦКО-АЗЕРБАЙДЖАНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ

Научный руководитель: Мехрибан БАБА-ЗАДЕ
Доцент Бакинского Государственного Университета

Ключевые слова: Азербайджан, Турция, дипломатические отношения, Гейдар Алиев, Нагорно-Карабахский конфликт

Дружественные и братские отношения между Турцией и Азербайджаном имеют большую историю. После обретения Азербайджаном независимости первым признавшим его 9 ноября 1991 года государством стала именно Турция. 14 января 1992 года были установлены азербайджано-турецкие дипломатические отношения. С того момента в Азербайджане начала деятельность дипломатическая миссия Турции, а с августа 1992 года - дипмиссия Азербайджана в Турции.

Турция и Азербайджан имеют очень тесные дружественные дипломатические отношения. Следует отметить, что даже в самые сложные периоды своей истории они оказывали и ныне продолжают оказывать друг другу поддержку. Спасение в 1918 году Баку со стороны Кавказской исламской армии Турции под командованием Нури-паши в результате длительной борьбы и войн явилось спасением Азербайджана от

дашнакской агрессии и азербайджанский народ никогда не забудет помощи, оказанной ему турецким народом в тот тяжёлый период. Азербайджанцы также оказали материальную и моральную поддержку национальной борьбе, проводимой в Анатолии во главе с Казим Мустафой Кемалем Ататюрком. Ныне можно выделить, недавнюю встречу глав государств, которая состоялась 14 марта 2016 года. Необходимо выделить большой жест, направленный со стороны Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева главе Турецкой республики Реджеп Тайиб Эрдогану. После террористического акта в Анкаре, произошедшего 13 марта 2016 года, Эрдоган вынужден был отменить свой визит в Азербайджан. Однако официальный визит самого президента Азербайджана в Турцию вновь показал то, насколько тесные дружественные отношения имеются между двумя братскими государствами Турцией и Азербайджаном. Этот визит показал, что братский народ не оставит своего друга в беде никогда. Изречения Мустафы Кемаля Ататюрка «Радость Азербайджана - наша радость, его горе - наше горе» и Гейдара Алиева «Мы - одна нация, два государства» как в Турции, так и в Азербайджане, которые принимаются как самая идеальная формула, точно выражающая историю, реальность и перспективы отношений между двумя странами.

Гейдар Алиев имеет огромные заслуги в развитии азербайджано-турецких отношений. «Сегодня Турция - самый надёжный политический союзник Азербайджана, его равноправный экономический партнёр», - отметил Гейдар Алиев. В 2006 году был запущен трубопровод по экспорту нефти Баку-Тбилиси-Джейхан, в 2007 году был сдан в эксплуатацию газопровод Баку-Тбилиси-Эрзурум. В 2010 году был подписан договор между Государственной нефтяной компанией Азербайджана и турецкой компанией BOTAŞ, по которому реализуется продажа азербайджанского газа в Турцию и другие страны Европы. По инициативе Турции и Азербайджана наши страны осуществляют ряд проектов, значимых для наших стран и, в 182

целом, для региона. Один из них - строительство железной дороги Баку-Тбилиси-Карс. Успешная реализация проекта соединяет Азербайджан с Турцией посредством железной дороги.

Избранный в 2003 году Президентом Азербайджанской Республики Ильхам Алиев также уделял и ныне продолжает уделять особое внимание отношениям с Турцией. Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев оценивает положение отношений между двумя странами так: «Турецко-азербайджанские связи находятся сейчас на самом высоком уровне. Эти связи имеют стратегический характер, основываются на принципах дружбы, братства. Нас объединяют и исторические корни, и культурные связи, наше прошлое и сегодняшние политические интересы».

Из-за тяжелой ситуации, созданной в нашей республике армянскими оккупантами, учинившими военную агрессию против Азербайджана, оккупировав 20% азербайджанских земель, Турецкая Республика и народ в Нагорно-Карабахском конфликте всегда осуждали и всегда поддерживали Азербайджан, защищали его правое дело, и во всех международных организациях, в мировом масштабе, при двусторонних отношениях. Всё это демонстрирует несокрушимость наших дружественных и братских связей и впредь никакие средства не смогут отделить братских государств друг от друга.

ЛИТЕРАТУРА

1. Azərbaycan Cümhuriyyəti, Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutu, Bakı, 1998
2. Гасанов А. Ш. «Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана», Баку, изд. «Восток-Запад», 2007
3. Гасанлы Дж. П. «История дипломатии Азербайджанской Республики», Москва, изд. «Флинта», «Наука», 2013
4. <http://www.azconsulateistanbul.org>
5. <http://www.heydar-aliyev.org>
6. <http://www.president.az>

Нармин МУТАЛЛИМЗАДЕ
Бакинский Государственный Университет
Факультет международных отношений и экономики,
студентка III курса
E-mail: mutellimzade_nermin@mail.ru

О НЕКОТОРЫХ ВОПРОСАХ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ ТУРЕЦКОЙ РЕСПУБЛИКИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Научный руководитель: Мехрибан БАБАЗАДЕ
доцент Бакинского Государственного Университета

Ключевые слова: современная внешняя политика Турции, турецко-американские отношения, отношения Турции с Россией

Несмотря на полувековую политику «деосманизации», в турецком обществе никогда не исчезали идеи об особой миссионерской роли Турции и турецкого народа, модернизированная Турецкая Республика всегда ощущала неразрывную связь с наследием Османской империи. В условиях биполярной системы международных отношений, Турция не могла проводить независимую внешнюю политику.

В соответствии с его традиционной Западной ориентацией, отношения с Европой всегда были центральной частью турецкой внешней политики. Турция стала членом-учредителем Совета Европы в 1949. В 1992г. Турция стала объединённым членом западноевропейского Союза, достигла соглашения Таможенного объединения с ЕС в 1995 и официально начала формальные переговоры о присоединении к договору с ЕС с 3 октября 2005.

Другим аспектом определения международных отношений Турции были связи с Соединёнными Штатами. Основанный на общей угрозе, изложенной Советским Союзом, Турция присоединилась к НАТО в 1952, гарантируя близкие двусторонние отношения Вашингтоном всюду по холодной вой-

не. В окружающей среде постхолодной войны геостратегическая важность Турции переходила к ее близости к Ближнему Востоку, Кавказу и Балканам.

Независимость Тюркских государств Советского Союза в 1991, с кем Турция разделяет общее культурное и лингвистическое наследие, позволила Турции расширять свои экономические и политические отношения глубоко в Среднюю Азию.

В настоящее время Турция и Россия осуществляют активную дипломатию по поводу проблемы Сирии. Турция и Россия избегают критиковать друг друга по поводу Сирии открыто. Турция пытается применить способы дипломатического влияния на Россию, используя экономические факторы, и эти подходы имеют некоторые успехи.

Россия никогда не хотела встать на один уровень международного значения по отношению к Турции, Россия и сейчас рассматривает себя как мировую державу, тогда как Турция может претендовать на роль региональной державы.

Россия разворачивает стратегию создания Евразийского Союза, в который уже вовлечена Армения, что усилило позиции России в Черноморско-Кавказском регионе. Данный проект станет фактором давления на другие государства Черного моря и Кавказа. Это не может не привести к некоторым противоречиям в российско-турецких отношениях.

За последний год был накоплен большой набор факторов сближения Турции и США: установлен радар ПРО в Турции; возникли взаимные проблемы в Сирии; Турция выступает как партнер США и Западных государств по вопросам Ирана и т.д. США вполне доверяют Турции по вопросам Ближнего Востока, и время демонстрирует, что между ними нет серьезных противоречий по региону.

Роль Турции на Ближнем Востоке будет возрастать, и турецкие политики справедливо считают, что различные заинтересованные стороны должны всегда советоваться с Анкарой по проблемам Ближнего Востока.

Турция все еще пытается улучшить свое международное положение в региональных направлениях. Вместе с тем, подчеркивается, что роль России во внешней политике Турции приобретает все большее значение, несмотря на резкое ухудшение положения самой России.

Нынешнее изолированное положение России весьма выгодно для Турции, которая будет пользоваться этим и всячески поощрять это. Обе страны продолжают размышлять по поводу стратегического сближения, торгуясь друг с другом по различным региональным и геоэкономическим проблемам. В этой ситуации Россия могла бы многое выторговать у Турции, если решит кардинально сдать интересы Армении, которая уже стала российским вассалом.

Об этом можно судить по тому, как ведет себя Турция, понимая, что Армения, как суверенное государство, более не существует. Именно на кладбищенском камне армянской государственности и создается российско-турецко-азербайджанский альянс.

При этом, армянское общество вполне приняло такую «перспективу». Наступает точка невозврата, и Западное сообщество, видимо, уже решило, что с Арменией не стоит иметь никаких отношений.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Ahmet Davutoğlu. Türkiye'yi Markalaştıran 'Ritmik Diplomasi, Siyaset, 2005, №7. S.12.
2. Киреев Н.Г. Турция между Европой и Азией. Итоги европеизации на исходе XX века. М., Институт востоковедения РАН, Крафт, 2001.
3. Уразова Е.И. Турция. Современные проблемы экономики и политики. М., Институт востоковедения РАН, 1997.

Асмер БАБАЕВА

Бакинский Государственный Университет

Исторический факультет, III курс

E-mail: babayeva167@gmail.com

О ПОЛОЖЕНИИ ТЮРОК В СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ БОЛГАРИИ

Научный руководитель: Ситара МУСТАФАЕВА

доктор философии по истории,

преподаватель Бакинского Государственного Университета

Ключевые слова: Турция, Болгария, положение тюрок, массовая миграция, социалистическая Болгария

Как известно, турецкое завоевание Балкан началось в середине XIV века. Турки называли завоеванные балканские территории Румелией, или «землей римлян». Главным местом расселения румелийских турков является Кырджалийский округ и соседние с ним территории Родопских гор в Южной Болгарии и вдоль реки Дунай на севере Болгарии. Румелийские турки эмигрировали в Турцию из балканских государств, получивших независимость после первой мировой войны, и в 1925 году число эмигрировавших составило около 1,5млн. чел. По общим подсчетам, в 1923-1949 гг. Болгарию покинуло 220тыс. румелийских турков. В 1949-1951 гг. была следующая волна иммигрантов, численностью в 155 тыс. чел. Численность иммигрантов могла быть и больше, если бы турецким властям дважды за этот период не пришлось закрывать международную границу.

В 1969 году, в период Т.Живкова, между Болгарией и Турцией было заключено соглашение, согласно которому болгарские граждане турецкого происхождения и имеющие в Турции родственников, получили право на переселение в эту

страну. Данное право распространилось на 125 тыс. человек, из них 115 тыс. им воспользовались.

Для достижения монолитной болгарской нации в середине 80-х годов власти инициировали так называемый «возродительный процесс». Употребляя понятие «возродительный процесс» болгарское правительство ссылалось на вторую половину XIX века, которая считалась одним из знаменательных периодов болгарской истории. Это был период формирования национальных идей среди болгар, которые добились духовной автономии от Османской империи, а также использования болгарского языка при обучении и либерализации общества. В соответствии с этим, в 1984 году правительство начало важную программу болгаризации, или ассимиляции румелийских турок. Было сделано заявление о том, что все мусульмане Болгарии ведут свое происхождение от этнических болгар, которые были насильственно исламизированы в османский период: следовательно, мусульмане должны «добровольно» вернуть свои славянские имена, как часть процесса возрождения нации. Коммунистическая партия Болгарии объявила о своей готовности приветствовать тех, кто возвращался в большую семью болгарской нации. В конце 1984- начале 1985 г. более 850 тыс. граждан в результате административно-репрессивного давления были вынуждены сменить свои мусульманские имена на славяно-болгарские. Болгаризация предполагала не только смену имен, но и грубое вторжение в веками складывавшийся жизненный уклад мусульман, в их этнопсихологию, культуру. Кампания включала насильственный отказ от публикаций и радиопередач на турецком языке, замену турецких названий городов и сел на болгарские. Преследовалось использование турецкого языка, даже в быту, запрещалось ношение национальной одежды, выполнение традиционных мусульманских обрядов. «Возродительный процесс» стоил жизни 50 мусульман. Интерпретации в официальных и неофициальных документах усилили образ

турков как «врагов народа», Османское господство называлось «турецкое иго».

В мае 1989 года лидер БКП Т. Живков (1954-1989) заявил о том, что те кто считают себя турками имеют право вернуться на земли своих предков и обратиться к президенту Турции для обеспечения открытого доступа им. Летом 1989 года болгарское общество потряслось одним из драматичных событий в его истории – массовой эмиграцией болгарских турков в Турцию. Начиная с июня до августа, 344 000 человек всех возрастов пересекли границу, оставив свои дома и имущество.

Политические аналитики определяют массовую миграцию, как одну из главных причин распада государственного социализма в Болгарии в ноябре 1989. Правительство Т.Живкова производило впечатление на болгарское общество, репродуцируя историческую память о многовековом османском иго на современных турков и использовало этот вопрос как своеобразный клапан отвлекающая внимание граждан от других острых проблем.

ЛИТЕРАТУРА

1. Болгария в XX веке. Очерки политической истории. М., 2003
2. Гусейнова Л.Дж. Национальные меньшинства в странах Центральной и Восточной Европы: 1945-2002: справочник. Баку, 2005
3. Gaille M. Reshaping National Memory. The Policy of Bulgarian Government toward the Ethnic Turks in Bulgaria from 1984 to 1989, Balkan Forum , 1996

MÜNDƏRİCAT**19 may 2016-cı il****I Bölmə.****TÜRKİYƏNİN CÜMHURİYYƏT DÖVR TARIXI**

<i>Batum konfransının Türkiyə və Azərbaycan üzrə nəticələri -</i> Aygün BAYRAMOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	6
<i>Qars müqaviləsi -</i> Gülnar BƏŞİROVA, Turanə MƏMMƏDOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	9
<i>Lozan konfransının Türkiyənin Cümhuriyyət tarixində rolu -</i> Nəsibə MIRZƏYEVA (Bakı Dövlət Universiteti)	11
<i>XX əsr – XXI əsrin əvvəllərində Osmanlıda və Türkiyədə</i> <i>dövlətçilik ideologiyaları haqqında (Osmançılıq – Kamalçılıq</i> <i>– Yeni osmançılıq) -</i> Bənövşə SULTANOVA, Şahrüz SULTANZADƏ (Bakı Dövlət Universiteti)	14
<i>Türkiyədə Azərbaycan siyasi mühacirətinin fəaliyyəti və</i> <i>antisovet çıxışları -</i> Nuranə QASIMOVA (Sumqayıt Dövlət Universiteti)	17
<i>Türkiyə və PKK terroru -</i> Nərgiz BABAXANI (Bakı Dövlət Universiteti)	19

II Bölmə. TÜRKİYƏ**BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SISTEMİNDƏ**

<i>XX əsrin 20-30-cu illərinin birinci yarısında Türkiyə-İran</i> <i>münasibətləri -</i> Sevinc İBADOVA (Bakı Dövlət Universiteti, Sabah qrupu)	22
<i>Türkiyə Cümhuriyyətinin xarici siyasəti: qonşularla</i> <i>“0 problem” doktrinası -</i> İlahə KƏRİMLİ (Bakı Dövlət Universiteti)	25
<i>Türkiyə Cümhuriyyətinin beynəlxalq təşkilatlarda iştirakı -</i> Aygül ƏLİYEVƏ (Milli Aviasiya Akademiyası)	28
<i>AB-nin Türkiyəyə münasibətdə “ikili standartlar” yanaşma-</i> <i>sı -</i> Aygün ABDULLAYEVA (Bakı Dövlət Universiteti)	31

<i>Müasir dövrdə Türkiyə xarici siyasətinin Uzaq Şərq vektoru</i> - Nazlı QULIYEVA (Bakı Dövlət Universiteti)	34
<i>Türkiyə-Avropa Birliyi əlaqələri türkiyəli tədqiqatçıların araşdırmalarında</i> - Aysel HƏSƏNLİ (Hacettepe Universiteti, Ankara Türkiyə)	36

III Bölmə.

TÜRKİYƏ - AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ

<i>İkinci dünya müharibəsi illərində Türkiyəyə qarşı Sovet iddialarının başlanması və Azərbaycan</i> - Samir AĞABALAYEV (Bakı Ali Neft Məktəbi)	39
<i>Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrində enerji məsələləri</i> - Bəhrüzə NƏHMƏTOVA (Dövlət İdarəçilik Akademiyası) ..	42
<i>XX əsrin sonu – XXI əsrin əvvəllərində Azərbaycan - Türkiyə siyasi-iqtisadi münasibətləri haqqında</i> - Şahanə İSMAYILOVA (Milli Aviasiya Akademiyası)	44
<i>Türkiyə-Azərbaycan siyasi münasibətləri</i> - Ləman AXUNDOVA (Milli Aviasiya Akademiyası)	47
<i>Ermənistan- Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə Türkiyənin mövqeyi</i> - Jalə HÜSEYNOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	51

IV Bölmə.

ATATÜRK VƏ BİZ

<i>Atatürkdə müasir dövlət təsəvvürü</i> – Fəridə ALLAHVERDİYEVƏ (Bakı Dövlət Universiteti)	54
<i>Atatürk və türk qurtuluş savaşı</i> - Xəyalə ƏSGƏRLİ (Bakı Dövlət Universiteti)	57
<i>Türk dünyasının nətiqləri</i> - Firuzə ƏSGƏROVA (Sumqayıt Dövlət Universiteti)	60
<i>Atatürk və türkçülük</i> - Fəridə NOVRUZOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	63
<i>Türkiyə Cümhuriyyətinin sələfi Osmanlı dövləti A.Y.Krim-skinin gözü ilə</i> - Ülker KAZIMOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	65

<i>Rza şah Pəhləvinin islahatlarında Atatürkün rolu –</i> Ağca BAXŞƏLİYEV (Bakı Dövlət Universiteti)	67
---	----

V Bölmə.

TÜRK DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ

<i>Türk eğitim tarihinde Atatürkün yeri ve önemi -</i> Şebnem NARIMANLI (Bakü Devlet Üniversitesi)	70
<i>Türkiyenin Ortadoğudaki rolü hakkında –</i> Ahmed HASANOV (Bakü Devlet Üniversitesi)	73
<i>50 Yıllık Yeni Türk Gelişim Politikaları - Ali ÇIRAK</i> (Bakü Devlet Üniversitesi)	76
<i>Türk kültürünə baxış - Qəzənfər KƏRİMOV, Bəyim AĞASI</i> (Bakı Dövlət Universiteti)	80

VI Bölmə.

RUS DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ

<i>Позиция Османской империи в дополнительном тайном соглашении Брест-Литовского мирного договора между Германией и Советской Россией –</i> Инсафали САМЕДОВ (Бакинская Высшая Школа Нефти)	82
<i>Роль Османской Турции в достижении независимости Азербайджанским государством в 1918 году -</i> Джахангир АЛИЕВ (Бакинская Высшая Школа Нефти)	85
<i>Вопрос о проливах в советско-турецких отношениях (1945-1953) - Гумру МАМЕДОВА</i> (Бакинский Государственный Университет)	88
<i>Аматюрк - Лейла НАДЖАФОВА</i> (Азербайджанский Университет Языков)	91

VII Bölmə.

İNGİLİS DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ

<i>The role of oil factor in the strategic partnership between Azerbaijan and Turkey - Seyran SHARBATOV</i> (Baku Higher Oil School)	94
<i>Tension in Turkey-Russian Relations and future expectations of relations - Elmira HASANOVA</i> (Baku State University)	96

<i>Turkey's support for Palestine</i> - Nigar HUSEYNOVA (Baku State University)	99
<i>The Caucasus Islamic Army and its impact on geopolitical processes in South Caucasus in the beginning of XX century</i> - Guljannat HUSEYNLI (Baku State University)	101
<i>Falsified Genocide and Relationship between Azerbaijan and Ottoman Empire by General G.Korganoff</i> - Farrukh ALIYEV (Baku Higher Oil School)	103

20 May 2016, Bakı**I Bölmə.****TÜRKİYƏNİN CÜMHURİYYƏT DÖVR TARIXI**

<i>Türkiyənin boğazlar məsələsi Lozanna kofransında</i> – Nuranə HÜSEYNOVA (Bakı Dövlət Universiteti, Sabah qrupu) ..	105
<i>Atatürk dönəmində türk xarici siyasəti</i> - Sona HƏSİLOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	107
<i>II dünya müharibəsi illərində Türkiyənin xarici siyasəti</i> - Orxan ƏZİMOV (Bakı Dövlət Universiteti)	110
<i>Soyuq müharibə şəraitində Türkiyə Cümhuriyyətinin NATO-ya üzv olması</i> - Aysel ƏSGƏRLI (Bakı Dövlət Universiteti)	112
<i>Türkiyə Demokrat Partiyası dövründə</i> - Tahir BİLALOV (Bakı Dövlət Universiteti)	115
<i>Türkiyə Cümhuriyyətində gender məsələsi, İSLAM dəyərləri və milli adət-ənənələr</i> - Rauf HƏSƏNOV (Bakı Dövlət Universiteti)	117

II Bölmə.**TÜRKİYƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SISTEMİNDƏ**

<i>Türkiyənin xarici siyasətində "Kıpr problemi"</i> – Fəridə ƏLİYEVƏ (Bakı Dövlət Universiteti, Sabah qrupu)	120
<i>Günümüzdə Türkiyənin Qafqaz siyasəti</i> – Yamən ABDULLAYEVƏ (Bakı Dövlət Universiteti)	123
<i>Rusiya-Türkiyə münasibətlərinə Ukrayna böhranının təsiri</i> - Türkan LƏTİFLİ (Bakı Dövlət Universiteti)	126
<i>Türkiyə - Rusiya münasibətlərindəki gərginliyin ölkələrarası iqtisadi münasibətlərə təsiri</i> - Zəvvar KƏRİMOV (Bakı Dövlət Universiteti)	129

<i>Türkiyə Respublikasının düzənqurucu aktor olmaq iddiası -</i> Leyla NƏBİYEVA (Bakı Dövlət Universiteti)	132
<i>Türkiyə - Ermənistan münasibətlərinin müasir problemləri -</i> Samirə ALLAHVERDIYEVA (Bakı Dövlət Universiteti)	135

III Bölmə.

TÜRKİYƏ - AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ

<i>XX əsrin sonu - XXI əsrin əvvəllərində Türkiyə - Azərbaycan münasibətləri haqqında -</i> Yusif ƏLİYEV (Milli Aviasiya Akademiyası)	139
<i>Türkiyə - Azərbaycan əlaqələrinin saxtalaşdırılması –</i> Cavad İSKƏNDƏROV (Bakı Ali Neft Məktəbi)	142
<i>Türkiyə - Azərbaycan münasibətləri (gənc tədqiqatçıların araşdırmalarında) -</i> Ülker VƏLİZADƏ (Milli Aviasiya Akademiyası)	144
<i>Beynəlxalq münasibətlər sistemində Türkiyə - Azərbaycan münasibətləri -</i> Turqut ŞABANOĞLU (Bakı Dövlət Universiteti, Sabah qrupu)	148
<i>Azərbaycan – Türkiyə qardaşlığı tarixinə qısa baxış -</i> Güray YILMAZ (Bakı Slavyan Universiteti)	150

IV Bölmə.

ATATÜRK VƏ BİZ

<i>Səbahəddin Əli və Atatürk -</i> Aysel ABBASLI (Bakı Dövlət Universiteti)	155
<i>N.Nərimanov - Atatürk -</i> Sevanə ABBASOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	158
<i>Atatürk və Türkiyə Cümhuriyyəti -</i> Sabir KƏRİMOV (Bakı Dövlət Universiteti)	161
<i>Atatürk dönəmi Türkiyə Cümhuriyyəti (1923-1938) –</i> Fəridə ƏKBƏRLİ (Milli Aviasiya Akademiyası)	164
<i>Atatürk və türk tarixi məsələləri -</i> Nilufər MƏMMƏDOVA (Bakı Dövlət Universiteti)	168
<i>I türkoloji qurultay və Atatürkün dil siyasəti –</i> Tünzalə ÜZEYİROVA (Bakı Dövlət Universiteti)	173

V Bölmə.**RUS DİLİNDƏ ÇIXIŞLAR BÖLMƏSİ**

<i>Внешняя политика Турции после II Мировой войны: путь в НАТО</i> - Вячеслав РОДИОНОВ (Бакинский Государственный Университет)	175
<i>Азербайджано - турецкие отношения</i> - Наргиз АЛЕКПЕРОВА (Университет Хазар)	178
<i>Турецко-Азербайджанские отношения</i> - Фирангиз ГУРБАНОВА (Бакинский Государственный Университет)	181
<i>О некоторых вопросах внешней политики Турецкой Рес- публики на современном этапе</i> - Нармин МУТАЛЛИМЗАДЕ (Бакинский Государственный Университет)	184
<i>О положении турок в социалистической Болгарии</i> - Асмер БАБАЕВА (Бакинский Государственный Университет)	187

Çapa hazırladı: Lamiyə RUİNTƏN

Çapa məsul: dos.Sevinc RUİNTƏN
t.ü.f.d.Səidə QULIYEVA

© Türk xalqları tarixi kafedrası

Mustafa Kamal Atatürkün 135 illik yubileyinə həsr olunmuş “Türkiyə Cümhuriyyəti azərbaycanlı gənc tədqiqatçıların araşdırmalarında” mövzusunda Respublika tələbə-gənclər konfransı. Bakı Dövlət Universiteti, 19-20 May 2016-cı il. Bakı, Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2016. – 196 səh.

Çapa imzalanmışdır: 10.05.2016

Kağız format: 60x84 1/16

Həcmi: 12,25 ç.v. Sayı: 120

“Ləman nəşriyyat poliqrafiya” MMC-də hazır

Depozitivlərdən çap olunmuşdur. Bakı - 370148, Z.Xəlilov küçəsi23